

Élvezetes beszámolók, személyes történetek, valamint művészi
fotók segítségével járja be Afrika lenyűgöző tájait Kairótól
Fokvárosig.

A honlapon mindent megtalál, amit Afrikáról tudni érdemes:
Cikkek, tanulmányok, portrék, országismertető, sok-sok érdekesség és fotó.

AFRIKA tanulmányok

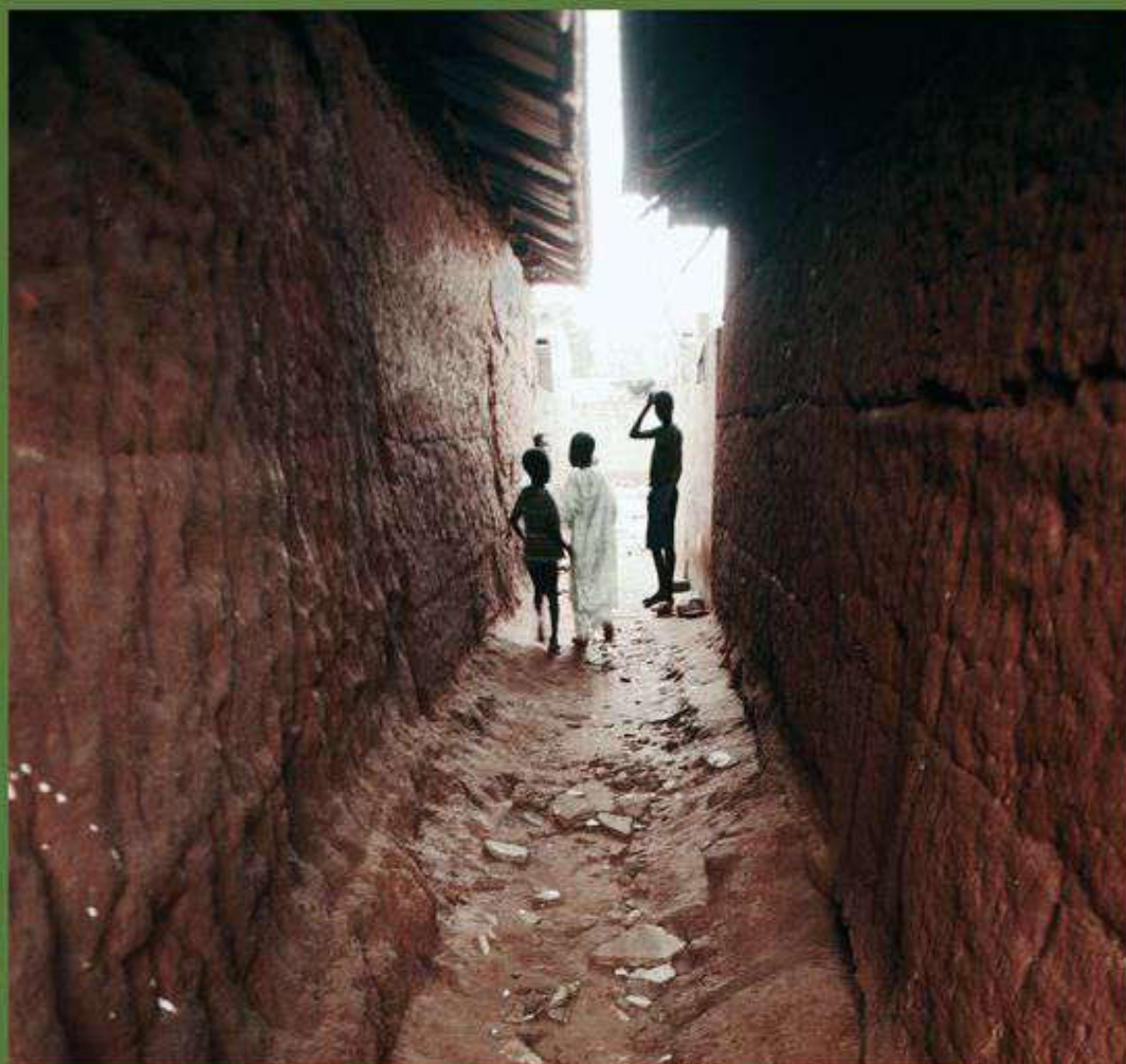
www.afrikatanulmanyok.hu

895 Ft • Előfizetésnek: 895 Ft

9 771788 642003

AFRIKA

tanulmányok

Fókuszban: EU–Afrika kapcsolatok

Magyarország és Kelet-Afrika: új partnerkapcsolatok

Szólások a hétköznapi élet és a folklór határán

Interjú Erdélyi Lajos fotótörténész-fotóművésszel

Női portré: Ellen Johnson-Sirleaf, Libéria elnöke

Beköszöntő

Lectori salutem!

Az Afrika Tanulmányok 3. lapszáma az előző számok által teremtett hagyományoknak megfelelően a hazai afrikánisztika legfrissebb eredményeit tárja az olvasó elé, tanulmányoktól a forrásközlésen át a recenzióig, megfelve az Afrikáról szóló magyar nyelvű honlapok listájával. A tanulmányok mindegyike nagy érdeklődésre tarthat számot, akár a folklór, akár a kapcsolat-történet, illetve a kapcsolat-építés tárgykörébe tartoznak, aktualitása okán mégis a lisszaboni Európa–Afrika csúcstalálkozó kapcsán megjelenő írásokra (Joó Zsófia és Tóth Norbert), valamint magára az eseményre hívnánk fel az olvasó figyelmét. Sajnálatos módon a hazai sajtóban erről a 2007. december 8-9-én megrendezésre kerülő eseményről alig esik szó, a nemzetközi sajtó pedig leginkább azzal van elfoglalva, hogy vajon a brit miniszterelnök, Gordon Brown bojkottálja-e a csúcstalálkozót a zimbabwei elnök, Robert Mugabe meghívása okán, vagy konszenzus születik a diktátorok kiközösítéséről.

Néhány hete magam is Lisszabonban jártam, s első kézből győződhettem meg a kérdés minden más háttérbe szorító voltáról, s egyben megosztó jellegéről. A gyarmati múlt miatt Európának nem szabadna beleszólnia abba, hogy az afrikai országokat kik

képviselik a hasonló találkozók - érvel az egyik fél - nemzetközi elismeréssel érne fel, ha Mugabe ott parolázna Lisszabonban, miközben otthon a legvéresebb eszközöktől sem riad vissza, hogy korrupciós és általános nyomort hozó rendszerét fenntartsa - hangoztatja a másik oldal. A dolog kifejlése nem mellékes, mégis a lényegről tereli el a figyelmet, arról a történelmi folyamatról, amelyet *Európa–Afrika dichotómiának* is szoktak nevezni. Ezt nehéz lenne egyetlen szóval magyarrá fordítani, a kettősség koronként más és más tartalmat jelentett, míg eljutottunk az egymásra utaltságig. Ha jobban belegondolunk, akkor némi elégtétellel nyugtázzhatjuk, mennyi minden változott az idők folyamán. Az egyfajta előképnek tekintett első csúcson Berlinben 1884–85-ben az Európát, Észak-Amerikát, de a Török Birodalom révén még Ázsiát is képviselő államférfiak és diplomaták még úgy döntöttek Afrika sorsáról, hogy fel sem merült bennük a kontinens képviselőinek meghívása, de egyáltalán a meghallgatása sem. Ebben az összefüggésben Mugabe meghívása már nem is olyan jelentéktelen ügy. A pontosabb részletekhez elvezetik az olvasót e szám nyitó cikkei, és az I. évfolyam 3. számának megjelenésével párhuzamosan induló www.afrikatanulmanyok.hu honlapunkon található kapcsolódó írások.

Dr. Búr Gábor
főszerkesztő

Fotó: Tesfay Sába • Hidmo hagyományos ház

Tartalom

TANULMÁNYOK

Tóth Norbert

Óriások szövetsége

Az Afrikai Unió és az Európai Unió kapcsolatrendszere, különös tekintettel a biztonságpolitikai kérdésekre

A dekolonizációt követően, az európai-afrikai kapcsolatokat korábban jellemző alá-fölé rendeltségi viszony különböző szegmenseket érintő partnerséggé változott. A tanulmányban nyomon követhetjük ezen együttműködés folyamatát, mélyülését, különös tekintettel a biztonságpolitikai aspektusokra.

7

Joó Zsófia

Rómától Lisszabonig • Az integrált Európa XXI. századi Afrika-politikája és előzményei

Idén decemberben kerül sor az Európai Unió új Afrika-stratégiájának véglegesítésére. A szerző az előzményeket végig kísérvé felvázolja az afrikai országok integrálódási folyamatát, az azzal kapcsolatban tanúsított európai szerepvállalást és ösztönzést, valamint a két Közösség együttműködésének jövőbeli lehetőségeit.

17

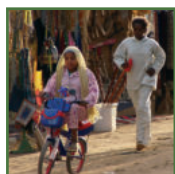
William Ejalu

Kelet-Afrika és Magyarország: esély egy új partnerkapcsolatra

A segélyezésen túl számos politikai-gazdasági lehetőség kínálkozik a megújult Kelet-afrikai Közösség államai és Magyarország közötti kapcsolatok élénkítésére. A szerző nemcsak érvel az együttműködés mélyítése mellett, külön esettanulmányban összegzi is az ugandai befektetési esélyeket.

27

ESETTANULMÁNY

Biernaczky Szilárd

Szólások a mindennapi élet és a folklór határán • Afrikai esettanulmány

A tanulmány az emberi kommunikáció alakzatai közül az ún. formulákat, szólásokat, valamint azok folklórban, népköltészetben betöltött szerepét vizsgálja, mely lehetőséget kínál az olvasó számára a rendkívül gazdag afrikai hagyományok és kultúrák egy kevésbé ismert szempontú felfedezésére.

37

KÖNYVAJÁNLÓ

Nigel Barley

Egy zöldfülű antropológus kalandjai • Feljegyzések a sárkunyóhóból

49

INTERNETES FORRÁSOK

Grünhut Zoltán

Afrikával foglalkozó magyar nyelvű honlapok

Az Afrikával való ismerkedés egyik potenciális lehetősége az interneten történő böngészés. A cikk ebben kíván segítséget nyújtani számos magyar nyelvű honlap bemutatásával.

53

INTERJÚ

Régi Tamás

Csiszolatlan gyémántok • Interjú Erdélyi Lajos fotótörténész-fotóművésszel

57

Pontosan 30 évvel ezelőtt jelent meg a magyar és az egyetemes fotótörténet egy nagyon fontos munkája, Teleki Sámuel 1887-88-as kelet-afrikai kutatóútjának, illetve az ott készült fényképeknek a feldolgozása. Régi Tamás a szerzővel, Erdélyi Lajossal beszélgetett az apropó kapcsán.

PORTRÉ

Tarrósy István

Befolyásos Nők Klubja: Ellen Johnson-Sirleaf, Libéria államelnöke

63

Folytatódik az Afrika Tanulmányok női portré-sorozata. Ezúttal a kontinens első demokratikusan megválasztott női elnökéről, a libériai Ellen Johnson-Sirleafeőről tudhat meg többet az olvasó.

NEKROLÓG

Szabó Loránd

A „Köztársaság kalóza” átkelt a Styxen • Bob Denard

67

2007. október 13-án, 78 éves korában elhunyt Pierre-Robert „Bob” Denard „ezredes”. A cikkből megismerheti az újkori Afrika egyik legismertebb fehér zsoldosának politikai és hatalmi mesterkedéseiktől gazdag életét.

Szerzőinkről

75

Szerzőinkhez

77

A publikálás feltételeiről

TANULMÁNYOK

Tóth Norbert

Óriások szövetsége

**Az Afrikai Unió és az Európai Unió kapcsolatrendszere,
különös tekintettel a biztonságpolitikai kérdésekre**

ELŐHANG

Napjainkban az afrikai–európai viszonyrendszer három lábon áll. Egyrészt a szubszaharai térséggel, azaz Fekete-Afrika államainak nagy részével, a 2000. évi Cotonou-i Megállapodás keretében működik együtt az Európai Unió. A „cotonou-i partnerség” hosszú történelmi fejlődés eredménye, és fontos kijelenteni, hogy az afrikai földrész dekolonizációja, és az európai integráció hosszú évtizedekig (nagyjából a kelet-európai rendszerváltozásokig) párhuzamosan, egymásra is hatva haladt. Ezenkívül az Unió lényegében külön partnerként kezeli a Dél-afrikai Köztársaságot, melynek úgyszintén – a későbbiekben részletezni kívánt – történelmi kázusai vannak. Végül az észak-afrikai, zömmel arab kultúrájú országokkal, az ún. mediterrán partnerség keretében¹ működik együtt az egységesülő Európa. 2007-ben új alapokra kerülhet az euroafrikai együttműködés, ugyanis mind az Európai Unió, mind pedig az Afrikai Unió vezetői kinyilvánították abbéli szándékukat, hogy várhatóan az esztendő második felében, egy ún. EU–Afrika paktum megkötésével koronázzák meg majd’ félévszázados együttműködésüket.

BEVEZETÉS

Az Európai Unió, és korábban az E(G)K mindig is megkülönböztetett figyelemmel viseltetett az afrikai kontinens sajátos problémái iránt. A kiemelt érdeklődés okai egyrészt a két kontinens történelmének fejlődési csomópontjaiban, másrészt az európai és afrikai országok együttes érdekeltségében rejlenek. Az EU tagállamainak egy része, egykori gyarmattartóként, sok szállal kötődik a fekete földrészhez, és bizony az egykorvolt függő területek (ma szuverén államok) sem könnyen tudnak lemondani az érintett európai országok (anyagi, erkölcsi, politikai stb.) támogatásáról. Európa déli szomszédja az utóbbi két évtizedben az egységesülés rögös, és valójában ködbevesző útjára lépett, az afrikai országok a hagyományos kormányköziségnél sokkal többet nem nagyon kecsegtető Afrikai Egységsszervezetet (OAU), egy új konstrukcióval, az Afrikai Unióval (AU) váltották fel 2001-ben.² Az Afrikai Unió a tradicionális nemzetközi szervezetek – elsősorban az ENSZ – és a jellegét tekintve *sui generis* Európai Unió által alkalmazott megoldások egyfajta vegyítését jelenti. Magyarul, az afrikai egységesülési folyamat (valamivel) több, mint kormányköziség, de kevesebb, mint (európai értelemben vett) integráció. Az utóbbi jelenségnek több, egymással részben összefüggő, részben pedig egymástól független oka van.

Fotó: Jasper Kata • Turisták vonulnak a falu felé

Egyrészt az afrikai földrész vonatkozásában nem beszélhetünk olyan koherens és közös kultúráról, mint Európa esetében. Jobban megvilágítva a kérdést, Afrika több és rétegzettebb törésvonallal rendelkezik, mint az „öreg kontinens”. Így egyfelől megállapíthatjuk, hogy létezik egy vallási törésvonal, amely a részben vagy egészben mozlim hitű és a többi ország között feszül, és – legalábbis részlegesen – erre egy arab-szubszaharai törésvonal is rakódik. Emellett, a gyarmatosítás korának öröksége is nehezíti az afrikai államok közeledését. A kolonizáló, és különböző nyelvű, kultúrájú európai államok, eltérő módon „civilizálták” a legszegényebb kontinens országait. Ennek alapján önálló tömböt alkotnak a frankofon, az anglofon, a luzitán örökségű, valamint a spanyol és olasz kolonizáció által befolyásolt országok. Fentiek mellett némiképpen kakukktojásnak számít – a rövid olasz intermezzót nem számítva – a végig szuverén Etiópia és az American Colonization Society tagjai által gründolt Libéria, valamint a sajátos történelmi fejlődésű Dél-afrikai Köztársaság. További – a dekolonizációból fakadó – probléma, hogy az *uti possidetis* nemzetközi jogelvének megfelelően az afrikai államok örökölték a gyarmati területek (belső) közigazgatási határait, és ezek többnyire nem esnek egybe a nyelvi, vallási, kulturális, törzsi, etnikai stb. határokkal. Kapcsolódva az előzőekhez, azt is megállapíthatjuk, hogy jöllehet Afrikában is a vesz-fáliei modellnek megfelelően jöttek létre az államok, az ennek alapját képező nemzetfejlődés egyáltalán nem, vagy csak torz formában ment végbe a fekete földrészen. Végül, az integráció sikerességének más, egyébként alapvető feltételei is hiányoznak Afrikában. Így elég csak utalni a kontinens infrastrukturális

elmaradottságára, valamint arra, hogy a demokratikus integráció, az alapját képező egységek (államok) demokratikusságát is feltételezi, ez pedig még kellő jóindulattal sem mondható el az afrikai országok java részéről (Tóth, 2006: 156). Mindezek ellenére a „fekete földrész” államai, illetve annak vezetői eltökélten támogatják az afrikai egységesülési folyamatot, és ez nemcsak a különböző szándéknyilatkozatokból, de a – bőséges mennyiségű – jogszabályok tartalmából is világosan kirajzolódik.

EURÓPA ÉS AFRIKA KAPCSOLATRENDSZERE A MÁSODIK VILÁGHÁBORÚ VÉGÉTŐL NAPJAINKIG

A második világégést követően a korábbi gyarmati-, majd mandátumrendszernek végérvényesen befelelt. Az egykori európai nagyhatalmak pozíciói jelentősen meggyengültek, és ciprusi Vénusz módjára, új nagyhatalom – az Egyesült Államok – emelkedett ki a habokból. Emellett a második világháború másik nagy „győztese”, a Szovjetunió is jelezte világhatalmi szándékait. Az „abszolút vesztes” Európa a két új nagyhatalom hálójába került, és kétarcúvá vált. Az öreg kontinens nyugati államai nem akartak belenyugodni korábbi pozícióik elvesztésébe, és felismerték, hogy az akkori nehéz helyzetből csak egy egységes Európa segítségével kerülhetnek ki sikerrel. Az európai integráció tehát beindult, és az „alapító atyák” számára az is fontosnak mutatkozott, hogy az egykori gyarmataikkal minél szorosabb kapcsolatot tartsanak fenn (Pfaff, 1995: 2), egyrészt azért, hogy a kolonizáció

alatti előnyökből lehetőség szerint minél többet élvezhessenek (Zartman, 1975: 327), másrészt pedig nem akarták a korábbi érdekszféráikat a szuperhatalmak játszóterévé tenni.

A volt gyarmatokkal való minél szorosabb kapcsolatok iránti igény – ahogy Robert Schuman megfogalmazta, „... a Római Szerződés is számolt egy Eurafrika létrejöttével...” (Schuman, 1991: 119), már az EGK-t létrehozó 1957. évi Római Szerződésben (RSZ) is megjelenik. Az EGK-szerződés negyedik része, a „Tengerentúli országok és területek társulása” címet viselte. A hivatkozott rész hat cikkben (131–136. cikkek) szabályozta a későbbi társult államokkal és területekkel kapcsolatban kifejezni kívánt EGK politikát. Az érintett területek körét a Római Szerződéshez csatolt negyedik jegyzék határozta meg, az abban felsorolt akkori függő területek nyolcvan százaléka afrikai ország vagy gyámsági terület volt. A RSZ (eredeti számozású) 131. cikke gazdasági természetű kapcsolatokat helyezett kilátásba az EGK hatok és az érintett társult területek között, és kimondatlanul ugyan, de a dekolonizáció szelleme hatotta át a szöveget. Emellett a szerződés 136. cikke egy a negyedik rész végrehajtását rendező egyezmény megkötéséről is rendelkezett, melyet az EGK tagállamai öt évre kötöttek, és tulajdonképpen ez az egyezmény – amely a Római Szerződés integráns részét képezte – volt a jogalapja az Európai Fejlesztési Alapnak is. Az Európai Fejlesztési Alap (EFA) célja a társult államok és területek szociális és gazdasági fejlődésének előmozdítása. Az E(G)K tagállamai évente egy meghatározott összeget kötelesek felajánlani az Alapnak – ez azt is jelent, hogy az EFA nem része a Közösségi költségvetésnek –, melynek elosztásáról a Bizottság dönt, természetesen a társult államok igényeinek figyelembe vételével. Az Európai Fejlesztési Alap öt éves ciklusok során nyújt – sokrétű – pénzügyi és technikai segítséget a társult államoknak. Az Alapot 1964-től a Yaoundé–Lomé–Cotonou rendszer jogi keretébe ágyazták, és az jelenleg a kilencedik ciklusánál tart, és nagyon valószínű, hogy legalább még egy, 2013-ig tartó ciklust meg fog érni az EFA. A Fejlesztési Alap mellett az Európai Beruházási Bank (EIB) is diszponál egy meghatározott és a társult államok fejlődéséhez hozzájáruló pénzügyi felett. Az EIB és az EFA segítségét kezdetben sok bizalmatlanság övezte, ugyanis McClelland szavaival élve, a társult államok „még másnaposak voltak a gyarmati múlttól, és a neokolonializmustól rettegve jó néhány állam választotta a gazdasági nacionalizmus útját ekkoriban” (McClelland, 1975: 112). Jóllehet a Fejlesztési Alap komoly segítséget nyújtott és nyújt mind a mai napig a társult országoknak, az euroafrikai partnerségben igazi áttörésének az EGK és tízenhét afrikai ország, valamint Madagaszkár között 1963-ban kötött Yaoundéi Társulási Egyezményt tekinthetjük. Az ugyanebben az évben felállított Afrikai Egységsszervezet több okból sem lett részese a Yaoundéi Egyezménynek. Egyrészt az OAU Alapokmánya, az Addisz Abeba-i Charta, a Társulási Egyezmény aláírásának idején még nem lépett hatályba, vagyis a szervezet jogilag még nem létezett. Másrészt az OAU-t alapító államok nem akarták a szervezetet bevonnni egy ilyen vállalkozásba, ugyanis az Afrikai Egységsszervezet még nem jelentette az integrációs folyamat kezdetét, sőt tulajdonképpen annak csődjeként is értékelhető.³

AZ EGYÜTTMŰKÖDÉS KEZDETEI – A YAOUNDÉI EGYEZMÉNYEK (1963–1975)

A Yaoundéi Társulási Egyezmény és az ugyanekkor az Európai Szén- és Acélközösség (ESZAK) és a fenti afrikai államok között kötött megállapodást alapvetően a francia érdekek határozták meg (Barbarinde-Faber, 2003: 2). Ez tetten érhető abban is, hogy a társult államok többsége frankofonnak tekinthető, és oka alapvetően az, hogy az EGK hatok közül Franciaország rendelkezett a legkomolyabb afrikai tapasztalatokkal és érdekekkel. A társulási megállapodást öt évre kötötték, és az tulajdonképpen nem volt több mint egy preferenciamegállapodás, amely a szerződő felek áruir vonatkozásában eltörölte a vámokat, és az azzal azonos hatású díjakat. A szisztéma mindkét félnek előnyös volt, ugyanis amíg az európaiakat olcsó, és a kényelmes élethez nélkülözhetetlen afrikai nyersanyagokkal látta el, addig egyúttal piacot is biztosított az afrikai termékeknek. Az egyezmény 4. címe intézményesítette a társulási viszonyt, a politikai felelősséget egy Társulási Tanácsra ruházva. A Társulási Tanács döntései a szerződő felekre kötelezőek voltak, egyéb aktusai (határozatok, ajánlások, vélemények) ellenben nem. Emellett a szerződés rendelkezett egy választott bíróság létrehozásáról is, melynek feladata a szerződő feleknek a társulási egyezmény alkalmazásából fakadó esetleges vitáinak megoldása lett volna. Miután a társulási egyezmény hatálya lejárt, az EGK hatok, és a Társult Államok új megállapodást kötöttek egymással 1969-ben, ugyancsak Yaoundéban. A szakirodalom által Yaoundé II.-nek nevezett társulási egyezmény az előbbinél szorosabb kapcsolat létesítésére tett kísérletet. Így bizonyíték erre az, hogy a társulási viszony célját az 1963. évi egyezménynél átfogóbban határozta meg, valamint hogy a cél meghatározása kikerült a Kereskedelem elnevezést viselő első címből. A két dokumentum által használt terminológia szintjén is változást hozott az új egyezmény, ugyanis míg a Yaoundé I. hatálya a szerződő felek áruira vonatkozott, addig a Yaoundé II. már a termék kifejezést alkalmazta. Némiképp' visszalépésként értékelhető ugyanakkor az, hogy az 1963. évi egyezményhez képest, a második Yaoundéi Egyezmény a védelmi klauzula (16. cikk) hatályát nemcsak a szerződés egyes szakaszaira, de a teljes megállapodásra kiterjesztette. A szóban forgó rendelkezés mögött nyilvánvalóan európai (EGK) érdeket sejtethetünk, ugyanis feltehetően az 1968-as nyugat-európai eseményektől, és azok akkor beláthatatlan következményeitől rettenhettek meg az EGK döntéshozói. A pénzügyi- és technikai együttműködés nevet viselő II. címben, a Társult Államoknak nyújtott anyagi segítség mértékét, a korábbi 730 millióról, 918 millió, aranyalapú elszámolási egységre emelte az EGK. A támogatások döntő része mindkét egyezmény esetében vissza nem térítendő dotációt jelentett, és nagyjából a teljes összeg 8-9%-át tették ki az Európai Beruházási Bank hosszú lejáratú hitelei. Változást hozott a második Yaoundéi Egyezmény a vitarendezés szabályozását tekintve is, ugyanis a korábbiaktól eltérően, a szerződő felek, egy külön jegyzőkönyvben

Fotó: Jasper Kata
Az elsősök bevonulása
a tanterembe

(VIII. Jegyzőkönyv) az egyezményhez csatolták a választott bíróság alapszabályát is. A protokollumban Luxembourg-ot jelölték ki a választott bíróság székhelyéül, öt tagjának megbízatása a társulási egyezmény időbeli hatályához igazodott. A bíróság elnökét a Társulási Tanács választotta, a testület munkáját az EK Bírósága segítette. Összességében, bár a második Yaoundéi Egyezmény hozott néhány újumot, azok nem minősíthetők korszakalkotónak. Az EGK (és az ESZAK), valamint az afrikai kontinens között kapcsolatrendszer átütő fejlődését a loméi folyamat hozta magával.

A Yaoundé II-t elődjéhez hasonlóan öt éves periódusra kötötték, azzal, hogy hatálya legkésőbb 1975. január 31-én lejár. A szerződő felek abban is megállapodtak, hogy az egyezmény lejártá előtt nyolc hónappal elő kell készíteni egy az addiginál átfogóbb szerződésrendszert, melyhez a politikai lehetőséget Nagy-Britannia EK-csatlakozása teremtette meg. A brit belépéssel újra kellett gondolni az európai Afrika-politika teljes spektrumát. Egyrészt arról volt szó, hogy Franciaország mellett az EK tagja lett egy másik olyan európai állam is, amelynek nagyon komoly afrikai érdeklődései voltak (korábban). Az „angol belépő” volt az Európai Közösségek kulcsa az egykori brit gyarmatok, és a Csendes-óceán, valamint a Karib-tenger térség döntő többségére való kiterjesztéséhez. Ettől kezdve az EK már nem „csak” Fekete-Afrika, hanem egy a korábnál tágabb szféra, az ún. ACP-régió geopolitikai játékosává is vált. Annak érdekében, hogy az EK túlsúlyát a társulási viszonyban valamelyest enyhítsék, az érdekelt afrikai, csendes-óceáni és karibi államok létrehozták az ACP-Csoportot, melyet az 1975. évi georgetowni megállapodással intézményesítettek. A társult államok köre így jelentősen kibővült, ám az ACP-Csoportot, a dolog természetéből kifolyólag, még így is az afrikai érdekek határozták meg. A csendes-óceáni térség államait tömörítő, és 1971-ben életre hívott Csendes-óceáni Szigetek Fóruma (PIF); és a karibi világ független országait tömörítő Karibi Szabad-

kereskedelmi Szervezetből (CARIFTA)⁴ 1973-ban létrehozott Karibi Közösség és Közös Piac (CARICOM) segítette az utólag, a loméi rendszerrel a társulási rendszerbe bekapcsolt országok érdekeinek érvényesítését.

AZ EGYÜTTMŰKÖDÉS ELMÉLYÍTÉSE ÉS KISZÉLESÍTÉSE – A LOMÉI EGYEZMÉNYEK (1975–2000)

Az ún. loméi rendszer negyed évszázadon keresztül rendezte az E(G)K, és az ACP-országok (ezen belül a fekete-afrikai államok) közötti kapcsolatokat. Ahogyan korábban már utaltunk rá, a brit csatlakozás és az afrikai dekolonizáció előrehaladása indokolta, hogy a yaoundéi szisztémát egy új mechanizmussal váltsák fel az EGK tagállamai. A Yaoundéi Egyezményekhez hasonlóan a Loméi Egyezményt is öt éves időtartamra kötötték meg bizonyos afrikai, karibi, és csendes-óceáni országok, valamint az EGK kilencek 1975-ben. A loméi szisztéma egyszerre jelentette a kapcsolatok bővülését és mélyítését. Leszögezhető, hogy az EGK minden bővítése, valamint a szerződésrendszer ötvenévkénti újratárgyalása hozzájárult viszonyrendszer komolyabbá tételéhez. A yaoundéi rendszerhez képest legfontosabb újítás az ACP-országok exportbevételeinek stabilizációjára való törekvés volt, amelyet a dokumentum második címében szabályoztak. Az európai ACP-szakzsargon által később csak STABEX-nek nevezett megoldás bizonyos, a szerződésben tételesen felsorolt (17. cikk [1] bekezdés⁵) mezőgazdasági termékek és a vasérc Közösségbe exportálására vonatkozott. Amennyiben egy adott ACP-ország exportbevételeinek legalább 7.5%-a (nyers szizál esetén 5%-a) származott egy, a Loméi Egyezményben feltüntetett termék értékesítéséből (17. cikk [2] bekezdés), és az állam ezzel kapcsolatos bevételei – legrosszabb esetben 7.5% – a referenciaszint alá süllyedtek, az érintett ACP-ország

Fotó: Jasper Kata
Gyerekek a turista bazárnál

az Európai Bizottsághoz fordulhatott pénzügyi segítségért (19. cikk [1]–[3] bekezdések). Magyarul az EK ilyen esetben kipótolta a korábbi átlagbevétel és a lecsökkent exportbevétel közötti hiányt a fejlődésben lévő gazdaságok stabilitása, és stabilizálása érdekében. A(z) egyezmény 24. cikkében felsorolt) leginkább elmaradott, és/vagy tengerpart nélküli, esetleg szigetállamok vonatkozásában további kedvezményként elegendő volt, ha az adott termék exportja az összes árbevétel legalább 2.5%-át elérte.⁶ A yaoundéi rendszerhez képest, a loméi mechanizmus egy további területre, az ipari együttműködésre is kiterjesztette az európai segítségnyújtás lehetőségét, lényegében a kereskedelmi kooperációra alkalmazott megoldásokat alkalmazva. Az 1975. évi Loméi Egyezmény megújította az intézményi struktúrát is. Így egyrészt legfőbb döntéshozó szervként létrehozta az EK Tanácsának és Bizottságának, valamint a minden ACP-ország kormányának egy képviselőjéből álló Miniszterek Tanácsát (MT). A korábbiakhoz képest nehezebbé vált a döntéshozatal, ugyanis az MT, az ACP-Csoport, és az EK között megkötött, ún. közös megállapodások segítségével látta el feladatát (73. cikk), igaz, a Miniszterek Tanácsa, ha szükségesnek látta, hatásköreit átruházhatta a Nagykövetek Bizottságára is, mely az MT munkáját segítette (75. cikk). A Lomé I. megszüntette a yaoundéi rendszerrel életre hívott választott bíróságot, és a vitarendezés feladatát alapvetően a Miniszterek Tanácsára testálta.⁷

1979-ben kötötték meg az új Loméi Egyezményt (az ún. Lomé II-t) az ACP-Csoport és az EGK államai. A második Loméi Egyezmény a STABEX sikerén felbuzdulva bizonyos bányászati termékek⁸ vonatkozásában bevezette a később – informálisan – SYSMIN-nek nevezett megoldást. Csakúgy, mint a STABEX, a SYSMIN is azt a célt szolgálta, hogy az ACP-országok gazdasága ne váljon instabillá, a bányászati nyersanyagok exportja terén esetlegesen bekövetkező zavarok miatt (49. cikk). A SYSMIN működési elvként átvette a STABEX esetében már alkalmazott és így kipróbált módszert azzal az eltéréssel, hogy egy

adott bányászati terméket akkor tartottak az ország gazdasága szempontjából meghatározónak, ha az azzal való kereskedés legalább 15%-át tette ki az exportbevételeknek (53. cikk [1] bekezdés). Amennyiben egy ACP-állam – az egyezmény hatálya által érintett – bányászati termékei exportjából származó bevételei drámaian zuhantak⁹, az érintett ország kiegészítő pénzügyi segítségért folyamodhatott az EK Bizottságához. Az anyagi segítségnyújtás – a STABEX-től eltérően – a SYSMIN esetében technikai-szakmai segítségnyújtással egészült ki.

A második Loméi Egyezmény a STABEX mechanizmusának apró korrekcióját is magával hozta. Így egyrészt a rendszert újabb mezőgazdasági termékekre terjesztették ki¹⁰, míg másokat kivettek az exportbevételek stabilizálását célzó rendelkezések hatálya alól. A legjelentősebbnek tűnő újítás az volt, hogy a cukor exportját is – bizonyos feltételekkel – a STABEX hatálya alá vonták. A Közösség kötelezte magát, hogy a cukrot rögzített árfolyamon vásárolja meg, és annak importjára nem alkalmazza a védelmi klauzulát.

A második Loméi Egyezmény ezenkívül a korábbi ipari együttműködést mezőgazdasági kooperációval egészítette ki, így kívánta – még inkább – megalapozni, és hatékonyabbá tenni, az egyezmény kereskedelemre vonatkozó cikkeit. A Lomé II. emellett külön fejezetet szentelt az ún. Regionális Együttműködésnek, ezzel is reflektálva ez idő tájt – különösen az afrikai kontinensen – induló gazdasági (és részben politikai) regionalizációra (8. fejezet). Ugyancsak komoly novum az 1979. évi Loméi Egyezmény ún. sürgősségi segélyre vonatkozó fejezete (kilencedik fejezet), amely természeti katasztrófák és más rendkívüli körülmények hatását volt hivatva enyhíteni (137. cikk [1] bekezdés). A Közösség az egyezmény időtartamára 200 millió európai elszámolási egységben (EUA) maximálta az ilyen eseteket a már ismert Európai Fejlesztési Alapból kárenyhítésre fordítható pénzügyösszeget (137. cikk [3] bekezdés b pontja).

A második Loméi Egyezmény időbeli hatályának lejártát megelőzően az ACP-országok valamint az immáron Görögország csatlakozása után tíz országot számláló EK, együttműködésük részleteit újratárgyalva, 1984. december 8-án aláírták a harmadik Loméi Egyezményt. A Lomé III. mind formailag, mind pedig tartalmilag szakított a korábbi egyezményekkel. Egyrészt a szerződés hivatalos megnevezése („együttműködési egyezmény”) már előre jelezte, hogy a felek komolyabbra kívánják fűzni kapcsolatukat. Másrészt az egyezmény szerkezetét is alaposan módosították. A korábbi rezsim gerincét alkotó rendelkezések – úgymint kereskedelmi együttműködés, STABEX, SYSMIN stb. – a szerződés harmadik részébe kerültek, az első két részt az egyezmény céljainak és az együttműködés területeinek tartva fent. A kooperáció egyik legfontosabb célja a szerződő felek szándéka szerint az volt, hogy „...egy igazságosabb és kiegyensúlyozottabb világ-gazdasági rendre tekintettel, egy a fejlett és fejlődő országok közötti együttműködésre vonatkozó modellt hozzanak létre” (1. cikk). Az első Yaoundéi Egyezmény óta eltelt idő elég volt ahhoz, hogy az együttműködésnek bizonyos vívmányai alakuljanak ki, és ezt az ACP–EGK országok közötti *acquis*-t a harmadik Loméi Egyezmény a további kooperáció alapelvevé emelte (2. cikk). A egyezmény második része tartalmazta az ACP–EGK együttműködés egyes területeit, melyek a mezőgazdaság- és vidékfejlesztés és a természeti erőforrások megőrzése, a halászatfejlesztés, az iparfejlesztés, a bányászati és energetikai potenciál fejlesztése, a szállítás és a kommunikáció, a kereskedelem- és a szolgáltatásfejlesztés, a regionális együttműködés, valamint a kulturális és szociális együttműködés voltak. A mezőgazdaság- és vidékfejlesztés tervterületén alapvető prioritásként határozták meg, hogy az ACP-országoknak képesnek kell lenniük arra, hogy saját népességüket saját, jó minőségű élelmiszerekkel lássák el. Ez egyúttal azt is jelentette, hogy a kooperáció a továbbiakban már az élelmiszerbiztonság kérdéseire is kiterjedt. A felek egyebek közt felismerték azt is, hogy az ACP-országok fizikai, gazdasági és politikai létét leginkább fenyegető veszély a kóros szárazság és az egyre komolyabb méreteket öltő sivatagosodás (38. cikk [1] bekezdés). Ezek a jelenségek a dolog természetéből kifolyólag az afrikai országokat érintették, illetve érintik a leginkább. Az élelmiszerbiztonság elősegítése, a sivatagosodás és a szárazság leküzdése terén vállalt közösségi segítség a STABEX és a SYSMIN mechanizmusának életben tartása mellett már komoly biztonságpolitikai megfontolásokat is tartalmazott. Egyrészt arról van szó, hogy az EGK tízek érdekelték voltak az ACP-országok stabilizálásában, ugyanis az imént felsorolt jelenségek tömeges méretű elvándorláshoz vezethettek, és a migráció legfőbb célpontjai – értelemszerűen – maguk a szerződő európai országok lettek volna. Egy az ACP-országok felől érkező „népvándorlás” komoly biztonsági kihívást jelenthetett volna. Másrészt feltehetően bizonyos emberbaráti szempontok is szerepet játszhattak akkor, amikor az EGK-tagállamok döntéshozói úgy döntöttek, hogy segítő jótétet nyújtanak az ACP-országoknak, ti. ami a mezőgazdasági és a vidékfejlesztés tervterületét illeti. Ugyancsak a fenti célokat szolgálta a halászati és az iparfejlesztési együttműködés, míg a közlekedési és

a kommunikációs hálózatok fejlesztésének más okai is lehettek. Így a logisztikai fejlődés előmozdítását – *inter alia* – indokolhatták gazdasági megfontolások is, magyarul szükségesnek látszott a majdani európai tőkekihelyezés feltételeinek megteremtése is. Ezt a feltételezést látszik alátámasztani a harmadik Loméi Egyezmény harmadik részének „Beruházások, tőkemozgások, szolgáltatások” elnevezésű címe is. A nevezett cím alá tartozó rendelkezések mindkét szerződő felet kötelezik, hogy megteremtik a beruházások és a tőke szempontjából alapvető fontosságú biztonságos környezetet, ami azonban a dolgok természetéből fakadóan valójában egyoldalú kötelezettséget jelentett, ugyanis a fejlődéshez elengedhetetlen tőkével csak az európai országok rendelkeztek.

A sorrendben negyedik, és egyben utolsó Loméi Egyezményt 1989. december 15-én írták alá az Európai Közösségek és az ACP-Csoport államai. Szakítva a korábbi hagyománnyal, a Lomé IV-et már nem öt, hanem tíz éves időtartamra kötötték meg, azzal a kitételrel, hogy a felek öt év elteltével újra tárgyalászatlanhoz ülnek, és amennyiben szükséges, módosítják az egyezményt. Ennek megfelelően az 1994-ben némileg módosított szerződés egészen az ezredfordulóig rendezte az érdekelt viszonyait. A 2000-ben a loméi rendszert hatályon kívül helyező Cotonou-i Megállapodás megkötésére a Kereskedelmi Világszervezet és végső soron az Egyesült Államok nyomása miatt volt szükség. Az új szerződést húsz évre, az öt évenkénti felülvizsgálat lehetőségével kötötték meg az EU és az ACP-országai. A dokumentum egyetlen fontos újításaként megszüntették a STABEX és a SYSMIN korábban már ismertetett rendszerét.

Az észak-afrikai államokkal, Líbia kivételével az ún. Euro-mediterrán Partnerség keretei között tart fent kapcsolatokat az Európai Unió. Az 1995-ben a barcelonai nyilatkozattal életre hívott folyamat az együttműködést három területen képzelte el, melyek közül a deklaráció politikai és biztonsági partnerség címet viselő első fejezete megrekedt az általánosságok hangoztatásának szintjén. A barcelonai nyilatkozat – látszólag – fontos eleme, hogy létrehozta a Béke és Biztonság Közös Övezetét, ezt azonban a folyamat nem töltötte meg tartalommal.

Az apartheid-érát követően az EU felvette a kapcsolatokat a Dél-afrikai Köztársasággal is, és a bilaterális viszony fontos eleme a közös küzdelem a szervezett és transznacionális bűnözés, valamint a kábítószer-kereskedelem ellen.

*Fotó: Jasper Kata
Saida megmutatja a nagynéni házát
(túloldalt)*

Fotó: Molnár Krisztián • Jellegzetes utcacélesztlet Stonetown kikötőnegyedében (Zanzibár)

AZ EUROAFRIKAI EGYÜTTMŰKÖDÉS LEHETSÉGES JÖVŐKÉPE

A Cotonou-i Megállapodás megkötésével csaknem egy időben, 2000 nyarán tartották meg az első EU–Afrika csúcst, melynek célja az euroafrikai kapcsolatok új alapokra helyezése volt. A viszonyrendszer forradalmi átalakításának alapvetően két oka lehetett. Egyrészt az ún. afrikai integráció újabb fontos állomásaként, ebben az esztendőben szignálták az Új Partnerség Afrika Fejlesztéséért (NEPAD) című dokumentumot, amelyet formálisan ugyan az Afrikai Egységszervezet égisze alatt fogadtak el, de az akcióterv élvezi a nagyhatalmak és az ENSZ támogatását is. Másrészt az Afrikai Egységszervezetet felváltó Afrikai Unió is ekkor bontott zászlót, és az imént vázoltak tették együttesen lehetővé, hogy az Európai Unió egységes egészként kezelje a fekete kontinentst. A találkozó színhelyének szolgáló városról elnevezve kairói folyamatként is illetett mechanizmus egyik pillérét a közös – európai–afrikai – biztonságpolitikai aspektus képezi, amely alapvetően békeépítéssel, konfliktus-prevencióval, és élelmiszerbiztonsággal foglalkozik. A kairói folyamat keretében évente tartott EU–Afrika-csúcsok tapasztalataiból merítve az Európai Unió Tanácsa egy ún. Afrika-stratégiát fogadott el 2005 decemberében, melynek gerincét a biztonságpolitikai kérdések adják. Ennek alapján az EU elsősorban pénzügyi, másodsorban szakmai segítséget kíván nyújtani Afri-

kának, az anyagi támogatást (három évre mintegy 300 millió eurót) a tizedik európai fejlesztési ciklus keretei között nyújtja, melynek fő célja az Afrikai Unió biztonságpolitikai architektúrájának erősítése. A tervek szerint az európai–afrikai dialógus egyfajta záróakkordja lehetne egy a közös afrikai–európai politika elveit lefektető ún. EU–Afrika paktum elfogadása és aláírása a soron következő EU–Afrika-csúcson, melyet 2007. december 8-án és 9-én tartanak Lisszabonban.

ÖSSZEGZŐ MEGJEGYZÉSEK

A z európai(EGK–EK–EU)–afrikai kapcsolatok majdnem fél évszázados története során a biztonságpolitikai megfontolások sokáig nem játszottak fontos szerepet a kétoldalú kapcsolatok szintjén. Első fecskeként az alapvetően az európai államok érdekeit védő élelmiszerbiztonsági kérdések jelentek meg a kétoldalú viszonyban a loméi szerződéseknek köszönhetően. Ezzel párhuzamosan a SYSMIN-nek, és STABEX-nek nevezett mechanizmusok hordoztak burkolt biztonságpolitikai célokat. Jóllehet az említett szisztémák célja az ACP-országok gazdaságának védelme volt, ki nem mondva ugyan, de fontos szempont volt az Európába irányuló export zavartalanságának biztosítása, és a tömeges méretű elvándorlás megakadályozása is. A katonapolitikai kérdésekre az ezredforduló eseményei segítettek kiterjeszteni az együttműködést. Egyfelől 2000-ben és azt köve-

tően megteremtődtek a jogi-intézményi feltételei a kooperációnak (létrejött az Afrikai Unió, amely kidolgozta saját biztonságpolitikai architektúráját, aláírták a NEPAD-dokumentumot stb.). Másrészt globálissá vált biztonságpolitikai kihívások jelentek meg (nemzeti terrorizmus, transznacionális szervezett bűnözés, kábítószer-kereskedelem, gyenge államok problémája stb.), amelyekre a két kontinens részben közös válaszokat keresett. 2007 végén az EU és az AU szempontjából a legfontosabb kérdés az, hogy a kairói folyamat végállomása megfelelő választ jelent(het)-e majd a kor kihívásaira? ☀

FELHASZNÁLT IRODALOM

BAIMU, EVARIST

2001 „The African Union: Hope for better protection of human rights in Africa?” African Human Rights Journal, 2001, 299–314 pp.

BALÁZS PÉTER

2002 Az Európai Unió külpolitikája. Budapest, KJK Kerszöv.

FAGE, J. D. – TORDOFF, WILLIAM

2004 Afrika története. Budapest, Osiris Kiadó.

JACKSON, CRAIG

2003 „Constitutional Structure and Governance Strategies for Economic Integration in Africa and Europe.” In.: Transnational Legal and Contemporary Problems. Vol. 13. 2003. 139–177. pp.

KIPLAGAT, P. KENNETH

1992 „Fortress Europe and Africa under the Lome Convention: From Policies of Paralysis to a Dynamic Response.” North Carolina Journal of International Law and Commercial Regulation. Vol. 18. 1992. 589–631. pp.

MCCLELAND, D.G.

1975 „The European Investment Bank’s Promotion of Industry in the Associated African and Malagasy States.” Journal of African Law, Vol. 19(1–2), 1975. 112–117. pp.

OLOWU, DEJO

2003 „Regional Integration, Development, and the African Union Agenda: Challenges, Gaps and Opportunities.” In.: Transnational Legal and Contemporary Problems, Vol. 13. 2003. 211–253. pp.

PAFF, WILLIAM

1995 „New Colonialism – Europe Must Go Back into Africa.” Foreign Affairs, Vol. 74. 1995. 2–6. pp.

SCHUMAN, ROBERT

1991 Európaért. Pécs, Pannónia Könyvek.

TÓTH NORBERT

2006 „Az Afrikai Unió új Közös Védelem- és Biztonságpolitikája, mint a kontinens fejlődését elősegítő mechanizmus.” Külügyi Szemle, 2006/3-4. szám.

ZARTMAN, I. WILLIAM

1975 „Europe and Africa. Decolonization or Dependency.” Foreign Affairs, Vol. 54. 1975. 325–343. pp.

VÉGJEGYZET

¹ A Mediterrán Partnerséget 2004-ben felváltotta az Európai Unió Szomszédságpolitikája (ENP).

² Az Afrikai Unió Alapító Szerződését 2000-ben írták alá, és a kellő számú ratifikációt követően 2001-ben lépett hatályba.

³ A múlt század hatvanas éveiben az afrikai országok két táborra szakadtak a kontinens jövőjét illetően. Az ún. Brazzaville-(később Monrovia-) csoportot főként egykori francia gyarmatok alkották és a földrész államainak lassú közeledésével, és a folyamat végén egy laza konföderációval rokonszenveztek. Ezzel szemben az ún. Casablanca-csoport országai, élükön az afrikai egység gondolat vezéralakjával, a ghánai Nkrumah elnökkel, föderatív jövőt vizionáltak Afrika számára. Az 1963-ban életre hívott Afrikai Egységsszervezet végül egy kompromisszum eredményeként, és tulajdonképpen a Brazzaville-csoport apró győzelmeként született meg.

⁴ A CARIFTA-t négy antilla-tengeri állam, Trinidad és Tobago, Antigua és Barbuda, Guyana, valamint Barbados hozta létre az 1965. évi Dickenson Bay-i Megállapodással. A CARIFTA-hoz később sorra csatlakoztak a karibi térség újonnan függetlenné vált államai.

⁵ A STABEX-rendszerében 12 csoportba sorolták az egyes termékeket: földimogyoró, kakaó, kávé, gyapot, kókuszdió, pálma, bőr, fa, friss banán, tea, nyers szizál, vasérctermékek, illetve ezek származékai. A cukor nem tartozott a STABEX hatálya alá, ugyanis exportjáról egy a Loméi Egyezményhez csatolt jegyzőkönyvben rendelkeztek.

⁶ A 46 szerződő ACP-ország közül 34-re vonatkozott a 2.5%-os STABEX-küszöb. A 34 leginkább elmaradott állam több mint háromnegyede afrikai ország volt.

⁷ Igaz, a választott bírósági elem nem tűnt el teljesen a vitarendezésből. Amennyiben ugyanis a Miniszterek Tanácsa második ülésén sem volt képes a vita megoldására, bármelyik peres fél bejelentette, hogy választott bírót kért fel az ügy eldöntésére. Ebben az esetben a másik félnek két hónapon belül egy újabb bírót kellett jelölnie, míg a harmadik választott bírót a Miniszterek Tanácsa javasolta (81. cikk [3] bekezdés).

⁸ Az 50. cikk (1) bekezdésében felsorolt bányászati termékek a következők voltak: réz (kobalttal vegyítve is), foszfát, mangán, bauxit és alumínium, ón, valamint a vaspirit. A vasérc csak annyiban tartozott a SYSMIN hatálya alá, amennyiben a STABEX rendelkezései nem voltak alkalmazandók.

⁹ Az Egyezmény vonatkozásában ez legalább 10%-os esést jelentett (52. cikk [3] bekezdés).

¹⁰ A hivatkozott új termékek, a vanília, a szegfűszeg, a juhgyapjú, az angóra-szörme, a gumiarábikum, az aranyvirág, a különböző növényi olajok, pl. ylang-ylang, a szezám, a kesudió, a bors, a garnélarák, a tintahal, a gyapotmag, az olajpogácsa, a gumi, a bab, a borsó és a lencse voltak.

Joó Zsófia

Rómától Lisszabonig

Az integrált Európa XXI. századi Afrika-politikája és előzményei

Afrika mozgásban van. Helyzetének nemzetközi szintű megismerése sokat javult az elmúlt években, így láthatóvá váltak a tényleges változások a kontinensen. Ilyen például az Afrikai Unió (AU) és a NEPAD¹ létrejötte, a REC² megerősített szerepe, valamint a politikai vezetők új generációjának megjelenése. Mindez nemzetközi szintű garanciájává válhat Afrikának a fejlett országokkal való kapcsolatában.

Ezekre a változásokra fel is figyelt a világ: számos régió „veszi észre” a fekete kontinenst. Ennek eredménye India nagyfokú gazdasági szerepvállalása, a 2004 óta folyamatosnak nevezhető USA-Afrika kereskedelmi találkozók sora, valamint a sikeresen zárt első kínai-afrikai csúcstalálkozó. A jövőre nézve biztatóan hangzik a 2008-ban először megrendezésre kerülő Japán-Afrika csúcs, továbbá a Dél-Dél tengely erősítésére szerveződő tárgyalássorozat Brazília, Venezuela, és a Dél-afrikai Köztársaság között is példája annak, hogy Afrika végre elindulhat a globális szintű integráció útján.

Ezalatt az Európai Unió (EU) is széles körű kereskedelempolitikai és segélyezési kapcsolatrendszert épített ki a világ fejlődő országaival, elsősorban Afrikával.

Írásomban az EU Afrika-politikáját vizsgálom, mert ez a stratégia – kiegészítve és összefonódva más régiók terveivel – átmeneti vagy akár végleges megoldást is jelenthet Afrika problémáira.

A XX. SZÁZAD: RÓMAI SZERZŐDÉS ÉS A LOMÉI KONVENCIÓK

A Római Szerződés és Afrika

Az Európai Közösség (EK) a kereskedelempolitikai kedvezmények révén nyújtott közvetett segítség mellett közvetlen támogatásokkal is hozzájárult a fejlődő országok gazdasági gyarapodásának elősegítéséhez. E tevékenységeket elsőként a Római Szerződés³ szabályozta, „Fejlesztési együttműködés” cím alatt a 111. és 112. cikkben. A fejlesztési együttműködés fő célja a fenntartható gazdasági és társadalmi fejlődés támogatása, a fejlődő országok világgazdasági integrációjának elősegítése és szegénységük leküzdése volt. Hangsúlyozta, hogy az EK tevékenysége csak kiegészítő, nem pedig helyettesíti a tagországok által kialakított támogatási politikákat. Az EK, illetve tagországainak szerepvállalása már

Fotó: Molnár Krisztián • Szűk sikátor Stonetown-ban (Zanzibár)

ekkor igen jelentős a fejlődő országok segélyezésében: globális szinten Európa a „legbőkezőbb adakozó”, a segélyek fele tőle származott.

A Római Szerződés 131–136. cikkei foglalkoztak az EK-tagországok egykori gyarmataival kialakítható társulás lehetőségével. Eredetileg a társulás jogcímét elsősorban a korábbi francia gyarmatokkal kialakítandó szorosabb kapcsolatok érdekében hozták létre, de később, az EK bővülésével az egykori brit, spanyol és portugál területek is bekerültek ebbe a viszonyrendszerbe. Eredetileg 18 fejlődő ország tartozott az AASM⁴ elnevezésű csoportba. Az első két megállapodást (az I. és II. Yaoundéi Konvenciót⁵) Kamerun fővárosában 1963-ban és 1969-ben írták alá a 18 országgal. Ezek a megállapodások kereskedelmi kedvezményeket és segélyeket biztosítottak a résztvevő fejlődő országok számára: behozatali könnyítéseket kaptak néhány mezőgazdasági termékre vonatkozóan és megnyílt előttük a közösségek piaca. (Horváth 2005: 637)

A gyakorlatban azonban a társulás nem váltotta be a hozzá fűzött (afrikai) reményeket. Ez a státusz nem hordozott magában egyenlőséget és valódi partnerséget, csupán Európából induló – európai praktikussághoz igazodó – reformterveket tartalmazott, melyekben Afrika nem aktív, hanem passzív aktor volt.

A Loméi Konvenciók

A Loméi Konvenciók kereskedelmi és segélyezési megállapodások sorozata az EK és 70 ACP-ország⁶ között (a kedvezményekben tehát nem csupán afrikai, hanem karibi és csendes-óceáni országok is részesültek), melyet először 1975 februárjában írtak alá Loméban.

Az első megállapodás (Lomé I. 1975.) célja egy új együttműködési keret kialakítása volt az EK és a fejlődő ACP-országok, főleg a volt brit, holland, belga és francia gyarmatok, illetve az EK majd az EU között. Két fő szempontja volt: a megállapodások értelmében az ACP-országok EK-ba irányuló ipari és mezőgazdasági exporttermékeinek döntő többsége vámmentessé vált – egyedül a közös agrárpolitika által szabályozott mezőgazdasági termékek számára versenyt támaztó import előtti akadályokat nem számolták föl. Preferált termékek elsősorban a cukor és a marhahús voltak. A konvenció másik lényeges eleme a fejlesztési segélyek nyújtására vonatkozó kötelezettségvállalás volt: az EK 3 milliárd dolláros keretösszeget határozott meg az ACP-országok segélyezésére, valamint az ott megvalósítandó beruházásokra.

A konvencióban foglaltak újratárgyalására, illetve módosított keret-egyezmények elfogadására háromszor került sor. A Lomé II. (1981. január – 1985. február) értelmében a befektetésre és segélyre szánt összeget 5.5 milliárdra emelték. A Lomé III. kapcsán (1985 márciusában és 1986 májusában) elfogadott kereskedelmi rendelkezések hatására új segélyezési programok léptek hatályba, melyek értelmében az ACP-országoknak jutott összeg 8.5 milliárdra nőtt, valamint e ponttól figyelhető meg a vidéki és mezőgazdasági fejlesztések támogatásának növekvő hangsúlya a programok között. A negyedik konvenciót 1989 decemberében írták alá. Rendelkezései a kilencvenes évek során voltak érvényben. Ötéves határidővel döntés született a segélyezési és befektetési keret 12 milliárd dollárra történő kibővítéséről. Az utolsó Loméban kötött megállapodást 70 ACP-ország írta alá.

A loméi fejlesztéseket nagyrészt az EDF-ből⁷ biztosították, a befektetések az Európai Beruházási Bank segítségével folytak.

Két új eljárás, a Stabex⁸ és a Sysmin⁹ lépett hatályba, melyek célja az APEC-országok (Ázsiai és Csendes-óceáni Gazdasági Együttműködés) kárpótlása volt a mezőgazdasági és ásványi cikkek kedvezőtlen árfolyam-ingadozásai miatt.

2000 júniusában, 25 évvel az első Loméi Konvenció aláírását követően egy új kereskedelmi és segélyezési egyezmény született az EU és 79 ACP-ország között. A Lomé IV-et felváltó megállapodást Cotonou-ról, a benini kormány székhelyéről – itt írták alá a szerződést – nevezték el.

A COTONOU-I PARTNERSÉGI MEGÁLLAPODÁS

A Megállapodás 2000 júniusában jött létre az EU 15 tagállama és 79 ACP-ország között.¹⁰ Miként minden társulási szerződés, a Cotonou-i Megállapodás is az Európai Parlament hozzájárulásával lépett hatályba, 2003. április 1-én. A korábbi egyezmények 5-10 éves hatályidejétől eltérően az új dokumentumot 20 évre kötötték.

Életbelépését tekintve Cotonou már a XXI. századhoz köthető, mégis csak „előfutára” az EU új Afrika-stratégiájának. Meghadja ugyan a Római Szerződésben foglalt úgynevezett társulási formát és a lomái támogatási rendszert, viszont még hiányzik belőle az a sokoldalúság, egység és új megközelítés, amely a későbbi évek politikájára jellemző lesz.

A kétpólusú világtrend megszűnése arra kényszerítette Európát, hogy új ideológiát dolgozzon ki az afrikai segélyezési programok folytatásához. A „kommunista veszély” elhárulásával új érvek keltek a tagállamok és a lakosság ösztönzéséhez. Így kerültek a politikai szempontok helyére más követelmények, lásd demokrácia-védelem, szegénység és éhezés elleni harc, emberi jogok érvényre juttatása, joguralom tisztelete, megfelelő politikai vezetés fontossága, gazdaság és infrastruktúra korszerűsítése, valamint a lemaradó területek felzárkóztatása.

A Megállapodás szerint az EU 2001-2005 között 13,5 milliárd eurót folyósított az aláíró ACP-országoknak az EDF-en, továbbá 1,7 milliárd eurót az Európai Beruházási Bankon keresztül (Horváth 2005:126).

A Cotonou-i Megállapodás célja – az előző egyezményekhez hasonlóan – a fenntartható fejlődés támogatása és az ACP-országok integrálása a világgazdaságba. Mégis sokkal szélesebb spektrumú az Európa és Afrika között aláírt hagyományos fejlesztési egyezményeknél: az innovációs stratégiák és a szegénység elleni harc mellett a politikai párbeszéd áll a cotonou-i egyezmény középpontjában.

Legfontosabb alapelvei ennek megfelelően:

- egyenjogú partnerség a fejlesztési politika kidolgozásában (az egyes országok maguk szabhatják meg, hogy társadalmuk és gazdaságuk miképpen fejlődjön);
- párbeszéd és kölcsönös kötelezettségek (a megállapodás nem csak közvetlen és közvetett anyagi segítséget takar, hanem a szerződő feleknek magukra kell vállalni bizonyos kötelezettségeket is – például az emberi jogok tiszteletben tartását –, melyek érvényesülését folyamatos párbeszéd és ellenőrzés vigyázza);
- heterogenitás és testreszabottság (az egyezmény igazodik az egyes országok fejlettségi szintjéhez, társadalmi berendezkedéséhez, gazdasági tulajdonságaihoz, szükségleteihez és hosszútávú fejlesztési stratégiájához, stb.).

Politikai szempontból a Cotonou-i Megállapodás szorosabb együttműködésre törekszik az EU és az ACP-országok között. Ezért kulcsfontosságú a folyamatos politikai párbeszéd, mely eddig mellőzött dimenziókra is kiterjed. Ilyenek többek között a fegyverkereskedelem felszámolása, migráció, béke és biztonság, valamint az emberi jogok védelme.

Az igazságos kormányzás elve is kiemelt szerepet kap a Megállapodásban. Az erőszak és korrupció – amelyek a fejlődés lassulásához vagy teljes leállításához vezethetnek – elleni határozott fellépés alapeleme az adott ország és az EU stratégiájának. A Megállapodásban foglaltaknak megfelelően súlyos korrupció vagy megvesztegetések maguk után vonhatják a segélyezés felfüggesztését (Brown 2002).

A cotonou-i elvek szükségszerűek és egyben igen hangzatosak, a gyakorlatban mégis nehezen megvalósíthatók. Nem csupán a konkrét programok véghezvitele okoz nehézséget, vannak sokkal elméletibb, elemibb gondok is: önmagában maga az „állam” – mint fogalom és mint intézmény – elég képlekeny Afrikában. Semmiképpen nem beszélhetünk itt az európai államdefinícióról, hiszen a határok, a nemzetségek, maguk az etnikai viszonyok is gyakran tisztázatlanok (vagy legalább is a nemzetközi állampolitikai elgondolások mentén nem kezelhetők). Kevés az olyan központi kormányzat, amely az ország teljes területén elismert és elfogadott. Így pedig nehéz az európaiak által javasolt – és ott működőképes – struktúrákat alkalmazni.

Mindezek ellenére, a Cotonou-i Partnerségi Megállapodás új lehetőségeket, távlatokat nyitott az euroafrikai kapcsolatokban, melyek az ezredforduló után tovább fejlődhetnek.

A XXI. SZÁZAD ÚJ STRATÉGIÁJA

Bár az XX. századi fejlesztési programok és megállapodások jó irányba mutatónak nevezhetők, mégsem sikerült Afrika igazi problémáit – még csak átmenetileg sem – megoldani. Az ezredfordulóra nem tűnt el az éhezés, a szegénység, a korrupció és a gazdasági lemaradás. Szükségessé vált tehát az „Afrika-kérdés” globális szintű felülbírálat és átértékelése – melyet maguk az afrikai vezetők is felismertek. Ez a szellemiség nyilvánul meg a Kairói Deklaráció¹¹ legelső pontjában:

„Évszázadokon keresztül léteztek kötelékek Afrika és Európa között. [...] Az új és gyors globalizációs trend fényében úgy döntöttünk, hogy – kölcsönös érdekeinknek megfelelően – megerősítjük ezeket a kötelékeket, hogy ez mindkét régió előnyére váljon. Célunk egy új stratégiai dimenzió kialakítása [...] a XXI. századra az egyenlőség, tisztelet, szövetség és együttműködés szellemében”.¹²

Afrika helyzetének komolyságát Európa is felismerte. Az EU egy új, átfogóbb programot dolgozott ki, mely a XX. század eredményein alapul, de megannyi újítást, fejlesztést is önmagában hordoz. Javier Solana az új stratégiáról írt közleményében (Brüsszel, 2005. november 21.) az alábbiak szerint összegezte a felülvizsgálat fontosságának okait:

- Az előző politikák kudarcai és hiányosságai (megduplázódott a napi egy euró alatti bevételből élők száma, valamint továbbra is jellemzőek a konfliktusok és a krónikus instabilitás Afrika egyes részein).
- Bátorítani kell minden Afrikából kiinduló kezdeményezést (az AU létrehozása, és folyamatos működése hűen tükrözi az afrikaiak szándékát saját kontinensük problémáinak megoldása terén).
- Változások történtek az EU-n belül (figyelembe kell venni, hogy nemcsak Afrika, hanem maga az EU is átalakult az utóbbi években, hiszen 2005-re már 25 tagú szervezetté nőtte ki magát. Ez fokozta az EU potenciális politikai és gazdasági hatását, azonban a tagállamok megnövekedett száma egyben kihívást is jelent a transzkontinentális segítségnyújtás tekintetében).
- Azokra a kihívásokra, melyekkel az EU az elkövetkező 10-15 évben szembesül majd – migráció, energia, politikai izslám, terrorizmus és klímaváltozás – Afrikában is fel kell készülni.
- A figyelem középpontjába kell állítani a fejlődés, a béke, a biztonság és az emberi jogok közötti szoros kapcsolatot.¹³

Az Afrika-politika felülvizsgálatának eredménye egy új meglátás, a problémák specifikusabb megközelítése és kezelése, melyek túlmutatnak a korábbi törekvéseken.

Hosszú ideig az EU kapcsolatai Afrikával túlságosan töredeztettek voltak mind politikai, mind kivitelezési szempontból: az EU-tagállamok és az Európai Bizottság különböző szakpolitikai és intézkedései, a kereskedelmi együttműködés és a gazdaságfejlesztési együttműködés, a hagyományosabb társadalmi és gazdaságfejlesztési erőfeszítések és a stratégiai szakpolitikák miatt. Az új, XXI. századi Afrika-politika célja tehát az, hogy átfogó, integrált és hosszú távú keretet biztosítson az EU-nak az afrikai kontinenssel való kapcsolatai kiépítésében.

Európa részéről a kiindulási pont is új: bár Afrikának több arca, sokszínű történelme és eltérő igényei vannak, a közelmúlt egész kontinentst átívelő, integráló politikai, gazdasági és kulturális törekvései következtében – amelyek elsősorban az Afrikai Regionális Gazdasági Közösségek által előmozdított lépésekben, valamint az AU és a NEPAD létrejöttében nyilvánulnak meg – az EU Afrika-stratégiája első ízben kezeli Afrikát egy egységként, egy entitásként.

Az új politika tovább erősíti a kibővült Európa és a kibontakozóban lévő új Afrika közötti szilárd stratégiai partnerséget.¹⁴

A stratégia továbbra is hangsúlyozza a kapcsolatok alapjául szolgáló irányelveket, nevezetesen az egyenlőséget, a partnerséget, a szubszidiaritást, a szolidaritást és a kölcsönös felelősséget.

Mindezekon felül az igazságos kormányzás (good governance), az átláthatóság, a béke és biztonság, az emberi jogok védelme és a szegénység elleni harc is központi tényezővé vált.

Elegendhetetlen továbbá, hogy „az EU afrikai kapcsolatait egyre inkább a párbeszéd jellemezze, ami különböző szerződéses megállapodásaink alapját képezi” (Az Európai Közösségek Bizottságának Összefoglalója. Brüsszel, 2005.12.10.).

Ezen kívül figyelembe kell venni egyrészt az eltérő gazdasági és társadalmi helyzeteket az egyes afrikai országokban, másrészt az egyes aktorok EU-val kiépített különböző szerződéses kapcsolatait.

AZ ÚJ POLITIKA LEGFONTOSABB DIMENZIÓI

Az európai uniós támogatások a stratégia fejlesztésére

Az új Afrika-stratégia egyik pillére a partnerség. Ez azt jelenti, hogy a programot csak az afrikaiakkal együtt lehet kidolgozni és keresztülvinni. Cél, hogy a reformokat ők maguk hajtsák végre. Az európai támogatás csak akkor hozhat eredményt, ha az afrikai partnerek kellő politikai akarattal és igyekezettel működnek közre. Ehhez pedig elengedhetetlen a zavartalan, zökkenőmentes intézményi munka, a szervezetek folyamatos működése.

Ennek értelmében az EU 2005-ben 55 millió eurónak megfelelő összeget biztosított az AU-nak, mint intézménynek a támogatására.¹⁵

A 10. EDF a 2008-2013-as periódusra 22.7 milliárd eurót szán világszerte a fejlődő területek támogatására. Ennek az összegnek a 90%-a a szubszaharai Afrikát illeti, célja a stratégia gyakorlati megvalósítása regionális szinten (Brown 2002).

Emberi jogok védelme és igazságos kormányzás

Az új Afrika-stratégia nagy hangsúlyt fektet az emberi jogok védelmére és betartására, valamint az igazságos kormányzásra. Gyakorlati megközelítésben ez a civil társadalom konszolidálását, a parlamentek megerősítését, törvényhatóságokat érintő decentralizációs programok indítását jelenti.

Sajnos több esetben továbbra is előfordul az emberi jogok megsértése, a demokratizálódás ellehetetlenítése és a jogrend támadása. (Ilyen problémák adódtak Guineában, Mauritániában, Togóban és Zimbabweben). Ezen országokkal kiemelt politikai párbeszédet folytat az EU, egyúttal nyomásgyakorlóként próbál fellépni a visszasságok leküzdése érdekében.

Fotó: Molnár Krisztián • Új szállítmány érkezett Zanzibár kikötőjébe

A stratégia értelmében az államvezetést holisztikusan kell támogatni, ami a kormányzat és a civil társadalom közötti kapcsolatok erősítését és a parlamenti választások lebonyolításában való közreműködést jelenti. A demokratizálódás folyamatát az EU a választások felügyeletén keresztül kívánja támogatni, bár egyetért azzal, hogy a rendszeresen megtartott parlamenti választások még nem egyenlőek a demokráciával. A megválasztott kormányzatok átláthatóságára és korrupciómentességére is szükség van ahhoz, hogy meg tudják őrizni támogatottságukat az egész ország területén.

A civil szektor támogatása

A stratégia egyik újdonsága a civil szektor felé való nyitás. Ez a gazdasági fejlődés motorja lehet, amennyiben sikerül a magánszektort bevonni a fejlesztéspolitikába. A regionális nem-kormányzati szervezetek gyakran nagyobb támogatásnak és bizalomnak örvendenek, mint az egyes kormányzatok szervei, valamint jobban ismerik és kezelik a helyi viszonyokat, lehetőségeket. Ezzel a tudásanyaggal pedig hasznos tanácsadói lehetnének a központi vezetésnek, amennyiben sikerülne a két oldal közötti kapcsolatot szorosabbra fűzni. Általános jelenség azonban a civil szektor pénzhiánya és ebből következő munkaképtelensége. Ezért fontos lenne az EU-s támogatásokhoz való hozzáférést a nem-kormányzati szereplők számára is lehetővé tenni.

Meg kell azonban jegyezni, hogy a civil szféra támogatása nem véletlenül jár gyerekcipőben. Olyan területeken, ahol az állam és/vagy a kormányzat is identitászavarral küszködik, ott általában

a magánszektor is átláthatatlan. Nehéz felderíteni a különböző szervezetek összefonódásait és érdekeltségeit, szinte lehetetlen nyomon követni az egyes politikusok – vagy a politikuskárdához közel álló üzletemberek – cégalapításait és egyéb ügyleteit (Benkes 2006). Ez a bizonytalanság pedig nem kedvező semmilyen szempontból, az EU-s támogatásokat is távol tartja.

Az EU továbbá elismeri, hogy Afrikának a mainál sokkal több külföldi befektetőre van szüksége a gazdasági növekedés előmozdításához, melyhez azonban az afrikai privát szektornak láthatóbbá kell válnia Európa számára.

Béke és biztonság

A stratégiában kulcsfontosságú szerep jut az egyes országok konfliktusmegelőző, -kezelő és -megoldó képességének fejlesztésére. Fontos szempont, hogy a jövőben Afrika képessé váljon egyedül, önerőből békéjét és biztonságát szavatolni.

Ennek megfelelően a Bizottság úgy döntött, hogy megemeli az Afrikai Béke Alap (African Peace Facility) támogatását rövid távon 50 millió euróval, hosszú távon pedig flexibilis és fenntartható anyagi juttatásokkal: egyes tervek szerint az Afrikai Béke Alap 2008-2010 között mintegy 300 millió eurós összeget kapna a 10. EDF-ből.

A távolabbi elképzelésekben szerepel továbbá egy Afrikai Készenléti Haderő (African Standby Force) felállítása.

Fotó: Molnár Krisztián
A 2000-es nemzetközi
egyetemista találkozó helyi
résztevői
Dar es Salaam

Az EU fontosnak tartja, hogy koherensen lépjen fel Afrikában a konfliktusmegelőzés, -kezelés és -megoldás területén. Ennek megfelelően, az EU 242 millió eurót juttatott a darfuri AU misszióknak.

Az Európai Bizottság és a Tanács Főtitkársága együttesen törekednek egy terrorizmus-ellenes központ (CATER) kialakítására az AU területén.¹⁶

Regionális integráció és kereskedelem

Az Európai Tanács megfogalmazása szerint, az afrikai fejlődés egyik kulcsa a gazdasági együttműködés és integráció. A gyors, fenntartható és testreszabott gazdasági növekedés elengedhetetlen a szegénység leküzdéséhez és a további fejlődéshez. Ehhez alapvető feltétel a kereskedelem fejlesztése és a fokozott gazdasági integráció az afrikai régiókon belül. Ez az integráció eredményezheti a nagyobb piacok kialakulását és a kiaknázható gazdaságok számának növekedését. Mielőbbi elfogadást igénylő, a külföldi befektetőkre vonatkozó átlátható, kiszámítható gazdasági szabályokra van szükség az afrikai piacok növekedéséhez.

A cél Afrika világgazdaságba való integrálása, melyhez szükség van a regionális és az interkontinentális kooperáció teljes kiépülésére, valamint visszafordítására. Afrika és Európa fontos kereskedelmi partnerei egymásnak, mely kapcsolatot a szabad piacot gátló akadályok további leépítésével lehet mélyíteni.

Az infrastruktúra fejlesztése

A kontinentális és regionális szintű összeköttetés érdekében fontos az EU infrastrukturális beruházásainak serkentése, valamint az infrastrukturális fejlesztéssel foglalkozó programok támogatása. E területen vizsgálni kell a már kiépült rendszerek, hálózatok hiányosságait, összehangba kell hozni a különböző fuvarozási politikákat és ki kell fejleszteni határokon átvívelő, illetve helyi energiahálózatokat. Erre a tervek szerint körülbelül 5.6 milliárd euró áll majd rendelkezésre a 10. EDF-ből. A 2006-ban megalakult ACP Energia Alap (ACP Energy Facility) 220 millió euróval támogatta a határokon átvívelő összekapcsolódás megvalósítását és a regionális energiaközpontok kapacitásnövelését. A vízi infrastruktúrák fejlesztésének költségeit elsősorban az ACP-EU Víz Alapból fedezik, mely támogatja az országok közötti vízmenedzsmentet, a folyómeder-szabályozást és a nemzeti-regionális szintű befektetéseket is. Az Alap 500 millió euró költségvetéssel működik.

Az életszínvonal növelése

Az átlagos afrikai életszínvonal növelésére – egészségügy, oktatás, környezetvédelem, migráció, szegénység és éhezés elleni harc – hosszútávú programot dolgozott ki az EU.

Az új stratégia a különböző betegségek – mindenekelőtt AIDS, malária és TBC – elleni harcot országos szinten, a helyi viszonyokhoz igazodva kezeli. Cél az új megfertőzések számának csökkentése, hozzáértő kórházi személyzet biztosítása és az egészségügyi rendszerek reformja. Erre elsősorban a GFTM biztosít mintegy 90 millió euró anyagi támogatást.¹⁷

A közoktatás területén az EU támogatja azon afrikai kezdeményezést, mely szerint 2015-től minden iskolás korú gyermek szabad és minőségi alapképzésben részesüljön.¹⁸

A felsőoktatásban a Nyerere-csereprogram és az Erasmus Mundus ösztöndíjak¹⁹ támogatása a fő vezérelv, mely segítségével egyre több afrikai hallgató bővítheti tudását Afrikán belül és kívül.

A migráció is kiemelt téma az EU-AU tárgyalásokon. Szükség van jobb megértésre és sikeresebb gyakorlati együttműködésre a migrációs témákban, beleértve a legális és illegális költözési, vándorlási mozgalmakat. A migráció az afrikai országok fejlődésének előnyére válhat, ugyanakkor hátrány is lehet, amennyiben nem sikerül legyőzni az emberkereskedelmet, illetve felszámolni az egyes területeken dúló fegyveres összetűzéseket.

Az ENSZ Millenniumi Fejlesztési Célok elérésének támogatása

Az EU XXI. századi Afrika-politikájának egyik kiemelt prioritása, hogy hozzásegítse a fekete kontinentet a 2000-ben 189 ENSZ-tagállam – köztük számos afrikai állam – által aláírt millenniumi egyezmény céljainak eléréséhez. A nyolc pontban összegzésre került alapelveket világszerte elfogadták az országok és a vezető fejlesztési intézmények, melyek 2015-ig adtak haladékokat a megvalósításra.

A nyolc Millenniumi Fejlesztési Cél:

- Véget vetni a súlyos szegénységnek és éhínségnek (a napi egy dollárnál kevesebből élők és az éhínségtől szenvedők arányát felére csökkenteni).
- Megvalósítani a mindenkire kiterjedő alapfokú oktatást.
- Előmozdítani a nemek közötti egyenlőséget, és segíteni a nők felemelkedését.
- Csökkenteni a gyermekhalandóságot (kétharmad résszel az öt éven aluliaknál).
- Javítani az anyák egészségügyi ellátását (háromnegyed résszel csökkenteni a gyermekágyi halandóság arányát).
- Küzdeni az AIDS, a malária és más betegségek ellen (megállítani és mielőbb visszafordítani ezek keletkezését).
- Biztosítani a környezeti fenntarthatóságot (felszámolni a nyomorvedeket, egészséges ivóvizet juttatni a nélkülözők számára).
- A fejlesztés érdekében globális partnerség kiépítése (fejlesztteni a nyílt kereskedelmi és pénzügyi rendszereket; nemzeti és nemzetközi intézkedéseken keresztül hatékonyan kezelni a fejlődő országok adósságproblémáit).²⁰

Ezen célok megvalósítása terén Afrika jelentős lemaradással küszködik, melyet önerőből úgy tűnik nem képes megoldani. A szintén kötelezettségeket vállaló EU-nak így többet kell segí-

Fotó: Jasper Kata • Női portré

tenie az MFC-program mielőbbi megvalósításában. A 2015-ös „határidőig” fennmaradó nyolc évben számos előrelépésre kerülhet sor, csak folytatni kell a megkezdett reformokat.

Afrika-politika ma: ahogy a stratégia pillanatnyilag áll

Az Európai Bizottság már 2006 októberében elkészített egy időközi tájékoztatót az eddig elért mérsékelt sikerekről. Figyelemre méltó, hogy a listán szerepelnek olyan eredmények és intézkedések is, melyeket még az új Afrika-stratégia elfogadása előtt rendeltek el. A két fő pillér – béke és biztonság, valamint igazságos kormányzás – szempontjából az alábbiak szerint összegezhethetjük a memorandum mondanivalóját:

- A biztonságpolitikai kérdések tárgyalásának folytatása érdekében 300 millió eurót rendeltek a 10. EDF-ből az Afrikai Béke Alaphoz.
- Az Afrikai Készenléti Haderő kialakítását az EU technikailag és anyagilag támogatja.
- A fegyveres konfliktusokat követő gyors rehabilitáció érdekében az EU új keretet állított fel, mely kifejezetten az újjáépítésre és a biztonsági reformokra fókuszál.
- 2006 augusztusában az EB létrehozott egy fejlődő országok kormányzatait érintő kezdeményezést, mely 3 milliárd eurót biztosít az EU számára a kormányzati reformtervek támogatásához. Ebből az összegből 2.7 milliárd euró kerül az ACP-országok projektjeibe.²¹

Fotó: Jasper Kata
Bakkarok, azaz Bakkarról,
a núbiai rajzfilmhősről elnevezett
faszobrocskák turistáknak

Lisszabon, a következő állomás

I dén decemberben, a lisszaboni csúcson kerül sor az új stratégia véglegesítésére, és várhatóan az első akciótervek is napirendre kerülnek. Az afrikai és európai vezetők előreláthatólag egy úgynevezett Egyesített Stratégiát is elfogadnak majd, mely a tervek szerint egy rövid, koncentrált dokumentum lesz, ami politikai irányelvként, vezérfonalként szolgál majd az EU-Afrika partnerség számára.²²

A találkozót már most beárnyékolja némiképp, hogy a brit miniszterelnök, Gordon Brown bejelentette távolmaradását, amennyiben Robert Mugabe, Zimbabwe elnöke is jelen lesz a konferencián.²³ Mugabe részvételét az AU harcolta ki, remélhetőleg ez az incidens azonban nem nyomja rá bélyegét a találkozóra, és a helyzet nem vezet további diplomáciai feszültségekhez.

ZÁRSZÓ

A XXI. század EU Afrika-politikájának sikere abban rejlik, hogy vajon a stratégia képes lesz-e megerősíteni a két kontinens közötti kötődéseket a formális politikai és gazdasági kapcsolatokon túl. Egy széles körű együttműködés megkívánja az afrikai és európai egyetemek, iskolák, parlamentek, városok, önkormányzatok, vállalkozások, ipari létesítmények, szak- és civilszervezet-hálózatok és múzeumok összefogását is.

Ez az új, XXI. századi stratégia még nem forrt ki teljesen. Éppen emiatt könnyelmű lenne egyelőre találgatásokba, esélylatolgatásba bocsátkozni a jövőt illetően. Az ilyen globális méretű fejlesztéseknek évekre – ha nem évtizedekre – van szükségük ahhoz, hogy kimutatható eredményt produkáljanak. Az egyes

programok elméleti, intézményes és szervezeti kialakítása még javában zajlik, a gyakorlati megvalósítás csak ezek után következhet.

Mindenesetre pozitív előjelnek tekinthető, hogy a nem-kormányzati résztvevők, a pánafrikai és európai parlamentek nagy érdeklődést tanúsítanak a stratégia iránt. ☀

JEGYZETEK

- ¹ NEPAD: New Partnership for Africa's Development – Új Partnerség Afrika Fejlődéséért.
- ² REC: Regional Economic Communities – Afrikai Regionális Gazdasági Közösségek.
- ³ A Római Szerződést hat nyugat-európai állam írta alá 1957. március 25-én Rómában, ezzel létrehozva az Európai Gazdasági Közösséget. lásd: <http://eur-lex.europa.eu/hu/treaties/index.htm>
- ⁴ AASM: Associated African States and Madagascar – Társult Afrikai Államok és Madagaszkár.
- ⁵ A Yaoundéi Egyezmények (1964–69. és 1969–75.) a Hatok és a 18 tagú AASM közötti kereskedelmi és támogatási megállapodás volt. Az egyezmény 1964 júniusában lépett hatályba, 1969-ben újratárgyalták, majd az I. Loméi Konvenció 1975-ben hatályon kívül helyezte.
- ⁶ ACP: African, Caribbean and Pacific Countries – Afrikai, karib-tengeri és csendes-óceáni térség országai.
- ⁷ EDF: European Development Fund – Európai Fejlesztési Alap.
- ⁸ Exportból származó bevételek stabilizálását szolgáló alap. Feladata az egy-két termék kivitelének alakulásától nagymértékben függő országok exportjövödelmének stabilizálása.
- ⁹ Bányászati kitermelés csökkenése esetén támogatást biztosító alap. Azoknak az országoknak nyújt támogatást, amelyek kivitelében az ásványok, energiahordozók, ill. nyersanyagok részesedése eléri a 20%-ot, és a legutóbbi négy év alatt ezek kitermelése legalább 10%-kal esett vissza (Palánkai 1999).

- ¹⁰ A 2000-es aláíráskor még csak 77 tagja volt az ACP-országok szövetségének, Kuba és Kelet-Timor 2003-ban, annak hatályba lépése után parafrázta a dokumentumot.
- ¹¹ A Kairói Deklarációt a 2000. április 3–4-én tartott Afrika-Európa Csúcson írták alá Kairóban.
- ¹² <http://unpan1.un.org/intradoc/groups/public/documents/CAFRAD/UNPAN002865.pdf>
- ¹³ http://ue.eu.int/solana/contribution_solana_eu_strategy_for_africa.pdf Ez utolsó pontnak fontosságát hangsúlyozza Kofi Annan híres mondata (BBC, 2005.04.17.): „Nem élvezhetjük a fejlődést biztonság nélkül, nem élvezhetjük a biztonságot fejlődés nélkül, és egyiket sem élvezhetjük az emberi jogok tiszteletben tartása nélkül”.
- ¹⁴ Tunézia, az ENP csoport (European Neighbourhood Policy – Európai Szomszédsági Politika) tagjaként aggodalmát fejezte ki a 2004-es EU-bővítés miatt. A csoport tagjai kimagasló módon részesültek (részesülnek) a különböző EU alapok juttatásaiból, és a tunéziai vezetés az új tagországok felvételében saját kiemelt státuszuk elvesztését látta.
- ¹⁵ Joint progress report by the EC and the General Secretariat of the Council on the implementation of the EU strategy for Africa.
- ¹⁶ CATER: African Centre for Study and Research on Terrorism – Terrorizmus Tanulmányozó és Kutató Afrikai Központ.
- ¹⁷ GFTM: Global Found to fight AIDS, TBC and Malaria – Egy olyan világszervezet, amely e három betegség elleni harcban támogatja a rászoruló területeket világszerte.
- ¹⁸ <http://www.auswaertigesamt.de/diplo/de/Aussenpolitik/RegionaleSchwerpunkte/Afrika/EU-AfrikaStrategie.html#t3>
- ¹⁹ A volt tanzániai elnökről, Julius Nyereréről elnevezett kezdeményezés, valójában hallgatók csereprogramja afrikai egyetemek és kutatási intézetek között, míg az Erasmus Mundus fő célkitűzése az uniós felsőoktatási képzés minőségének továbbfejlesztése, és harmadik világbeli országokkal történő partnerségi együttműködés segítségével a kultúrák közötti megértés elősegítése.
- ²⁰ <http://www.un.org/millenniumgoals/>
- ²¹ http://www.die-gdi.de/die_homepage.nsf/6f3fa77ba64bd9ec12569cb00547f1b/

fa3dec97006fa14ac12570fb002cc3ea/\$FILE/Internetfassung-DiscPaper%2018.2006%20Klingebiel%20et%20al.pdf

²² http://ec.europa.eu/development/ICenter/Pdf/2007/Communication-EU-Africa-Communication_357_EN.pdf

²³ Nagy-Britannia és Zimbabwe között a 2002 óta fagyos a viszony. Az akkori brit külügyminiszter, Jack Straw kétségbe vonta az éppen zajló zimbabwei választások demokratikus voltát, és elítélte a hararei parlament által szavazás nélkül elfogadott nemzetközi jogsértő sajtótörvényt. Nagy-Britannia javasolta Zimbabwe kizárását a Nemzetközösségből, de az indítványt – a többség támogatása hiányában – elvetették.

FELHASZNÁLT IRODALOM

BENKES MIHÁLY

2006 *Helyzetkép Fekete-Afrikáról*. A Történelemtanári Továbbképzés Kiskönyvtára XLIII. ELTE BTK, Budapest

BROWN, WILLIAM

2002 *The European Union and Africa*. I.B.T. Publishers, London

FAGE, J. D. AND TORDOFF, W.

2004 *Afrika története*. (Antóni Csaba ford.) Osiris Kiadó, Budapest

HOLLAND, MARTIN

2002 *The European Union and the Third World*. Palgrave, New York

HORVÁTH JENŐ (SZERK.)

2005 *Világpolitikai lexikon*. Osiris Kiadó, Budapest

PALÁNKAI TIBOR

1999 Fejlődő országokkal kialakított kapcsolatok. In: *Európa Kislexikon*, BKE Vezetőképző Intézet, Budapest

WRIGHT, STEPHEN

2003 *African foreign politics*. Westview Press, Boulder.

Az AHEAD Global Kht. keretei között működő AHEAD Africa magyar vállalatok érdekszövetsége.

Az Ahead Africa célja a Magyarország és Afrika közötti kereskedelmi-gazdasági kapcsolatok fejlesztése. Tudatában van ugyanakkor a politikai, kulturális-tudományos és civil kapcsolatok fontosságának is. Ennek megfelelően üdvözlő és lehetőségeihez mérten támogatja a fontos szerepet betöltő és nagy múltra visszatekintő magyar Afrika-kutatás megerősödését.

Nemzetközi tapasztalatokkal rendelkező tagvállalatai elsősorban az alábbi területeken keresik az együttműködést afrikai partnereikkel:

- Építőipar,
- Mezőgazdaság,
- Információ-technológia,
- Egészségügy,
- Élelmiszeripar,
- Energetika,
- Vízgazdálkodás.

További információért, kérjük, keressen minket!

William Ejalu

Kelet-Afrika és Magyarország:

esély egy új partnerkapcsolatra

BEVEZETŐ

Számos lehetőség adódik arra, hogy a megújult Kelet-afrikai Közösség (East African Community – EAC) egyes tagállamai¹ és Magyarország, az Európai Unió tagállama² között lévő kapcsolatok élénküljenek, ennek egyik feltétele, hogy a magyar kormány az EAC-cal, mint tömbbel kezdeményezzen kapcsolatokat. Az EAC központja Tanzániában, Arushában van és a szerkezeti felépítését az EU-val való együttműködésnek megfelelően alakították ki. Területe 1,820,664 km²-t fed le és népessége meghaladja a százmilliót, vagyis a világpiacon mind a munka-, mind az energiaforrások tekintetében hatalmas lehetőségeket rejt. A régió termékeny talaja lehet a magyar befektetéseknek is.

Magyarországnak, mint viszonylag új EU-tagnak saját piaca és termékei versenyképessége érdekében új kapcsolatokat kell keresnie. Az EU-s piacok telítettségét és az Unióon belüli befektetési adottságok szűkösségét könnyen kárpótolni tudja azáltal, ha az Unió és Európa területén kívül is megvizsgálja lehetőségeit. Az EAC tömb egy ilyen lehetőséget jelent és ugyanez érvényes a kelet-afrikai nemzetekre is. Természetesen ezen új partnerségen belül nemcsak gazdasági, hanem más jellegű együttműködés is megvalósulhat.

A KELET-AFRIKAI KÖZÖSSÉG RÖVID TÖRTÉNETE

Kenyának, Tanzániának és Ugandának már a Kelet-afrikai Közösség 1999-es újraindítása előtt is hosszú együttműködés-története volt az egymást követő regionális integrációs átalakulások következtében. Ezek egyike az 1917-es Vámszövetség volt Kenya és Uganda között, melyhez az akkori Tanganyika csak később, 1927-ben csatlakozott. E folyamat további állomásai: a Kelet-afrikai Nemzetközösségi Követség (1948-1961), a Kelet-afrikai Közös Szolgáltatási Szervezet (1961-1967), a Kelet-afrikai Közösség (1967-1977) és a Kelet-afrikai Együttműködés (1993-1999) létrehozása.³

Mire az 1967-ben alapított EAC 1977-ben szétesett, Kenyának, Tanzániának és Ugandának már sok közösen felügyelt szolgáltatása volt, többek között a Kelet-afrikai Légitársaság, a Kelet-afrikai Fejlesztési Bank, a Kelet-afrikai Vasutak, a Kelet-afrikai Posta és Telekommunikációs Testület és a Kelet-afrikai Kikötővárosok és Kikötők Szervezete. A Közösség kudarcát főként a három miniszterelnök⁴ közötti politikai különbségeknek tulajdonítják, alapvetően azonban három fő oka volt az EAC szétesésének. Először is a három országnak akkoriban különböző politikai rendszere⁵ volt. Másodsorban, Kenya több mandátumot követelt

Tanzániánál és Ugandánál minden EAC döntéshozatali szervezetben. Végül pedig Tanzánia támogatta azt, hogy az ugandai Idi Amin Dada kormányát megbuktassák.

A jelenlegi Kelet-afrikai Közösség 2000. július 7-én jött létre, miután Kenya, Tanzánia és Uganda miniszterelnökei⁶ 1999. november 30-án aláírták az újra-alapítási szerződést.

Ma már közös pénzügyi szövetség kialakításán dolgoznak, melyben egységes fizetőeszközt, a kelet-afrikai schillinget használnák. Azt is tervbe vették, hogy közös piacot és politikai szövetséget alakítanak ki: a Kelet-afrikai Államszövetséget, melynek elnöke és parlamentje mindhárom államot képviselné. Röviden fogalmazva a Közösség hosszútávú célja a politikai, gazdasági és társadalmi integráció.⁷

KELET-AFRIKA ÉS MAGYARORSZÁG KAPCSOLATAI

Három, időnként egymásnak ellentmondó mozgatóerő uralja Afrika és az ipari országok kapcsolatát: a kereskedelem, az adósságok és a segélyek.⁸ Magyarországnak a szub-szaharai országokkal főként gazdasági jellegű együttműködései vannak. Mint a Cotonou-i

Megállapodás tagja, Magyarország részt vállal az Európai Unió és az Afrikai Unió közötti intézményes párbeszédben és hozzájárul az Afrikai Nemzetközi Fejlesztési Támogatáshoz is.

Korábban a kelet-afrikai országok és Magyarország között meglévő kapcsolatokat a hidegháborús szövetségek határozták meg. A három eredeti EAC-tag és Magyarország viszonya, csak az 1989-es magyar rendszerváltás után vált intenzívebbé. A hidegháború idején, a volt szovjet szatellit-államok blokkon kívüli országokkal folytatott kétoldalú kapcsolatait Moszkva irányította. Miután a kommunizmus megbukott a Szovjetunióban és Kelet-Európában, mind az EAC-tagállamok, mind a rendszerváltó volt szocialista országok a Nyugat figyelméért harcoltak, így az egymás közötti kétoldalú kapcsolatok teljesen háttérbe szorultak.

A korai kilencvenes években Magyarországnak olyan, új célkitűzéseket kellett mielőbb realizálnia, mint a demokrácia, a jogrend, és a szabad piacgazdaság intézményesítése, valamint a Nyugattal épített stratégiai kapcsolatok mélyítése, szélesítése, mely miatt, bár nem szándékosan, a szub-szaharai országokat elhanyagolta. A szocializmus korszakában Magyarország szorosabb kapcsolatokat ápolta a szocialista Tanzániával,⁹ mint Kenyával¹⁰ és Ugandával.¹¹ Akkoriban számos magyar szakértő dolgozott Tanzániában kormánytanácsadóként és/vagy a Dar es Salaam-i Egyetem

Fotó: Jasper Kata • Női portré

alkalmazottjaként. 1996-ig¹² sok kelet-afrikai, főként tanzániai diák kapott ösztöndíjat különböző magyar felsőoktatási intézményekben, egyetemeken.

Ma a magyar külpolitika nem rendelkezik határozott Afrika-politikával. Nemzetközi fejlesztési-támogatási programjában a Legkevésbé Fejlett Országok (Least Developed Countries – LDC) között egy szubszaharai ország, Etiópia szerepel, habár a térség államai közül Dél-Afrikával van a legerősebb kapcsolata.

ÚJ PARTNERSÉG

Afrika nem a vadvilág, betegségek, szárazság, éhínség kontinense, hanem egy lehetőségekkel és kalandokkal teli föld. Igaz képet kell festeni Afrikáról, változtatni kell azon, ahogy az emberek szemlélik a kontinentet. Mindehhez az Afrikát érintő ügyekben szereplők együttműködésére van szükség, valamint a partnerek és a civil társadalom közötti kapcsolatokat is fejleszteni kell, ha az Afrikát érintő kezdeményezések törekvéseit sikerre akarjuk juttatni.

Kelet-Afrika és Magyarország között kialakulhat egy többszintű, kölcsönös tiszteleten alapuló új partnerségi viszony. Ehhez mind a kormányok, mind a polgári társadalom részvételére szükség van, és csak akkor lehetséges, ha az EAC és Magyarország is felismeri a jelenlegi kapcsolatok fejlesztésének szükségességét és fontosságát. A globalizáció nem hagy más esélyt, minthogy éljünk a közvetlen kapcsolatok lehetőségével.

Ahhoz, hogy e kezdeményezések sikeresek legyenek, mindkét félnek ki kellene használni az „öregdiák” és a tiszteletbeli konzulátusi hálózatok adta előnyöket. Magyarország előnyben van, hiszen sok kelet-afrikai állampolgár tanult Magyarországon, akik nagyon hatékonyan segíthetnek elő és támogathatják e kapcsolatokat fejlődését.

- **Külpolitika:** Magyarországnak ki kell alakítania egy külön Afrika-politikát. Ehhez külpolitikáján is változtatni kell úgy, hogy az „széleskörűbb (i.e. együttműködés nem kormány-szintű szervezetekkel, tudományos és oktatási intézményekkel), szolgáltatás központú (valóban az állampolgárait szolgálja), ugyanakkor átlátható és megbízható legyen”.¹³ Magyarország, mint EU- és NATO-tag esélyes és felelős abban, hogy a békét és a biztonságot Európa határain túl is elősegítse.

A kelet-afrikai országoknak ugyanez a feladatuk. Kenya kormánya megtette az első lépést: képviselőit arra ösztönözte, hogy hozzanak létre szorosabb együttműködést a kelet-európai országokkal. Ezt a szándékot az EAC-nak egységes tömbként is kifejezésre kell juttatnia.

- **Kereskedelem és befektetés:** Kelet-Afrikában, illetve Afrika egészén hiány van pénzügyi és magasan képzett szellemi tőkében. Magyarországnak megvan a lehetősége arra, hogy szaktudását ezen a területen is exportálja. E vállalkozások

sikere elsősorban azon múlik, hogy a magyarok képesek-e szerényen és alázatosan együttműködni, illetve megtalálják-e, mire van szükségük az adott közösségeknek.

Az afrikai kontinens az ipar fellendítéséhez és a különböző gazdasági szektorok átfogó fejlesztéséhez óriási tartalékokkal rendelkezik: gazdag és változatos energiaforrásai, óriási termőföldjei, ásványianyag-forrásai, víztartaléka, vadvilága és erdői vannak. Mindez a mezőgazdasági, az ipari, a turizmus- és a kereskedelem-fejlesztést, növekedést is lehetővé teszi. Kelet-Afrika tehát új, vonzó befektetési és piacterület. Jelentős lehetőségek rejlenek a mezőgazdasági-feldolgozási, bányászati kitermelési, turisztikai és halászati iparágakban, illetve a regionális infrastruktúra kiépítésében, mint pl. az utak, vasutak, telekommunikációs és erőforrás-fejlesztésekben.¹⁴

Másrészről viszont Magyarország jelentős import-forrás az ipari technológiában, gépiparban és más munkaeszközökben, ugyanakkor a kelet-afrikai termékek készsége piaca is. Az EAC főként feldolgozatlan termékeket exportál, pl. teát, kerti növényeket, kávé, cementet, pamutot, dohányt, gyémántot, halat és halkészítményeket, mosószeret, féldrágaköveket, mészkövet, illetve nyersbőrt és irhát.

Az Egyesült Nemzetek és a Nemzetközi Kereskedelmi Kamara három kedvező indokot talált arra, miért érdemes Kelet-Afrikában befektetni.¹⁵

A PIAC NAGYSÁGA ÉS A PIAC ELÉRHETŐSÉGE

Amikor a (2013-ra várható) regionális integrációs folyamat befejeződik, az EAC körülbelül százmillió fős vásárlóerejével Afrikában a második legnagyobb egységes felvevő piac lesz a befektetők számára, melyet csak Nigéria 137 millió fős vásárlóereje tud majd maga mögött. A vámegyesítési protokoll már 2005. január 1-től életbe lépett és a közeljövőben további eredmények várhatók az integráció folyamatában. De nemcsak a belső EAC-piacról van itt szó: Kenyán és Ugandán keresztül a befektetőknek a 385 millió fős vásárlóerővel rendelkező COMESA-piaccal, illetve Tanzánián keresztül a 215 millió fős SADC-piaccal is kapcsolata lesz. (COMESA: Kelet- és Dél-Afrika Közös Piac, SADC: Dél-afrikai Fejlesztési Közösség). Minden EAC-partnernek kedvezményes piacra lépési engedélye van az EU-ban és az Afrikai Fejlődés és Lehetőség Határozata (AGOA) értelmében bizonyos termékek az USA piacán is megjelhetnek.

FORRÁSOK ÉS LEHETŐSÉGEK

Az EAC jelentős részén ideális talaj- és klíma-feltételek adottak különböző mezőgazdasági termékek, pl. tea, kávé, gyümölcsök, virágok és zöldségek termesztésére. Kenya eredményei a mezőgazdasági export lehetőségét bizonyítják. Az EAC a turizmus területén is irigylésre méltó természeti előnyökkel rendelkezik, főként Tanzániában, ahol az ország területének 25%-át vadrezervátummá és nemzeti parkká minősítették. A kelet-afrikai turizmus egyik legismertebb jellegzetessége a hatalmas vadállatsordák június és november közötti vándorlása a Szerengeti síkságról a Maasai Marába és vissza. Kevésbé ismert és nyilvánvalóan kevésbé kihasznált látnivaló az EAC-országok 2000 km hosszú partvonala. Mindemellett számos lehetőség nyílik többek között a bányászat, az infrastruktúra és a szolgáltatóipar területén is.

BEFEKTETÉST ÖSZTÖNZŐ KÖRNYEZET

Az EAC politikailag és ugyanakkor gazdaságilag is stabil környezet, melyet a demokratikusan választott kormányok, az alacsony infláció és a biztos növekedés jellemznek. A régió elhelyezkedése tökéletes az afrikai piacok viszonylatában is: Tanzánia önmaga nyolc országgal határos és számos légitársaság indít járatokat Nairobiba. Mindegyik

Fotó: Jasper Kata • Fiatal núbiai asszony lakodalomban

ország liberalizálja gazdaságát, e téren Uganda a leggyorsabb és legfejlettebb. A Közösség egységes kultúrával rendelkezik az üzleti élet, a kormányzati tevékenység, a törvénykezés területén pedig egyaránt az angol nyelv használata elterjedt. Ezen felül Kenya jól képzett, vállalkozó munkaerővel is rendelkezik.

Javaslatok az EAC-országok és Magyarország közötti kereskedelem és befektetések elősegítésére:

1. Közvetlen járatokat kell indítani Budapest és a kelet-afrikai országok között.
2. Ki kell építeni üzleti struktúrákat, azaz kereskedelmi képviselőket és banki kapcsolatokat Magyarország és Kelet-Afrika között.
3. Létre kell hozni egy Kereskedelmi Kamarát: az erősödő Uganda és Magyarország közötti együttműködés miatt indokolt lenne egy magyar-kelet-afrikai és/vagy magyar-ugandai kereskedelmi kamara létrehozása. Ez elősegítené a könnyebb információ áramlást az érdekelt felek között. Kevés ember van tisztában a kelet-afrikai és magyarországi üzleti lehetőségekkel, ezért egy ilyen intézmény létesítése áthidalná ezt az információs hézagot.
4. Számos befektető érdekelt lenne kelet-afrikai üzleti lehetőségekben, de azért, hogy a befektetők a bürokrácián és korrupción keresztül tudjanak jutni, helyi partnereket kell keresniük.
5. A hálózatépítést javítani kell és hatékonyabbá kell tenni: mind a kelet-afrikai magyar tiszteletbeli nagyköveti hálózatot, mind a budapesti kelet-afrikai tiszteletbeli nagyköveti hálózatot hatékonyabban kéne használni: információs és tanácsadó szerekként.
6. A „öregdiák-” és a diaszpóra-hálózatok kihasználása is hasznos lenne.
7. Gazdasági küldetéseket, látogatásokat, konferenciákat és kerekasztal-beszélgetéseket kell szervezni.

KÖVETKEZTETÉS

Tanulmányom nem átfogó szándékú, főként az EAC és Magyarország közötti együttműködés gazdasági oldalára összpontosít. Fontos, hogy minden kezdeményezés Kelet-Afrikát egyenlő partnerként és ne alárendelt félként kezelje, továbbá fontos az is, hogy minden befektetésben a helyi közösségek is részt vegyenek, így az egyúttal a közösségfejlesztést is elősegítené.

Magyarország a kelet-afrikai országoknak más területeken is nagy segítséget nyújthatna. Külön meg kellene vizsgálni ezeket a pontokat, mint pl. a harcot a szegénység megszüntetéséért, a helyes kormányzás és az állami erőforrások hasznos elosztásának elősegítését, a demokrácia és jogrend megszilárdítását, hogy csak néhányat említsünk. Véleményem szerint, ha a kelet-afrikai országok gazdasága képes ellátni a lakosságot, egyúttal munkahelyeket biztosítani, valamint megfelelő egészségügyi rendszert kialakítani, és ezáltal az emberek alapszükségeit

kielégíteni, akkor ez az emberi jogok nagyobb tiszteletét is maga után fogja vonni. Ezalatt nem azt értem, hogy az emberi jogok másodrendűek lennének, de meg kell érteni, hogy azokon csak akkor gondolkodunk, ha az elemi szükségleteink már ki vannak elégítve.

Kelet-Afrika és Magyarország lakossága fontos szerepet játszik a régió fejlesztésében. A probléma abban keresendő, hogy az Afrikában és Afrikáért dolgozó magyar és európai nem kormány-szintű szervezetek nem érdekeltek abban, hogy átadják a felelősséget a helyi közösségeknek, inkább alárendelt, nem egyenrangú partnerként kezelik őket. A régió közösségeinek nem segítők van szüksége, hanem olyan eszközökre, melyekkel képesek önmaguk ellátását megoldani. Ezért a segélyezési üzletben utazók ideje a végéhez közeledik. Azon nem-kormány-szintű szervezetek, melyek nem a helyi partnereiket akarják erősíteni, ne kapjanak pénzt a csakis saját dolgozóikra nézve előnyös haszontalan projektjeikre.

Észre kell vennünk, hogy mind Kelet-Afrikának, mind Magyarországnak szüksége van egymásra. Afrika vonatkozásában példaképként áll Magyarország előtt Kína, a rá jellemző intenzív kapcsolatteremtési politikájával.

ESETTANULMÁNY: UGANDA

Rövid útmutató arról, hogyan fektethet be Ugandában¹⁶

MIÉRT FEKTESSEN BE UGANDÁBAN?

1 991 óta több, mint 2000 különböző nagyságú vállalkozás 2.5 milliárd USA dollárt meghaladó összeget fektetett be különböző ugandai projektekbe, számos területen, a mezőgazdaságtól kezdve a gyártáson keresztül a szállításig.

Uganda vonzó befektetési célpont a következő okok miatt:

- Afrika szívében, stratégiailag fontos helyen fekszik, könnyű hozzáférést biztosít a regionális piacok felé;
- kiszámítható és állandó gazdasági környezettel rendelkezik, liberalizált gazdasága van;
- bőséges természeti erőforrásokkal rendelkezik;
- kormánya bizonyítottan elkötelezett a magánszektor érdekei felé;
- jól képzett, angolul beszélő munkaerővel rendelkezik;
- a régió más országaihoz képest megfelelő alap-infrastruktúrája van.

Uganda ma a szub-szaharai Afrika leggyorsabban növekvő gazdaságai közé tartozik és sok tekintetben új arculatot mutat.

ÖSZTÖNZŐ RENDSZER

A kitűnő makro-gazdasági eredmények mellett Uganda a privát szférának versenyképes és ösztönző rendszert nyújt:

- egységes 30%-os vállalati adó: a legalacsonyabb a régióban;
- import adómentesség növényekre és gépekre;
- adó-visszatérítési lehetőség exportőröknek;
- teljesen liberalizált külkereskedelmi rendszer, mely nem korlátozza az ország tőkeáramlását;
- szabadon váltható, erős valuta;
- 50-70%-os különleges kezdeti juttatás (gyors értékcsökkenés) növényekhez és gépekhez;
- 100%-os kezdeti juttatás képesítéshez, tudományos kutatáshoz és ásványi anyagok felderítéséhez;
- növények és gépek forgalmi adójának késleltetett fizetésének lehetősége;
- „újonnan érkezettek” kiváltságai: adómentesség gépjárművekre és magántulajdonra minden befektetőnek és bevándorlóknak.

Fotó: Jasper Kata

A szegda nevű csónak - nevét a tulajdonos legkisebb lányáról kapta

BEFEKTETÉSI LEHETŐSÉGEK

A következő leírás néhány terület befektetési lehetőségeit vázolja fel.

Virágkertészet: a virágkertészet nyújtja Uganda legvonzóbb megtérüléssel rendelkező mezőgazdasági befektetését (30-40%), bár jelentős azonnali investált tőkét igényel. Szükség van fejlesztésekre és új vállalkozásokra. A piac a termelési növekedést is képes követni. Befektetési lehetőségek többek között a szaporítási anyagok termelésében és ellátásában, az üvegház építés és a csomagoló anyagok gyártásában rejlenek.

Halászat és haltenyésztési iparág: ez az ágazat a közelmúltban jelent meg és Uganda vezető valuta-bevételi forrásává vált. Lehetőségek elsősorban a forgalmi adós termékek, pl. a konzervhal előállításában, a vízi kultúrák fejlesztésében és a gátak, vízesések körüli elkerülő halastavak létrehozásában rejlenek.

Pamut- és textilipar: számos beruházási opció van: gyapottermesztés export célokra, gyapotmagtalanítók létrehozása, farmerek alapanyag-ellátása és emberi fogyasztásra is alkalmas gyapotolaj termelése.

Építési és kivitelezési ágazat: a lehetőségek között szerepel a városi és város-környéki alacsony költségű lakóépületek létrehozása, a lakhatási- és jelzáloghitelek intézése, építkezési felszerelések és építőanyagok ellátása.

Élelmiszer és ital ágazat: a beruházási kínálatok többsége, a helyi mezőgazdasági nyersanyagok felhasználásával nagyobb export-lehetőségű feldolgozott mezőgazdasági termékek előállítására koncentrál. További lehetőségek rejlenek a támogatási ágazatokban is, mint például a csomagolási szektorban, az adózott termékfeldolgozásban vagy az exportáló helyek hideg-tárolási megoldásaiban is.

Oktatási ágazat: sok befektetési opció létezik, főként az általános iskolai szinten túl: pl. a középiskolai taníttatás, technikai és hivatásos képzés, a számítógépes tudás fejlesztése, és a vezetői képzés területén.

Pénzügyi szolgáltatások: mivel a kedvező éghajlat, a megbízható makro-gazdasági környezet és a politikai stabilitás adott, óriási lehetőségek vannak a kereskedelmi bankok, fejlesztési bankok, hitelbankok, tőzsdék, biztosítási szolgáltatások, lízing, jelzálog-hitelek, építési társaságok, mikro-finanszírozási szolgáltatások, és szakosodott képzési intézmények területén.

Gyümölcsök és zöldségek: lehetőségek adódnak a gyümölcs és zöldségtermesztés, és -feldolgozás területén, a szárított gyümölcsök előállítása és export-kereskedelme terén, ill. a gyűjtőpontok hidegtárolási megoldásainak kapcsán. További inveszt

Fotó: Molnár Krisztián • Jellegzetes zanzibári ajtó részlet

tálás kínálkozik az organikus természetben, illetve az olyan öntözési rendszerek kidolgozásában, melyek lehetővé teszik az egész éves betakarítást.

Elektronika: beruházási esélyek adódnak az országban kapható rádió, televízió és klímaberendezések márkaszervizeinek létrehozásában és a helyi, illetve a regionális piacokat megcélzó számítógép-alkatrészek előállításában és összeszerelésében.

Tejipar: nagy befektetési lehetőség van a tejpor és a tartós tej (sűrített tej, hőkezelt tej) termelésben, a vaj, sajt, jégkrém, joghurt és ghi előállításban. Tőkekereslet érezhető a tehén- és kecsketejnyésztésben valamint a tejüzemek igazgatásában.

Turizmus: tőkeinvestálási esélyek adódnak az utazás-szervezés, a vízi sportok és kapcsolódó tevékenységeik, a szállás, a konferencia-szervezés, a nemzeti park-engedmények és -privatizáció területén, továbbá a már meglévő szereplőkkel való közös vállalkozások létrehozásában.

A beruházási kínálat további részletei az Ugandai Befektetési Hatóság ágazati profiljaiban található.

BEFEKTETÉSI GARANCIÁK

MIGA biztosítás

Uganda 1992-ben lett a Többoldalú Befektetési Garancia Ügynökség (Multilateral Investment Guarantee Agency) tagja. Ennek köszönhetően a külföldi befektetők széles körben biztosítani tudják befektetéseiket a nem-kereskedelmi kockázatok ellen, mint pl. a kisajátítás, a valutaműveletek, szerződészegések és polgári konfliktusok esetén. A külföldi befektetők az Ugandai Befektetési Hatóságon keresztül igényelhetnek MIGA biztosítást.

Tengerentúli Befektetési Biztosítási Rendszer

(Overseas Investment Insurance Scheme) – Ez a rendszer az Egyesült Királyság vállalatának nyújt biztosítást a külföldi piacokon történő befektetések lehetséges politikai kockázatai ellen.

Tengerentúli Magánbefektetési Testület

(Overseas Private Investment Corporation, OPIC): 1998-ban kötött egyezmény a fentebb említett USA ügynökséggel, mely az ugandai–amerikai befektetéseket hivatott biztosítani.

Uganda kétoldalú befektetés-védelmi egyezményeket kötött számos más országgal is.

Ugandai Befektetési Hatóság

(Uganda Investment Authority, továbbiakban UIA): az ügynökséget az ugandai kormány hozta létre azért, hogy elősegítse az ugandai beruházásokat, az ugandai befektetési lehetőségekről tájékoztassa a világ befektetőit, koordinálja a nemzeti befektetési-marketing programokat és kapcsolattartó legyen az Ugandában érdekelt tőkeexportőrök felé. Mint üzlet-központú ügynökség, az UIA olyan szakértőket alkalmaz, akik a befektetőket abban segítik, hogy azok képesek legyenek a tervezett projektjeiket a lehető legkevesebb problémával megvalósítani. Az UIA a megfelelő befektetés-barát politika kialakításában a kormány tanácsadójaként is működik, elsődleges feladata azonban, hogy gyorsan kielégítse a befektetők információs vagy eljárási szükségleteit.

Pénzügyi támogatás/segítségnyújtás

A külföldi befektetők a helyi banki ágazattól igényelhetnek kölcsönöket és projektjeiket a helyi tőzsdén is bejegyeztethetik. Az adott ágazatokban számos olyan szolgáltatás létezik, melyek a beruházókat támogatják. Az UIA a lehetséges befektetőknek tanácsot is tud adni abban, hogy a tervezett projektjeikhez hogyan és hol juthatnak finanszírozási támogatásokhoz.

HOGYAN KEZDJE? - RÖVID ÚTMUTATÓ

A külföldi befektetők minimum 100.000 USA dolláros beruházással kaphatnak projekt megvalósítási engedélyt az Ugandai Befektetési Hatóságtól. A helyi beruházók számára 50.000 USA dollár a minimum követelmény, ám ők anélkül folytathatják munkájukat saját dolgozóikkal, hogy az UIA-tól engedélyt kéne kérniük.

Mint új befektető, a következő lépéseket kell megtennie ahhoz, hogy beindíthassa vállalkozását:

1. lépés: Jegyeztesse be cégét egy ugandai közjegyzői irodában és szerezzé be a következő iratokat:

- Alapító okirat és társasági szerződés
- Cégbírósági Bejegyzés

2. lépés: Szerezze meg a befektetési engedélyt.

Kérvényezzen befektetési engedélyt az UIA 1. formanyomtatványával és csatolja a következő iratokat:

- Alapító okirat és társasági szerződés
- Cégbírósági bejegyzés (korlátozott felelősségű társaságoknak)
- Üzleti terv

Az elbírálási idő átlagosan 2-5 nap.

3. lépés: Szerezze be a másodlagos engedélyeket.

A vállalkozás felállításához a befektetés fajtájától függően bizonyos másodlagos engedélyekre vagy meghatalmazásokra is szüksége lehet, pl. bányászati, légi szállítási engedélyre, számlanyitásra, erdőhasználatra. Az UIA abban is közreműködik, hogy

ezekhez hozzájusson, sőt abban is, hogy más szolgáltatásokat is igénybe vehessen. Az UIA abban is segíti Önt, hogy a megfelelő iparterületet megszerezhesse, dolgozói munkavállalási engedélyeit elintézzé, és bizonyos közszolgáltatásokhoz, pl. telefonvonal-, áram- és vízellátáshoz is hozzájusson.

IMPORT ÉS EXPORT UGANDÁBAN

A külkereskedelem tekintetében kevés afrikai ország rendelkezik olyan stratégiai fontosságú elhelyezkedéssel, mint Uganda. Az ország Kelet- és Közép-Afrika szívében fekszik: abban a régióban, melyben Afrika több, gazdasági szempontból kiemelkedő országa található.

Uganda a COMESA tagja (Kelet- és Dél-afrikai Államok Közössége), mely húsz országot egyesít és több mint 300 millió fős vásárló-piaccaal rendelkezik. Mint kereskedelmi tömb, a COMESA évente több mint 17 milliárd USA dollár értékben importál, és több mint 13 milliárd USA dollár értékben exportál termékeket. A COMESA országok befektetői kedvezményes bánásmódban részesülnek, csökkentett adótarifák vonatkoznak rájuk a COMESA tömbön belüli export kereskedelem esetén.

Uganda tagja a Kelet-afrikai Együttműködésnek is, mely Kenyát, Tanzániát és Ugandát egyesíti.

A nemzetközi piaci kapcsolatok terén Ugandának számos export termékre vonatkozóan van piacra lépési engedélye az Európai Unióban és az Egyesült Államokban.

Uganda ugyanakkor külön kétoldalú egyezményeket és befektetést ösztönző megállapodásokat kötött azért, hogy elősegítse az export és import alakulását az Egyesült Királysággal, Olaszországgal, Kenyával, Tanzániával, Dél-Afrikával, Egyiptommal, Indiával, Kínával, Németországgal, Hollandiával és sok más országgal.

VÍZUM / MUNKAVÁLLALÁSI ENGEDÉLY

A z országba látogatók egyszeri belépésre jogosító vízumot kapnak és érkezéskor országlátogató igazolványt állítanak ki részükre nyaralási, utazási vagy üzleti célra, illetve a kereskedelmi és hivatásbéli tevékenységek végzésére. (A díjszabással és a mentesített országokkal kapcsolatos információért ld. vízum tudnivalók.)

Kérjük hozzon magával igazolványképeket.

Többszöri belépésre jogosító vízumot olyan üzletemberek kaphatnak, akiknek előreláthatólag számos alkalommal kell az országba látogatniuk üzleti megbeszélések és szervezések céljából.

A belépési engedélyek fajtái:

A1 kormányalkalmazottak, ENSZ-szervezetek, AU, PTA és más, a miniszterelnök által feljogosított intézmények alkalmazottai.

A a fent említett szervezetekkel szerződött vállalatok.

B-F különböző tevékenységet folytató befektetők.

G munkavállalók.

A vonatkozó törvény értelmében a befektetőknek és a munkavállalóknak érvényes biztosítási kötvénnyel kell rendelkezniük egy, a származási országba, egy útra, turistaosztályra szóló repülőjegy árának összegében. Ha szükséges, ezt az összeget az ország az okozott károk megfizetésére vagy a biztosított személy ellátására és/vagy hazatelepítésére fordíthatja.

Az A1-es vízum esetében nincs belépési díj.

Minden más vízumtípus esetében a meghirdetett árszabásnak megfelelő összeget külföldi valutában vagy megfelelő helyi pénznemben ki kell fizetni. A belépési engedélyeket éves árfolyamon lehet megújíttatni.

Vízumok

1999. március 1. óta az ugandai kormány minden Ugandába látogató számára vízum-kötelezettséget rendelt el. Ennek értelmében:

- Minden külföldi utazónak utazása előtt vízumot kell beszereznie az Ugandai Konzulátuson.
- Ha a külföldi utazó nem tudott országában az Ugandai Konzulátusra elmenni, vízumát beszerezheti a belépési ponton is. ☀

KÖSZÖNETNYILVÁNÍTÁS

Ehhez az íráshoz többen hozzájárultak közvetlenül és/vagy közvetetten, szándékosan és/vagy véletlenül különböző beszélgetések és megbeszélések során. Az itt közölt nézetek saját nézeteim, bármely hibáért, kihagyásért vállalom a felelősséget. Beszélgetőtársaim tanácsai, támogatásuk és segítségük nélkül soha nem fordítottam volna időt arra, hogy megírjam ezt a tanulmányt. Bár mindenkit nem lehet felsorolni, néhányuk külön figyelmet érdemel.

Ezúton köszönöm Nicholas Catsaras (volt Másodtitkár, Brit Nagykövetség, Budapest), Nagy Anna (Sajtóosztály volt vezetője, Brit Nagykövetség, Budapest), Myles Wickstead (volt Főtitkár, Commission for Africa, London), Anders Karlsen (Szekcióvezető, Afrika Osztály, Dán Külügyminisztérium), Maxwell Mkwezalamba (Gazdasági Ügyek Megbízottja, African Union Commission), Anja-Riitta Ketokoski-Rexed (Nagykövet, Fejlesztési-Politikai Tagozat, Finn Külügyminisztérium), Ali Qassim (Finnország), Asha-Rose Migiro (Tanzánia volt Külügyi- és Nemzetközi Fejlesztési Minisztere, az ENSZ Főtitkár-helyettese), H.E Julius Kandie (nagykövet és a Kenyai Köztársaság Örökös Képviselője, Bécs), H.E João Miguel Vahekeni (az Angolai Köztársaság nagykövete, Budapest), H.E Duduzile M. Khoza (a Dél-afrikai Köztársaság nagykövete, Budapest), H.E Sági Gábor (a Magyar Köztársaság nagykövete, Nairobi), Dorina Surugiu (CEU Business School, Románia), Steve Mhina (tanácsadó, Budapest, Magyarország), Peter Nyariki (Kenya Közösség, Budapest, Magyarország), Rhoda Ejalu (Ugandai Bank), Szedlacsó Zoltán (AHEAD Afrika, Budapest, Magyarország), Joó Zsófia (Africainfo, Magyarország), Régi Tamás (Metropolitan Egyetem, Leeds), Sárkány Mihály (Néprajzi Kutatóintézet, Magyar Tudományos Akadémia, Magyarország) és Novák Anita (Budapest, Magyarország) munkáját.

Végül, de nem utolsósorban szeretnék köszönetet mondani Maya Elsa Ejalu „hercegnőnek” (kétéves lányomnak) és Nancy Elsa Kateregának (édesanyámnak) támogatásukért és bátorításukért.

Angolból fordította: Csizmadia Daniella és Mojzes Kamilla

RÖVIDÍTÉSEK

- AGOA – African Growth and Opportunity Act (USA) – Afrikai Fejlődés és Lehetőség Határozata
- AU – African Union – Afrikai Unió
- EAC – East African Community – Kelet-afrikai Közösség
- EU – European Union – Európai Unió
- COMESA – The Common Market for Eastern and Southern Africa – Kelet- és Dél-afrika Közösiaca
- ICC – International Chamber of Commerce – Nemzetközi Kereskedelmi Kamara
- KAM – Kenya Association of Manufacturers – Kenyai Gyártók Szövetsége

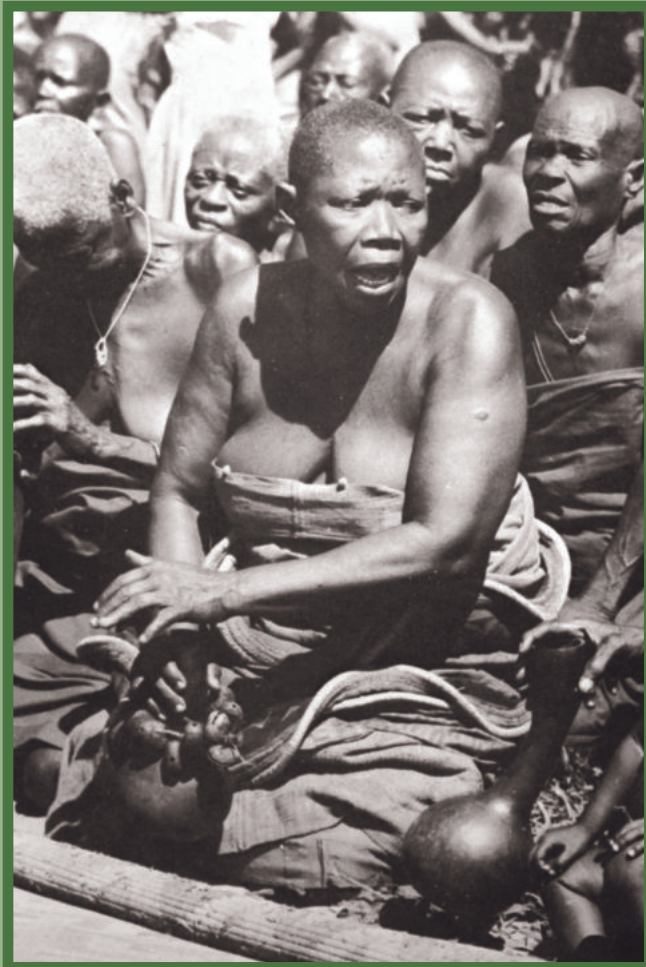
- MIGA – Multilateral Investment Guarantee Agency – Többoldalú Befektetés Biztosítási Ügynökség
- NGO – Non Governmental Organization – Nem kormányzati szervezetek
- OPIC – Overseas Private Investment Corporation – Tengerentúli Magánbefektetési Testület
- PTA – Preferential Trade Area – Kedvezményes Kereskedelmi Terület
- SADC – South African Development Community – Dél-afrikai Fejlesztési Közösség
- UIA – Uganda Investment Authority – Ugandai Befektetési Hatóság
- UN – United Nations – Egyesült Nemzetek
- VAT – Value Added Tax – Általános Forgalmi Adó (ÁFA)

VÉGJEGYZET

- ¹ Burundi, Kenya, Ruanda, Tanzánia és Uganda.
- ² 2004. május 1. óta.
- ³ www.eac.int
- ⁴ Jomo Kenyatta (Kenya), Julius Nyerere (Tanzánia) és Idi Amin Dada (Uganda)
- ⁵ Kapitalizmus Kenyában, szocializmus Tanzániában és diktatúra Ugandában.
- ⁶ Daniel Arap Moi, Benjamin Mkapa, Yoweri Kaguta Museveni
- ⁷ A Kelet-afrikai Föderációról további gondolatok olvashatók: Tarrósy, István (2007): Kelet-afrikai Föderáció: Álom vagy valóság? Afrika Tanulmányok. I. évf. 1. sz. pp. 45-55.
- ⁸ Közös érdekünk: A Commission for Africa beszámolója; 2005. március, 27. o. (www.commissionforafrica.org)
- ⁹ Kereskedelmi Egyezmény (1965), Technikai – Tudományos Együttműködési Megállapodás (1966), Tudományos és Kulturális Együttműködési Megállapodás (1966).
- ¹⁰ Technikai – Tudományos Együttműködési Egyezmény (1964), Tudományos és Kulturális Együttműködési Egyezmény (1987), Kereskedelmi Egyezmény (1996) és a Külügyminisztériumok Együttműködési Megállapodása (2000).
- ¹¹ Technikai – Tudományos Együttműködési Megállapodás (1965), Gazdasági Megállapodás (1968) és egy Kiadatási Egyezség (1965).
- ¹² Ekkor fejeződött be az afrikai diákok ösztöndíj-megállapodása.
- ¹³ Beszámoló a budapesti Brit Nagykövetségen 2006. augusztus 30-án tartott kerekasztal-tárgyalásokról, ahol Magyarország szerepét vitatták meg Kelet- és Közép-Afrika fejlődésében, békéjében és biztonságában. (www.africainfo.hu)
- ¹⁴ A Kenyai Gyártók Szövetségének jegyzéke: 2007, tagok jegyzéke. (www.kam.co.ke)
- ¹⁵ Egyesült Nemzetek és a Nemzetközi Kereskedelmi Kamara: Befektetési Tanácsadó a Kelet-afrikai Közösséghez: Lehetőségek és Feltételek, 2005. július.
- ¹⁶ Forrás: Ugandai Befektetési Hatóság (www.uia.co.ug)

ESETTANULMÁNY

A (ba)kuba király feleségei által előadott énekek (neyeem ingesh) előéneke
társai csoportjában
(Quersin: *Musique de l'ancien royaume kuba*, OCR 61, hanglemmez
ismertetőfüzete, 3. old.)

Biernaczky Szilárd

Szólások a mindennapi élet és a folklór határán

Afrikai esettanulmány

Az elmúlt évtizedek folklorisztikai kutatásaiban jelentős szerepet kapott az ún. formulák vizsgálata a különféle népköltészeti műfajok vizsgálatával szoros összefüggésben (a tengernyi szakirodalomból itt most egyedül Albert B. Lord *The Singer of Tales* című művére hivatkozom, amelyben a homéroszi eposzoktól a szerb-horvát hősénekekig ível a formulaképződés megfigyelése érdekében célba vett műfajok köre). Úgy gondolom azonban, hogy a formulaképződés mai kutatásának nemcsak a lírai daltól a balladán át a hősénekekig terjedő hosszabb népköltészeti műfajok nyújthatnak terepet, hanem az önmagukban formulát képező és egyúttal a legrövidebb folklór műfajt is jelentő szólások különféle típusai is. Engedje meg nekem itt a kedves olvasó, hogy az egyszerűség kedvéért egy alkalmi terminológiai újítást vezessek be. Már amennyiben a „szólás” kifejezést ne O. Nagy Gábor meghatározása értelmében használjam, hanem abba belefoglaltam mindazokat a frazeológiai kapcsolatokat, állandó szókapcsolat-típusokat – szokványos kifejezésmódok, szólások, közmondások és szállóigék –, amelyek többek között *A mai magyar nyelv* tankönyv is röviden jellemez. De kizárjam ugyanakkor azokat a nem mondatértékű szokványos kifejezésmódokat, amelyek minimális stilisztikai hírértékkel sem bírnak, és csak grammatikai szempontból érdekesek, lásd pl. az ún. vonzatokat: pl. 'fél valamitől', 'képes valamire', 'gondolkozik valamin', stb.

Az ilyen értelemben felfogott szólások köre tehát mondjuk a mesei fordulatoktól – 'az Óperenciás tengeren is túl!', 'Itt a vége, fuss el véle' – vagy a kötött szócsoportoktól – 'cigánykereket hány', 'tótágast áll' – a bonyolult, többsoros, esetleg verses és összeségükben kiépült morálfilozófiai gondolkodásmódot magában rejtő proverbiumokig ível.

Ha egyszerűen csak – különösebb elméleti előfeltételezések nélkül – utána gondolunk ennek a széles nyelvi vagy műfaji mezőnek, máris témánk nál vagyunk. Ugyanis kétségtelen, hogy a közmondások folklórműfajként vehetők számba, míg köznapi, mindennapi közlésmódunk telve van egészen a bonyolult proverbiumokig elérő szólások különféle típusaival. A köznapi nyelvben, a köznapi kommunikációban megjelenő kötött szókapcsolatok egyik része elsősorban csak stilisztikai, esztétikai értékű, színesítésre, a bőbeszédű kifejtés helyett a találó, képes, metaforikus megjelenítés, összefoglalás megvalósítására hivatott. Másik részük azonban afféle társadalmi-gondolati praktikum, a társadalmi együttélésben naponta adódó helyzetek, jelenségek, ok-okozati összefüggések leírására, megragadására, képes kifejezésére szolgál. A zairei *kongók* (bakongók) szállóige értékű megállapítása, hogy

„a fiatalokat tanítani annyi, mint megtanítani nekik a közmondásokat”.

Amikor tehát most e tanulmány címében megjelölt kérdést szeretném választott témámra szegezni, megjegyzem, hogy gondolati kísérleteim alátámasztásául nem magyar vagy európai, hanem afrikai folklorisztikai példaanyagot használok fel. Teszem ezt először is azért, mert az Európán kívüli kultúrák sajátos megnyilvánulásai már pusztán egzotikumuk erejével is jobb határfokkal képesek megvilágítani bizonyos összefüggéseket. Teszem másodsorban, mivel számos sajátos mozzanat csak a törzsi kultúra körülményei között található meg, a hivatásos kultúrának alávett paraszti világban azok sokszor már csak nyomaiban fedezhetők fel. S nem utolsósorban azért, mert olyan speciális tanulságokkal szolgálhat, amelyek az európai vagy a magyar anyag tekintetében összevetésekre sarkalhatnak.

A szólásokat mint a népi vagy a törzsi világ más termékét – Markarjan ismert elméletére hivatkozva – a kultúra széles jelenségsorozatjába, eszköztárába sorolhatjuk. A nyelvi természetű kulturális kelléktár megmozgatásának, társadalmi hasznosításának eszköze viszont a közlés, a kommunikációhoz szükséges kód. Voigt Vilmos szerint, ha a népi vagy a törzsi világra vetjük a szemünket, legalább három alapvető kommunikációs típust, a *mindennapi*, a *népköltészeti* (vagy *folklor*), illetve a *hivatásos* szájhagyományozó közlésmódot különböztethetjük meg.

E felosztás rendkívül hasznos fogódzkodó lehet általában a törzsi, ezen belül az afrikai népköltészeti műfajok és különösen témánk, a szólások mint a kulturális faktumok egy sajátos csoportjának megközelítésében.

Hadd említsek talán néhány példát.

William (Frederick Padwich) Burton egy cikkében, amely a zairei *lubák* (balubák) népköltészeti műfajainak a bennszülött terminológián alapuló leírását adja, és amely az *African Studies* 1943-as évfolyamában jelent meg, különös élességgel rajzolódi ki, hogyan történik a formulaképződés, miként funkcionálnak a különféle szólástípusok a köznapi beszédben a törzsi társadalom keretei között.

Burton ugyanis – mint a hagyományos beszédmód sajátos kategóriái – leír egy sor jellegzetes szólástípust a *luba* terminológiára való hivatkozással.

Így a *lulumbi ilumo lwetu* (szó szerint: 'mi egyhelyről valók vagyunk') afféle földrajzi helynévleírás. Ha tehát a Mwanza hegy szöbe kerül, azonnal kötött szókapcsolatként hangzik el:

'A Mwanza hegy terebélyes, a Kilengéig nyúlik, a hegy lába Kanshimba falunál van.'

Ha viszont a két közeli folyót említik, a közelség érzékeltetése céljából is azt mondják:

'A Mwenzéből való a zsúpnak való nád, a Kakungwából az edénycsináláshoz való agyag.'

S így tovább, minden falunak, dombnak, kőhalomnak, erdőfoltnak, pataknak van a nevéhez kapcsolódóan állandó szókapcsolatot képező leírása. De minden termést hozó fát is megkülönböztetnek:

'A Kilengalele gyümölcsét legjobb jamgyökérrel, a Kimalama gyümölcsét maniókával, a Kangulungu gyümölcsét babbal enni.'

Hasonló módon írják le az embereket, az állatokat és a fákat, ezeknek „kusasula” a *luba* műfajmegjelölése. Így például:

'Az oroslán nem ordít ok nélkül, akkor üvölt, ha felfal valamit.'

'A leopárd, a pajzsok mögé kúszó' (vagyis nagyon fürge).

'Ez a fa régóta gyülekezőhelye a pici madaraknak.'

'Az Umbanga, az erős, amelyen eltörik a fejsze.'

A személyekhez kapcsolt leírás talán a fejlettebb kultúrákban található ragadványnevekkel rokonítható. Így például:

'Shimbi, aki mbaya a fák közelében, melyek közül némelyik ehető, némelyik keserű.'

De a hiedelmekben szereplő istenségek is rendre kapnak homéroszi jellegű értelmező jelzőket:

'Isten, a szétosztó, a nagy ajándékozó, aki még az úton haladó idegeneknek is ad.'

'A szívárvány, a föld ura, a békés, egyetlen ura az égnek' stb.

Kötelezően kimondandónak érzi bármely öreg vagy fiatal *luba*, hogy a hónapnevek után tegye ezeket az értelmezőket. Például:

'A december, az áruló, aki becsapja a föld művelőjét.'

'Január, a hód hónapja, amely éhséggel ébreszti a föld művelőjét.'

'Február, hangyák mindenütt, gázlók a vízben.'

'Április, az ösvények elrejtője, umba ő, aki a fűvel bolondozik' (vagyis áprilisban hoz a fű magokat, a súlyuk alatt a fűszálak eltörnek és összekavarodnak az ösvény felett), stb.

Azt hiszem, mindenki számára világos, hogy ezek a kifejezések egyértelműen a *mindennapi* szájhagyományozó közlések tartományába illeszkednek. Más kérdés persze, hogy a bennük rejlő primer esztétikai érték folytán a különféle népköltészeti műfajokba beépülve is adott esetben szükségszerűen felbukkannak. Ezáltal a legmeggyőzőbb eljárás kétségkívül az lenne, ha az

eddig bemutatott példaanyagra támaszkodva a szólások ezen egyszerűbb típusainak dalban, mesében, epikus énekekben való felbukkanását illusztrálám.

Az immár publikált formában rendelkezésre álló, igen sokrétű népköltészeti anyag alapján valószínűleg mód lenne erre, másrészt azonban az idevonatkozó, műfajközi összehasonlító elemzések híján, illetve egy-egy adott nyelv mélyebb megközelítésének lehetetlensége miatt erre most nem vállalkozhatom. Annál inkább viszont arra, hogy néhány olyan szövegrészletet idézzek, ahol jellegzetesen valamilyen, a *mindennapi szájhagyományozó közlés* tartományában is jelen lévő szólás (proverbium!) beépülésével számolhatunk a *népköltészeti szájhagyományozó közlés* tartományán belül.

Egy *kuju* (gi- vagy kikuju) (Kenya) vadászdal sokat sejtető ref-rénje a következő:

'Menjünk vadászni, a harmat megvéd minket.'

Míg egy hangszerkíséretes fang (Kamerun, Gabon) panaszénekekben a következő sorokat találhatjuk:

'A vénlányok nem szeretik a csábítókat.'

'Semmilyen kigyerek sem tudja sajátmagát táplálni.'

A *babembék* (a két Kongó) baluka nevű táncos házastársi üzenetváltásában a rossz anyát állítják pellengérré, akit vissza kell küldeni családjához, és az érte fizetett pénzt pedig visszassezerezni. A tánc közben előadott ének egyik részlete így hangzik:

'A tolvaj asszony nyaka, mint az antilopé, a gúnyolódó asszonynak keresztbe áll a szája, a féltékeny asszonynak fonnyadtak a mellei.'

Egy *kuba* (bakuba) (Kongó, egykori Zaire) halotti virrasztó ének a következő mondatokkal indul:

'Nem tű a tű szúró hegy nélkül, nem borotva a borotva és pengé nélkül.'

Azt hiszem a fenti példák önmaguktól beszélnek. A szólás típusú alakzatoknak a különféle népköltészeti műfajokban való megjelenése – úgy hiszem – mind a törzsi világ, mint az európai típusú társadalmak paraszti kultúrájában nyomon követhető. Különösen gyakori ez az afrikai népköltészetben, ahol a csak legújában kielégítően leírt hőseposzok kapcsán a különféle kisebb epikus műfajok – mese, monda, igaz történet, ének, szólások – összeépülését hangsúlyozzák (Marót Károly nevezetes tanulmányával egybehangzóan, amelyben a jeles tudós a varázsmondókák jelenlétét és szerepét tárja fel a homéroszi szövegekben). Ez a kérdéskör azonban már átvezet harmadik kommunikációs típusunk, a *hivatásos szájhagyományozó közlésmód* területére.

Hadd egészítsük ki itt Voigt Vilmos szűkszavú megjegyzését azzal, hogy a hivatásos népköltészeti előadó problematikáját mind a törzsi, mind az európai anyag esetében újra át kellene gondolnunk. Hiszen nem kétséges, hogy a jó előadó nótafa vagy a kitűnő és számtalan történetet tudó mesemondó alakjában éppúgy felmerül a népi hivatásosság mozzanata, mint például a fangok mbom mvet-je (mvet nevű hangszer „ütője”), vagy a nyangák Mwindo énekének előadója (shekárísi) esetében. Azért említem éppen ezt az énekes gyakorlatot, mert a nyugat-szudániakkal – wolofok, malinkék, bambarák, szoninkék, fulbék, hauszák stb. – ellentétben és az európai parasztkultúrával rokoníthatóan az egyenlítővidéki bantu kultúrákban a verbális művészet (lásd William Bascom meghatározását) hivatásosnak nevezhető képviselője legtöbbször csak a falusi társadalmon belül jut szerephez. Az előbbieknél viszont a talán portugál eredetű összefoglaló fogalommal griot-eknek nevezett énekmondók (minden népnél más és más a megnevezése) udvari szerepkört betöltve esetenként egyfajta udvari kultúra megvalósításában is részt vesznek (vagy vettek egykor) – lásd G. Rouget 1972-ben közzétett malinke (Guinea, Mali) zenei anyagot tartalmazó hanglemezeit, amelynek egyik oldalán udvari, a másikon „falusi” énekeket, hangszeres példákat sorakoztat fel.

Kétségkívül például a kongói (zairei) *nyangák* Mwindo eposzának – kétharmadában próza, egyharmadában szóló-kórusos ének – ilyen pillanatok találhatóak a hősmesei keretbe ágyazva:

'Ha vendég is az ember, ez nem ok arra, hogy az apja fejére üljön.'

'Ha vendég is az ember, miért kellene meginnia apja vizeletét,' stb.

De ugyanakkor a fent említett *malinkék* udvari griot-i – esetünkben nők – például ilyen gondolatokból szövik össze a bölcsődalt (sajátos hármasság: hivatásos énekes mindenki által énekelhető folklórműfajban köznapi szólástípust fogalmaz meg):

'Ne sírj! Mit fog a főnök fia gondolni?'

'Ne sírj! A rabszolgaság réme rég elmúlt!'

Vagy az Almamy Samoryról (Samory Ture fejedelemről), a *malinkék* szabadságát szimbolizáló 19. századvégi hős harcosról szóló éneke mintegy refrénszerűen ilyen mondatokat fűznek:

'Mindenkinek nem csaphat lármát.'

'Meg kell halnod, de borzasztó fiatalon meghalni.'

'A sógorodat nem küldheted rabszolgaságba.'

'Ha szükséged van valamire, ne hívd mindig Istent.'

'Asszony férfit nélkül nem eshet teherbe.'

Példáink sorát hadd tetézzük itt egy olyan műfaji szempontból is érdekes és elégikus hangvételű lírai dallá bővítő proverbiummal, amely része lehet a griot repertoárjának, de megszólalhat bármely falusi ajkán is, olyan vándortéma, amely egész Nyugat-Afrikában ismert:

A vilí etnikai csoportba tartozó fiatalasszony, Mwisu elaltatja Longát, a fiát (Pepper: *Anthologie de la vie africaine*, 1959, hanglemmez ismertetőfüzete, 13. old.)

lényegében esőkerő ének, amely azonban nem énekhangokon, hanem beszélő hangszereken, agyagsípokon, szarvkürtön, vízi fuvolán és csengőkön szólal meg:

*Te elmész üres kézzel.
Ne haragítsd meg a rossz lelkeket!
Anyád kölest arat,
és te nem hívsz senkit sem segíteni?
Te elmész üres kézzel.
És mit fogsz tenni?*

Legutóbbi példánk szociális háttere – esőkerés – viszont arra ösztökél, hogy a Voigt által felállított kategóriáktól – mint kulturális tipológiától – nem tételelesen, csak pragmatikusan, tapasztalati úton az első lépéseket megtegyem abban az irányban, amely afele vezet, hogy a háromféle közlésmódnak a társadalmi élet különféle rétegeiben, szinterein való megjelenéseit csoportosíthassuk, kategorizálhassuk.

*Az ösvény átmegy a folyón
A folyó átmegy az ösvényen,
Melyik az öregebb?
Mi tapostuk az ösvényt, de itt találtuk a folyót,
a folyó időtlen öreg,
a Mindenség teremtményétől való.*

Ez a példa, amelyet Tornai József is lefordított más forrásból, ugyanakkor a kódolás egy sajátos jelenségcsoportjához vezet el bennünket. Ugyanis ez a dallá oldott proverbium gyakran szólal meg a nyugat-afrikai népek beszélő dobjain. Vagyis a szólás a mindennapiság mezőjéből kikerülve és a népköltészeti száj-hagyományozás körébe bekerülve kódot, nyelvet is válthat, és dobokon hangozhat fel.

Hadd fűzzük ide a korábban idézett Burton-cikk egy megjegyzését. Amint leírja, gyűjtése idején még emlékeztek arra a szokásra, amikor azok, akik a beszélő dobon játszani tudtak, azzal szórakoztak, hogy nevüket és származásukat dübörögték egész éjszaka. S ami például így hangzott:

'Nem tudod, ki vagyok? A hadsereg vezetője, Kajingu, a tornádó fia, minden balszerencse atyja, amihez képest minden más gyerekjáték.'

Egészen sajátos és még Afrikában is szinte egyedül álló az a jelenség, ami az Észak-Togóban élő, máig tisztázatlan eredetű *kabrén*knál található meg. A következő proverbiumszerű szövegrészlet

De hadd tegyünk itt egy kiterőt a kérdéskör elmélyítése céljából, jóllehet a választott téma, tehát a szólások problematikájának mellőzésével. S máris hadd sorakoztassunk fel példákat.

Nem hiszem, bárki is kétségbe vonná azt az állításunkat, hogy a munka nemcsak a modern társadalmakban, de még a törzsi típusú közösségekben is a mindennapok része, vagyis a naponta újra meg újra termelő társadalmi élet színtereit tekintve a köznapiság mezőjébe illik. Nézzük azonban meg egy egészen sajátos felvétel alapján, miként kerül a munka köznapiságába egyszerűen csak ritmusa alapján folklorisztikus vagy inkább népköltészeti típusú esztétikum, tehát akár a népköltészeti közlésmód megvalósulását is joggal felvethetnénk.

Fulbék Niger-ben élő csoportjainál gyűjtötte Simha Arom azt a munkaritmust, amelyben három nő kölest tör egy famozsárban öblös végű fabunkókkal. Pontosabban egyszerre mindig kettő, és a harmadik izmainak kilazítása érdekében a levegőbe dobálja bunkóját, és közben tapsol. Azonban, ha megfigyeljük, e taps nem véletlenszerű, a másik két bunkó dobolásával sajátos ritmust hoz létre. Vagyis a mindennapi tevékenységnek ez a nem verbális primer esztétikai megnyilvánulása spontán módon átheleződik a folklórközlés szintjére.

A gyermek elaltatása úgy hiszem, mindenképpen a társadalmi élet hétköznapi szegmentumának része. A bölcsődal viszont a népköltészeti közlésmód körébe sorolandó. A Herbert Pepper

szerkesztette háromlemezes albumból itt idézendő gaboni *vili* (vagy *fjort*) példa érdekessége (miközben a szöveg maga elemi személyes megfogalmazásokat magába foglaló, egyedülálló folklór lírai megnyilvánulásokat tartalmaz – mégpedig erőteljesen rögtönzéses jelleggel), hogy benne az altatás és az éneklés egyetlen egységet alkot, az énekszónak a felvételen jól hallható, fokozatos elhalkulása nem valamely pódiuménekes hatásvadász fogása, hanem a társadalmi cselekvés természetes eszköze. Mindemellett ismételtelen olyan nem verbális megnyilvánulással van dolgunk, ahol viszont a dalnak mondhatni színházi eszközökkel megvalósított életre hívása a folklór közlésmód szintjéről a hivatásos közlésmód szintjére helyezi át az előadást:

*Jéjé jéjé – Hagyd abba a sírást,
Gondolj gyermektelen barátainkra – jajú.
E ji, hagyd abba a sírást, nagyon kérlek!
Ejé jajú – Gondolj gyermektelen barátainkra!
Óh, Istenem! E jé jéja
Ejé jajú ja – Gondolj, Remire, nagybátyádra!
Házás és még sincs gyermeke – jajú
E jé Longa, nekem is van anyám.
Óh, hallgass kicsim, hallgass!
Jé jé jajú ja – Gondolj Remire, nagybátyádra!
Bakamba lányt vett feleségül. Micsoda ötlet!
Jé jé Longa
Ejé jajú jé – Gondolj apádra, aki szenved,
és nem tud elaludni – jajú
E jé Longa – A gyermektelen barátainkra!
E jé jajú – Butácska gyermek
E jé Longa
Ejé – Milyen szomorúság! jé
Gondolj gyermektelen barátainkra! Milyen csapás!
E Longa e jé – Milyen szomorúság – é*

Jóllehet a köszöntés lehet valamely ünnep szerves alkotóeleme is, mégis úgy gondolom, a mindennapokban naponta többször is felhangzó köszönés/köszöntés a társadalmi élet köznapi mezőjének része. A Felső-Volta (ma: Burkina Faso) és Mali sziklás meredek kőszirtekkel tarkított határvidékén élő *dogonok* viszont így köszöntik egymást, ha találkoznak:

1. *Üdvözöllek!*
2. *Üdvözöllek!*
1. *Békében élsz?*
2. *Én igen.*
1. *És a feleséged?*
- És a gyermekeid?*
- És a nagy föld?*
- És az állatok?*
2. *Békében élnek ők is.*

Példáimból talán kiderült, hogy szólások különféle típusai szerepkörének körülírásában a nagy kérdés az, hogy a népi vagy törzsi kultúrában lehetséges közlésmódok miként jelennek meg a társadalmi élet különféle színterein. Lehetséges-e, érdemes-e itt is bizonyos típusokat elkülöníteni, másrészt e típusokkal korrelatív kapcsolatba hozni egyes közlési típusokat. Néhány vázlatosan leírt további példából talán kiderül, hogy érdemes és tanulságos.

A társadalmi élet színtereit – jobb híján – a törzsi élet esetében is felbonthatjuk ünnepi és köznapi szegmentumokra. Kétségteljesen világos, hogy az egyénileg, családosan vagy közösségben végzett munka köznapi jellegű, míg az egyéni, családi vagy közösségi rítusok, vallási ceremóniák ünnepi jellegűek. A legtöbbször rituálisan szabályozott körülmények között folyó világi jellegű szórakozási alkalmak ünnepi jellege is többször világos. Annál inkább kérdéses viszont például a társadalmi élet azon színtereinek megítélése, amelyek pedig mind a közlésmódok, mind a köznapi-ünnepi karakter szempontjából bonyolult, összetett, éppen ezért fontos és tanulságos eredményekkel kecsegtető elemzési lehetőségeket nyújtanak számunkra. Ilyen a jogszokások gyakorlása, a kereskedelem mindennapi praktikuma, a politikai élet, a háború vagy a felnőtteket és gyerekeket egyaránt rabul ejtő játék.

De visszatérve elvesztett fonalunkhoz, a szólások kérdéséhez, ismeretes, hogy a szó legteljesebb értelmében vett, vagyis folklórműfajként felfogott proverbium anyag az egyéni, illetve családi életben didaktikus-okító funkciót tölt be. Amint Van Roy,

aki 1963-ban kitűnő rendszerezéssel ellátott *kongó* (bakongó) közmondásgyűjteményt közölt, azt írja, e népnél a proverbium didaktikus és jogi szerepet lát el elsősorban. Úgy vélem viszont, hogy az a társadalmi szintér, amelyben a proverbium mint folklór műfaj megjelenik, a köznapisággal jellemezhető. Egyébként a kötet motívummutatójából világosan elénk tárul az a gyakorlati életbölcösségen alapuló morálfilozófiai háttér, amelyről korábban már említést tettem.

De hadd említsünk itt néhány olyan példát, amely egy később kialakítandó korrelatív műfajközi tipológia esetében hasznos lehet.

A jogszokások megvalósulásának törzsi formáiról még Szecső Tamás is megemlékezik könyvében, utalva az Afrikában több helyen is fellelhető formára, amikor a per menete mindössze proverbiumok egymás fejéhez való vagdosásában áll. Mi több, helyenként elég a proverbium első szavát megemlíteni, mivel azt mindenki ismeri. A nevezett szerző hivatkozási alapjául szolgáló angolai *mbundu* anyaghoz nem tudtam hozzájutni, a *Nyugat-Kongó népzeneje* címet viselő lemezen viszont rátaláltam egy afrikai per hangfelvételére, amelynek hevenyészett fordításából kiolvasható több szólásművet is így:

'Olyan vagyok, mint a kutya, aki addig ül az ajtó előtt, míg csak nem kap egy csontot.'

'Senki sem megy egyszerre két úton.'

'Két dolog közül az egyiknek rossznak kell lennie.'

De ha már a jogszokásoknál tartunk, hadd idézzek ide egy éneket, amely ismét csak több műfajt (átokdalban szólásszerű megfogalmazások), többféle társadalmi összefüggést, illetve tudati/ismereti tartományt (jogszokás, rituális megjelenítés, hiedelemrendszer megjelenítő háttér, közösségi étellel kapcsolatos jelenségkör), legalább két kommunikációs típust (hétköznapi és népköltészeti), illetve többféle kódolást (szöveg, ének, hangszeres zene, jellegzetes gesztusrendszer és viselkedésmód) hordoz magában. Ugyanis a közép-afrikai *ngbakán*nál néhány évtizede még élt az a szokás, hogyha valaki a családjában előfordult halálesetet illetően családságra (rontásra!) gyanakodott (és ez elég gyakran előfordult), akkor hajnalban felkelt, evés, ivás és mosdás nélkül kiment a falu közepére, és tizhúros, hárfaszerű hangszerrel kísérve magát a következő (átokformulákkal teli) éneket szólaltatta meg:

(...)

Aki rosszat akar nekem, meg fog halni,

Aki megpróbál rosszat tenni nekem, meg fog halni,

Haljon meg, amikor banánt eszik,

Haljon meg, amikor ignam gyökeret eszik,

Haljon meg, amikor pálmabort iszik,

*Haljon meg most itt az, aki letépte a rontó fakérget,
és rám hajított,*

*Haljon meg most itt az a varázsló, aki egérré változott,
hogy bajt hozzon rám!*

A dal tehát egy olyan jogszokáshoz kapcsolódik, amelynek gyökerében nyilvánvalóan nem a valóságos együttélés súrlódásai, hanem hiedelemelemek állnak. A szövegben ugyanakkor könnyen felfedezhetők a szólásszerű vagy legalábbis állandó szókapcsolatok jelenlétére utaló képek, kifejezések, megállapítások.

S ha már a hiedelemvilághoz közeledtünk, hadd említssem meg – ismét bizonytalanul abban a tekintetben, hogy ünnepi vagy hétköznapi faktorról van-e szó –, igen gazdag a hiedelmek, babonás szokások szólásszerű megfogalmazása. Hadd idézzek ezúttal egy magyar műből, *Kende István* guineai útikönyvéből példát. A terhes anyára vonatkozóan:

'Ne nézz a holdra, mert elvetélsz!'

'Ne aludj szabad ég alatt teliholdkor, mert beteg lesz a gyermeked!'

'Ha tüsszögsz a hatodik hónapban, haja nő a magzatnak! stb.'

A szociális szintér, a szólás megjelenése és a kód szempontjából is külön tanulmányt igényelne az *akan* eset. R. S. Rattray, az *akan-ashanti* kultúra, illetőleg királyság kitűnő ismerője ugyanis több könyvében foglalkozik e „sajátos afrikai társadalmi képződmény”, proverbium használatával. Leírja, hogy a beszédszerű érintkezés nagyobb része szólásokból tevődik ki, de a legműveltebbek csakis szólások segítségével közlekednek egymással és másokkal. Vagyis a hétköznapi közlésmód mintegy a népköltészeti közlésmód szintjére emelkedett fel.

A proverbiumoknak képes ábrázolásai is léteztek (s léteznek talán ma is): megtalálhatók voltak azok a főnöki ruhákra vagy a gyászöltözékre festve, illetve hímézve. De egy-egy proverbiumot szimbolizáltak azok a kis bronz vagy arany szobrocskák is, amelyek az egykori *ashanti* társadalom pénzét jelentő aranypor mérésére voltak hivatottak. Egyes ellenőrizhetetlen adatok szerint 290 ezer fajta ilyen proverbium-szobrocška létezett/létezik.

Végül egy olyan példát szeretnénk még idézni, amely a valóságos ünnepi szintér és a szólások sajátos korrelációját mutatja fel. A libériai *danoknál* Hugo Zemp kiváló francia kutató egy sajátos műfajt, rituális elemekkel átszőtt birkózómeccset rögzített szalagra, amelyet a nevesebbik versenyző énekese sajátos dal formájában kommentált – számos, csak bővebb magyarázat birtokában érthető szöveget magába foglalva.

E szövegben például ilyen mondatok találhatóak:

'A holttetem sosem tagadja meg az apja földágyához vezető utat, sosem tesszük a holttetemet a ház bejáratához.'

Vagyis: *Deng, a nagy birkózó nem visszakozik a küzdelemtől, még akkor sem, ha ereje megrontására mágikus erőkkkel szövötteknek, tudniillik a halál beálta után a holttetemet a házon belül földből döngölt ágyra kell fektetni a dan rítus szerint. Másol:*

'A fehér ing nem keresi a fiatalok dlo-fája piros festék színét, mert bepiszkítja.'

Nyanga eposzének kísérőjével
és közönségével
(Daniel P. Biebuyck: *Hero and
Chief. Epic Literature from the
Banyanga. Zaire Republic,
1978, Berkeley – Los Angeles,
címlapfotó).*

Vagyis: könnyen vesztes lehet, aki kiáll Deng ellen, vagy:

*'Szétvetett lábakkal ülhetnek a férfiak, de nem tehetik azt
az asszonyok, úgy ám.'*

E sajátos szokás akár modern sporteseménynek is beillene, amelyet a szíker közvetít, azonban a fent idézett szöveg rituális kötöttségei és a körülmények is arra utalnak, hogy bár az ünnep világi típusáról, afféle szórakozásról van szó, erőteljesen átszínezik azt a szakrális ághoz kötődő elemek. A szólásjellegű megfogalmazások ugyanakkor afféle szimbolikus, allegorikus példázatok, amelyek stílusa sok esetben a

közbeszédre emlékeztet. Ez a mindennapisághoz közelítő jelenség, amelyet Voigt is felvet többször idézett tanulmányában egy meseszöveg kapcsán, igen sokszor előbukkan az afrikai szövegekben, és erősen összefügg az improvizációs technika gyakori alkalmazásával.

Érintettük már Samory Ture kapcsán a minden bizonnyal a hivatásos szájhagyományozó közlésmód területére tartozó afrikai hősepikai műfajt, amelynek napjainkra mind világosabban két önálló csoportja különül el. Az egyik a homéroszi értelemben vett igazi hősepikai szövegekből adódik. A másik az ún. dicsérő ének, amely egészen egyedülálló műfaja az afrikai szájhagyó-

mányoknak. A különös, hogy az igazinak nevezett hősepekai szövegekben az egyik legjellegzetesebb állandósult szókapcsolatot éppen a dicsérő formulák alkotják, amelyeknek a keletkezése nyilvánvalóan összefügg a dicsérőénekek genezisével. Hiszen számos nyugat-, közép- és dél-afrikai népnél jól igazolhatóan a dicsérő ének kialakulása a névadó szokással függ össze. Számos népnél ugyanis születéskor, utóbb valamely első gyermekes megnyilvánulással, majd az első gyermeki jeles tettel összefüggésben adnak a gyermeknek afféle „beszélő” neveket. Közülük a harmadik már kimeríti a dicséretet, amelyhez, ha kiemelkedő személyiség, még több százat is összegyűjthet élete során. Ebből formálódik ki a dicsérő ének, amely aztán a szájhagyományozódás folyamán némileg a narrativitás irányában módosul. De íme, a Szungyata eposz egyik, G. Innes által gyűjtött változattól a legendás malinke államalapítónak a szövegben többször is visszatérő (más változatokból is ismert) dicsérő formulája, amelynek a pontos fordítása nem is ismert, mivel értelme az elmúlt mintegy 650 év folyamán elhalványult (az 1325 és 1355 között uralkodott Szungyata után mintegy száz évvel Ibn Khaldun arab tudós összeállított egy malinke királylistát, aminek az élén Mari Gyata, vagyis az oroszlátkirály szerepel):

*Szukulung Kutuma,
És Szukulung Jamaru,
Naareng Makhang Konnate,
Macskák a vállon,
Szimbong és Jata Naarenában van.*

Mindemellett viszont a „dicsérőszövegekben” is – amelyek közül kétségkívül a zulu törzsfők, a dél-afrikai bantu nép szétszórta csoportjait különös erőszakossággal egyesítő Shaka (vagy Chaka), illetve az őt meggyilkoló, majd a főnökségben követő, de ugyanolyan kegyetlen uralkodónak minősülő féltestvére, Dingane (vagy Dingana) dicsérő énekei a leghosszabbak és a legismertebbek – tetten érhetők szólásjellegű formulák. Íme, néhány olyan példa Shaka dicsérő énekének T. Cope kötetében közreadott változattól, amelyeknél még a proverbiumszerűség is felsejlik:

*'A lánc zsinórja nem illik a nyakhoz'
'Az aludtej szétvált, és az edény eltörött'
'A fiatal vipera úgy nő, ahogy ül'
'Tél és nyár különbözőek'*

De ha jobban a mélyére nézünk a dicsérő énekek stílusának, azt látjuk, hogy azok az alakzatok, amelyek a beszélő szavakból és az őket követő hasonlatokból, értelmező jelzőkből vagy metaforákból alakulnak ki, kétségtelenül állandósult szókapcsolatoknak tűnnek, még az eredeti nyelvi forma ismeretének híján is. Dingane dicsérőjében viszont Cope a mondatnyi értelmeket sok helyütt kötőjelekkel összekötve jobban érzékelteti a beszélő szavak (magyar nyelvben: szavasult mondatok, lásd például bor-nem-issza) jelenlétét. De lássunk először egy olyan metaforasort (mindig Dinganéről esik szó), amelyet értelmezők (vagy hasonlatok) követnek:

*Tarka tehén, akinek eltűnése félbeszakította a heverést,
Gwembeshe, aki a várakozás gyógyvize.
Haze, aki olyan, mint a hegyek árnyéka,
Crimson, aki egy sebesült elefánt,
Zöld, aki olyan, mint a vadállat dűhe,
Fehér, aki felragyogott és megvirradt,
Olyan volt, mint Maleva vidékének vadászai,
Akik repülő-hangyákra vadásztak.*

Az állandósult szókapcsolatok jelenléte még inkább fölsejlik akkor, amikor a beszélő szavak sajátos kötőjelekkel dúszult fordítási alakzatait (figyelem: az eredeti afrikai nyelvi kifejezésformában az itt nálunk kötőjellel összekötött szócsoportok egyetlen szóalakat mutatnak!) vesszük szemügyre. A részletben egyébként egy meghódított – vagy elpusztított – törzsi csoport élőlényeinek, legyének azok emberek vagy állatok, a legyilkolásáról vall az énekes megemlékezés, a Mashobana helynév pedig vélhetően az ugyancsak bantu és zömében a mai Zimbabweben élő (ma)sonákra utal:

*Elpusztította a Forró-Habok-Ivóját, Mashobana vidékén,
Elpusztította a Hosszú-Farkú-Nagy-Civetet, Mashobana vidékén,
Elpusztította a Vadmacskabőrt-Viselő-Kwababa-t, Mashobana vidékén,
Elpusztította a Száját-amely-tövisék-között-eszik-mint-a-kecske, Mashobana vidékén,
Elpusztította a Hátat-amely-a-füstölő-szarvat-viseli, Mashobana vidékén,
Elpusztította az Erődök-Száját, Mashobana vidékén,
Elpusztította az Egy-Patkány-Vemhességét,
Elpusztította a Szörnyet-aki-nehezen-alszik-el, ott, Mashobana vidékén.*

Megjegyzés: a civet egy nagyobb méretű vadmacska fajta.

Még néhány igen jellemző példa a szövegből. Az elsőben Dingane fizikai jellemzéséhez találhatunk egy sajátos megfogalmazott adalékot. A másodikban Ndombáról, a szvázi törzs fő egyik hadvezérééről esik szó. A harmadikban valamely szent hegyet jelöl meg az énekes, amelyet rituális formában tabu védelmez, míg az utolsó – szinte e tanulmány elején említett luba hónap-jellemzésekre emlékeztetően – beszélő szóval szólítja fel a hegyet a „megadásra”:

*'Ő-akinek-a-térdizületei-hátrafelé-hajlanak, ahogy a lányok helyezkednek el szeretkezéskor'
'Elpusztítva Őt-aki-átdöfi-az-egyet, Mswazi parancsnokai közül'
'Megmászta a Hegyet-amire-nem-mutathattott-ujj'
'(A mezőkhöz vezető hegyhátak mentén ment),
az Állj-félre-és-engedj-legörögnöm-hegyháton'*

A beszélő szavak angol, illetve itt ezúttal magyar fordításait szemügyre véve: talán még jobban tetten érhető a H. F. Morris

által közreadott *(ba)hima* (Uganda, az egykori hagyományos Ankole királyság) történeti dicsérőkben az az állandósult szókapcsolatok és szavasult mondatok közötti sajátos átjárás, amelynek kérdésével természetesen a magyar nyelvészet nem foglalkozhatott, hiszen a jelenségre (lévén, hogy ilyen szó alig akad a magyar nyelvben) nem figyelhetett fel:

1. *Én-Aki-Sosem-Pihen-Meg, elmentem a marhákért.*
2. *Rwakakuntóval, én mentem el értük, amint kraal nélkül álldogáltak.*
3. *Gazdáik kiáltását meghallva elszéledtek.*
4. *Én-Aki-Átszeltem-A-Hegyeket, megjártam a Butumbi hegyeket Irimezőval.*
5. *Én-Aki-Rendíthetetlenül-Talpon-Maradok, megmentettem a kimerült állatokat.*
6. *Ő-Aki-Megvédi-Társait, Délidőben folytatta útját Kyamakanda felé.*
7. *Ő-Aki-Soha-Nem-Szolgáltatja-Ki-Főnökét, Együtt volt a Bosszú-Előidézőjével.*
8. *Ő-Aki-Barátainak-Oly-Értékes, gyilkolt Rujanjában.*
9. *Kajwamushanában elfogták az ellenséget, miközben brekegtek a békák.*
10. *Megállás nélkül küzdöttek, míg csak le nem győzték őket.*
11. *Ő-Aki-Oly-Vad betartotta szavát, és az Ellenfél-Meggyilkolója vele volt.*
12. *Ő-Aki-Keményen-Markolja-Fegyverét megölte az ellenséget.*
13. *Ruti-rw'amabaareban megsegítette Basenyát, amikor használta lándzsáját.*
14. *Meghallgatta ő A-Férfi-Aki-Legyőzi-Az-Ellenséget dicsérő énekét, amikor győzelmet arattak.*
15. *Én-Aki-Nem-Várom-Meg-A-Hajnalhasadást-Kam-burara-Főlött.*
16. *Miginában négyszer annyinak tűnt az éjszaka.*
17. *Kikonkomában az Abariita csoporthoz csatlakoztam.*
18. *Velük mentem el Rwubuhurába.*
19. *Ő-Aki-Sebesen-Mozog megfogadta, hogy harcolni fog Nyiigangában.*
20. *Én-Aki-Eltiprom-Az-Ellenséget, Nem hagytak hátra, hanem maguk közé választottak.*
21. *Rugorami megküzdött Busingóban.*
22. *Harcosok követték a tarka csordát.*
23. *Ő-Aki-Szembeáll-Az-Ellenféllel megtámadta őket.*
24. *Ő-Aki-Pusztulást-Hoz-Az-Ellenségre sok vért kiontott.*
25. *Igen nagy távolságra üldöztem el őket, amikor Nyarwanyánál harcoltam.*
26. *Ő-Aki-Első-A-Rohamban maga előtt hajtotta a megfutamodókat.*
27. *Ő-Aki-Nem-Rettegi-A-Fekete-Kardot, és Ő-Aki-Szétkergeti-Az-Ellenséget.*
28. *A-Baj-Okozóját-Kiszabadító, és haza hozta őt.*

Mamadi Dyoubaté malinke soron-játékos énekmondó Samori Turéről énekel feleségeivel, akik ütőhangszerekkel kísérik, és a közönséggel kórust alkotva adják elő (Rouget: Musique malinké, LDM 30113, hanglemez ismertetőfüzete, 1. old.)

Az itt idézett énekek egyébként pontos történeti háttere van: a Beenekirenyi klánnak egy töredék csoport, a Beenkanyamuhebék ellen 1880 körül indított hadjáratát idézi fel. A hadjáratot vezető Makobare, aki a függetlenségét megtartani akaró kis csoportot természetesen felmorzsolta, később számos harc főszereplőjévé vált. 1912-ben, az akkor megalakított Kigezi tartományban jutott választás útján szerephez, utóbb Rujumbura egyik helyi főnöke volt, 1942-ben halt meg. Néhány nehezen értelmezhető sor magyarázata Morris jegyzetei alapján: 3. A marhák szétszéledtek, mert gazdáikat a hős és társai megölték. – 9. Vagyis éjszaka. – 15. A hős ég a vágytól, hogy harcba induljon, nem várja meg a hajnalhasadást. – 16. A harcosok égtek a vágytól, hogy harcba kezdjenek, a csata előtti éjszaka négyszer annyinak tűnt. – 17. Minden főnököt egy csoport ember (követők, rokonok, szolgák) vesz körül, amelyet a „marhák csoportja” kifejezés egy kicsinyítő képzős alakjával (*akasiba*) illetnek. Kinyina főnök akasibája (csapata) neve: Abariita. – 23. Kinyina dicsérőneve. – 24. Kinyina másik dicsérőneve.

Példasorunk végére illik két epiteton ornans, két egyenlítő-vidéki hősepikei szövegből, jöllehet e formulákat (stíliémákat) nem szokásos az állandósult szókapcsolatok sorában említeni. Pedig, ha jól meggondoljuk, azt is állíthatjuk, hogy a különleges, kitüntetett szerepű, gyakran megismételt, rögzült mondataalakzatok sorában az eposzi jelző mintegy a királynő szerepét tölti be.

A *nyanga* Mwindo-eposz főhősét számos alkalommal visszatérően a következőképpen jellemzi az énekes előadó – egyébként

utalva az eposzi hősök olyan tulajdonságára (mármint hogy azok csodás körülmények között születnek meg – például anyjuk oldalából érkezve a világra magukkal hozzák, mintegy Noé bárkájaként, a földi teremtményeket stb. –, és máris szinte kész hősök), amelyek Meletyinszkij tanulmánya szerint a szóban ránk hagyományozódott eposzok főalakjainak kapcsán gyakran felbukkanó vonás:

'Mwindo, a
kicsi-gyermek-aki-amint-megszületett-máris-járt'

Ennél sajátosabbnak tűnik viszont az egyik *bulu* (Kamerun) mvet-ének, a S. M. Eno Belinga által gyűjtött *Moneblum avagy a két ember egy többször visszatérő eposzi jelzője* (vagy inkább állandósult eposzi szóalakzat), amely a haragra gyulladt főhőst, apját vagy valamelyik szereplőt jellemzi talán mágikus-rituális vonatkozást is magába rejtő mozzanat felemlítésével (a részletből lásd a kiemelt mondatot):

Abé-Mam akkor meglendítette hajítódárdáját,
mely lángot szórt.
75 A lángok elborították a földet,
Éppen amikor Mekui-Mengomo az ellenségeskedés jele-
ként belefúrta ujját a földbe, és a harag a fejébe szállt.
A harag olaja borította be a testét.
Fordultában meglendítette hajítódárdáját, mely lángot
szórt.
De amikor meglóbálta hajítódárdáját a levegőben, hogy
megölje Abé-Mamot,
80 Anyja akkor megszidta őt, to!
És Mekui-Mengomo visszafogta mozdulatát.

A köznapiság és az ünnepi jelleg, a mindennapi, a népköltészeti és a hivatásos közlésmód sajátos kapcsolódásaira (összecsúsásaira) – amelyek egyébként világosan mutatják az osztatlan társadalmak mindennapi családi-közösségi életében a művészeti megnyilvánulásaikban is tetten érhető („gesamtkunstwerk”) egybetartozást, mondhatnánk osztatlanságot – természetesen még számtalan példa kínálkozna. Azonban itt most be kell rekesztenünk bemutatásukat.

Mindemellett abban a reményben zárjuk ezt az írást, hogy egyrészt sikerült felhívni valamelyest a figyelmet arra a Voigt Vilmos által megfogalmazott (bár különféle módokon általunk is körülírt, továbbfejlesztett) gondolatra, amely szerint a hagyományos társadalom kommunikációs rendszerében legalább három alapvető közlési szint különül el, és ez világos kiinduló pont lehet ahhoz, hogy feltárjuk az emberi kommunikációnak (a törzsiségtől a modern társadalmakig vezető útján kialakult) különféle alakzatait. Másrészt módunkban állt némi fényt vetni a jeles folklorista által kialakított szempontrendszerre, az abban rejlő újszerű elemzési lehetőségekre, amely alkalmat adhat arra, hogy a napjainkra oly mérhetetlenül nagy gazdagságban megismert afrikai hagyományanyagot ebből a szempontból is körbejárjuk. ☀

FELHASZNÁLT IRODALOM

- AROM, SIMHA
é. n. *The Peuls, Musical Atlas*, UNESCO Collection, EMI Italiana, C O64 – 18121 (hanglemez), ism.: 1-4 old.
- AROM, SIMHA – DOURNON-TAURELLE, GENEVIÈVE
1975 *Africa: Dolore e magia. Laments and witchcraft*, Rozzano (Milano), Editoriale Sciascia, VPA 8262 (hanglemez), ism.: 1-2. old.
- BASCOM, WILLIAM R.
1953 *Drums of the Yoruba of Nigeria*, New York, Folkways Records and Service Corp., Ethnic Folkways Library Album FE 4441 (hanglemez), ism.: 1-8 old.
- BELINGA, SAMUEL MARTIN ENO
1978 *L'épopée camerounais, Mvet Moneblum ou l'Homme Bleu*, Yaoundé, Centre d'Édition et de Production pour l'Enseignement et la Recherche, 287 old.
- BIEBUYCK, DANIEL P. – MATEENE, KAHOMBO C.
1969 *The Mwindo Epic from the Banyanga (Congo Republic)*, Berkeley - Los Angeles, University of California Press, VII-213 old.
- BIERNACZKY SZILÁRD
1976 Van-e afrikai népmese? *Ethnographia*, LXXXVII, No. 4, 573-587. old.
- 1979 How Many Historical Models of the Communication System of Tales? *Artes Populares* (Budapest) 4-5, 49-82. old.
- 1982 Mvet énekes, Mwindo eposz, in: *Világirodalmi Lexikon*, Budapest, Akadémiai Kiadó, 8. kötet, MARI-MY, 772-773, 773-774. old
- 1994 Oralitás és afrikai társadalom, *Studia Nova – Új tanulmányok*, I. évf., 1. szám, 111-122. old.
- 1994 Az afrikai előadói egyéniségek kutatása, in: Újváry Zoltán szerk./ed. by: *Történeti és néprajzi tanulmányok*, Debrecen, KLTE Néprajzi Tanszék, 263-280. old.
- 1999 Research on Talented Informants in Africa, *Lares* (Olaszország), 339-360. old.
- BURTON, W. F. P.
1943 Oral Literature of Lubaland, *African Studies*, 2, 2, 93-96. old.
- COPE, TREVOR
1968 *Izibongo, Zulu Praise-Poems*, coll. by STUART, James, transl. by MALCOLM, Daniel, Oxford, Oxford University Press, 230 old. (Oxford Library of African Literature).
- DI DIO, FRANÇOIS
é. n. Les dogon. Les chants de la vie – Le rituel funéraire, Germaine Dieterlen bevezetőjével, Paris, Office de Raddiodiffusion-Television Française, OCORA 33 (hanglemez), ism.: 1-7. old.
- DUVELE, CHARLES
é. n. Musique Kongo: babembé, ba-congo, ba-congo-nséké, ba-lari, Office de Raddiodiffusion-Television Française, OCR 35 (hanglemez), ism.: 1-10. old.

- INNES, Gordon
1974 *Sunjata. Three Mandinka Versions*, London, School of Oriental and African Studies, 323 old. (lásd ebben: Banna Kanute: Sunjata, 136-259. old, az eposz alapszövege: 2067 sor)
- KENDE ISTVÁN
1961 *Jóreggelt, Afrika! Guineai útirajz*, Budapest, Gondolat, 175 old.
- LORD, ALBERT B.
1960 *The Singer of Tales*, Cambridge, Mass., Harvard University Press, 309 old.
- MARKARJAN, EDUARD SZARKISZOVICS
1971 *A marxista kultúraelmélet alapvonásai*, Budapest.
- MARÓT KÁROLY
1958 A varázsdaltól az eposzig, *Ethnographia*, 69, 4, 505-536. old.
- MELETYINSZKIJ, JE. M.
1971 Az epikus költészet (Národnüj eposz), in: *Folkloristica* 1, Budapest, 13-104. old. (eredetileg in: *Tyeorijá literaturü*, Moszkva, Nauka, 1964, 50-96. old.).
- MORRIS, H. F.
1964 *The Heroic Recitations of the Bahima of Ankole*, Oxford, Oxford University Press, 149 old. (Oxford Library of African Literature)
- O. NAGY GÁBOR
1976 *Magyar szólások és közmondások*, 2. kiad., Budapest, Gondolat, 860 old.
- O. NAGY GÁBOR
1979 *Mi fán terem? Magyar szólásmondások eredete*, 3. bőv. kiad., Gondolat, 517 old.
- PEPPER, HERBERT
1959 *Anthologie de la vie africaine, Congo-Gabon*, Paris, Disques Ducretat-Thomson, Nos 320 C 126-127-128 (három hanglemezzel), ismertetőfüzet, 101 old.
- QUERSIN, Benoit
é. n. *Musique de l'ancien royaume Kuba*, Office de Radiodiffusion-Television Française, OCR 61 (hanglemezzel), ism.: 1-10. old.
- RÁCZ ENDRE SZERK.
1974 *A mai magyar nyelv (egyetemi tankönyv)*, 3. kiad., Budapest, Tankönyvkiadó, 571 old.
- RATTRAY, R.
1916 *The Ashanti Proverbs*, Oxford, Clarendon, 190 old.
1923 *Ashanti*, Oxford, Clarendon, 348 old.
- ROUGET, GIBERT
1972 *Musique Malinké. Guinée*, Collection Musée de l'Homme, Paris, Vogue, LDM 30113 (hanglemezzel), ism.: 1-6. old.
- SZECSKÓ Tamás
1971 *Kommunikációs rendszer – köznapi kommunikáció*, Budapest.
- TORNAI JÓZSEF
1977 *Boldog látomások. A világ törzsi költészete*, Budapest, Európa, 319 old (bevezető tanulmány: 3-23. old., Afrika: 223-253. old).
- VAN ROY, H.
1963 *Proverbs kongo*, Tervuren, Musée Royal de l'Afrique Centrale, VII + 127 old. (Annales, Sciences Humaines, 48).
- VERDIER, RAYMOND – DE LAVILLÉON, Anne-Marie
é. n. *Musique Kabiye. Togo*, Paris, Office de Radiodiffusion-Television Française, OCR 76 (hanglemezzel), ism.: 1-10. old.
- VERWILGHEN, L. A.
1952 *Folk Music of Western Congo*, Ethnic Folkways Records, FE 4427, ismertető: 4. old. + hanglemezzel.
- VOIGT, VILMOS
1972/A *Folklór és szociolingvisztika, Általános Nyelvészeti Tanulmányok*, VII, 249-263. old
- VOIGT, VILMOS
1972/B *A folklór esztétikájához*, Budapest, Kossuth, 383 old.
- VOIGT, VILMOS SZERK.
1974 *A szájhagyományozás törvényszerűségei*, Budapest, Akadémiai Kiadó, 154. old.
- ZEMP, HUGO
1971 *Musique Dan. La musique dans la pensée à la vie sociale d'une société africaine*, Paris, Mouton, 320 old.

KÖNYVAJÁNLÓ

Nigel Barley

Egy zöldfülű antropológus kalandjai

Feljegyzések a sárkunyhóból

Egy önironikus kameruni terepkutató

A kulturális antropológiát a nyugati egyetemi-főiskolai világ java részén alaptudományként kezelik. Éppúgy, mint a régészetet, amely olykor társtudománya ugyanazon tanszéken, vagy a szociológiát, amely adatgyűjtésben társa, szemléletmódban rokona, de amelynél kevésbé mereven várják el az oktatók, hogy a diákok tényleges társadalmi terepen, külföldön, egy ismeretlen kultúrában kezdjék el megismerni a való világot.

Magyarországon mindez már egyre közelítőbb mértékben hasonlóképpen van, leszámítva azt, hogy egy afrikanistát inkább a történelem vagy a politikatudomány szakokon képeznek, esetleg olyan bölcsészeti területen, ahol Afrikába utazni talán titkoltvágyott kaland, esetleg kemény munka, de csupán ritkán egy kutatási pálya kezdete.

Nigel Barley, mint Cambridge-ben és Oxfordban képzett szakférfi, immáron megkezdte egyetemi oktatói éveit, mire lehetősége nyílt arra, hogy kutatási terepet válasszon magának. Enélkül ugyanis csupán leckeelolvasónak érezhette magát kollégái között, akik a legkevesebbre sem becsülik a tudortársak bölcsességét, ha nincs mögöttük egy rendes terepkutatás. Hónapokévek telnek el ezután, mire kiválaszthatja, szponzorokkal meg-

támogatja, oltásokkal és engedélyekkel körülbástyázhatja afrikai kutatását, melyet egy kameruni nép, a *doajók* körében végezhető szokás- és hiedelem-gyűjtés lenne hivatott kiteljesíteni.

Barley a korrekt brit esszéíró hagyomány birtokában a legkevésbé sem hagyja rejtve, mennyi ostobaság, köztözködés, kétely, kritika, okostojás-vélemény, vállveregető jótanács és lekezelő bölcselem veheti körül a kezdő kutató ama kíváncsiságát, amely a véletlenek és kényszerek szorításában már koránt sem oly emelkedett, mint az egyetemi évek alatt, más kutatók művei vagy egyetemi előadásai ismeretében és követésük közben tűnhetne. A humor, irónia, köztözködés, élcek sora, packázás és pikirtkedés megannyi árnyalata végigvonul a művön, melyekkel csöppet sem kíméli a tudományos környezetet, az egyetemi kollégák vagy a csupa jószándék tanácsadók körét sem. Szinte az első soroktól érezkelhető már, hogy a szaktudományi mércével mért „kutatás” nem is egy körben alig több, mint elviselése a teljesíthetetlen normának, kötelességszerű követése az elődök előírta utaknak, s utóbb annak is, hogy miként illik és kell viselkednie annak, aki „a terepen járt...!”. Ámbátor, aki végre a terepre merészkedett, ennek a frászos helyzetnek ott annyiszor kell érdemben megfelelnie, saját kárán tanulnia, váratlan és képtelen helyzeteket megoldania, hogy jószerivel el is felejtí már, mivel nehezítették jószándékú kollégái a kutatás kezdeteit, mivel járultak hozzá

a lehetetlen teljesítésének görcséhez, s mit várnak el majdan, ha ép bőrrel megússza a kiruccanást. Barley műve ebből a tónusból kellően sokat tartalmaz, szinte az első lapoktól önironikus, és szinte a legvégéig kritikus is, vagyis oszt jobbra-balra mindazoknak, akik úgy tesznek, mintha ez a terepkutatás afféle kiruccanás, turista-kaland vagy jutalomutazás volna. Majdhogynem kalandregényes, amit közread, de szinte több mint tudomány, amit mögötte felsorakoztat. „Több mint tudomány” alatt persze azt értve: amit tudományosan is lehet méricskélteni, azt a szerző nemcsak megtapasztalja, de közli, értékeli, mérleget is, ellát mellesleg kételyeivel, megosztja velünk gondjait, tépelődéseit, nyűgeit és sirlalmait – mindezek révén nemcsak résztvevő olvasójává, hanem kvázi aktív kritikusává is tesz valamely olyasfajta szakmunkának, amit száz könyvbarátról ketten sem vennének kezükbe, nem érdeklődve Afrika, sem Kamerun, sem a doajók, sem a hegyi doajók hitvilága iránt. Így azonban a kötet könyvsiker lett, a szerző pedig – mint tudományos gézengúz – keltezőképpen népszerű és korszakosan divatos...

Afrikáról lévén szó, érezzük érintettségünket. Tudományos műről szólva pedig centizgetni kéne a gyarapított ismeretek hosszát és minőségét... Barley azonban fölment bennünket: humora, szókimondó őszintesége, érintettségének megannyi jele úgy távolodik el az „objektív tudás” tartományától, ahogyan közeledik a terepkutatás helyszínéhez. Pártatlan tárgyilagosságát nem is óhajtja fenntartani, még a látszatnak sem kíván megfelelni – erősebben szólva, mint „közönséges halandó”, mint érdeklődő Ember nyilatkozik meg, esendőségével, botlásaival, cseleivel, kiszolgáltatottságával, kompromisszumos megoldásaival, a „tények” mögött a „lények” természetére fókuszált figyelmével, helyenként rabul ejtően „szubjektívan”, avagy, másként nevezve: bennfentes kibic-ként, aki egyhamar rájött, hogy megtévesztés az egész, neki itt nem rangos kutatónak kell mutatkoznia, hanem alkalmazkodni hajlamos, láthatatlanná válni is képes fajankóként, aki örülhet, ha megtűrik a falu szélére eszkábált sárkunyhójában, ahol a természetes, egerek és még számos e-betűs lények alig kímélik étkezésüket, ruházatát, naplójegyzeteit, dohány- vagy cigarettatartalmukat, s lényegében föl kell számolnia a vágyott magányt, szuverén létét és független megfigyelői státuszt is, amelyet mint szakmai fenyvert volna maga elé, ha tehetné. De mert az efféle „társadalmonkívvüliség”, „objektív nézőpont” és öncélú intimitás nem igazán szokványos sem a doajók, sem más népek körében, mindeme vívmányoktól célszerűen és könnyedén megszabadítja kutatási környezete, a „terep” élővilága, embertömege és ennek mentális szférája. Mintha mindez (közben is, utólag is) csupán arra szolgálna, hogy bizonyítsa vele, mennyire képtelen magatartás az élet sokszínűségét a romantikus pátosz vagy az „autentikusnak” és „érintetlenül természetinek” szóló hódolat nevében megfogalmazni, s mennyire semmit sem ér ez ott, ahol a lét feltételei nem a szakember laboratóriumának aranykulcsát biztosítják, hanem csupán a minimális túlélés esélyét. E kétség-telenül „szubjektív” állapot ugyanakkor nemcsak körülményeket, hanem eredményeket is jelent. Amit eddig nem tudunk a doajók szokásairól, hitéről, viselkedésmódjairól, normáiról, esőcsináló

varázslóiról, házassági ceremóniáiról, életfeltételeiről, azt megkaphatjuk az izgalomtól sem mentes, iróniával és öniróniával is fűszerezett kvázi-naplóból. Barley munkája ekként tankönyv is: mit ne (úgy) csináljunk, ahogy tanultuk Bronislaw Malinowskitól vagy Claude Lévi-Strausztól, az indiánkutatóktól vagy Margaret Mead-től..., s mit tegyünk másképp, ha oda kerülnénk, hogy valamely kultúra relatív teljessége úgy érdekel bennünket, hogy méltó létünk méltatlan áldozását sem tekintjük közben veszélyesnek.

Persze, az eredmény mégsem oly sok, mint tetszenék... Afrika néhány ezer népéből-nyelvéből-szokásából egyet vagy párat megismerni talán még nem oly kies teljesítmény... – miért van hát oda a világ a sok közül egyet fölmutatni képes kutatói munkától, monográfiától, avagy kutatási naplótól...?

Barley könyve több egyszerű terepkutatási monográfiánál. Elsőként azért, mert aki Afrikát egyáltalán szemé előtt tartja, annak minden, ami afrikai, többlet-értékkel bír. Azután azért, mert egy mások által nem kutatott-ismertetett terepről számol be, így nóvumként kezelendő akkor is, ha még sok más ismeretlen van is e sokszínű földrészben, vagy ha más ismeretlenekről már mások is leírtak ezt-azt. Azután azért is, mert egy jóérezkű antropológushoz méltó mennyiségben ismert „tényszerű”, ám vitathatóságával kiegészített „adatot”, szinte csatolva ennek érvényességét, különböző szempontú-szemléletmódú felfogását is (láthatjuk a bennszülött, a misszionárius, a hivatalnok, a kutató, a pályatárs szemével egyaránt ugyanazokat a dolgokat..., s ez ritkaság!). Nyomon követhetjük a doajók rítusait, életmódját, szabályos vagy ad hoc változó viselkedésmódját, reakcióit, önzéseiket és szívességüket, kiszámíthatatlanságukat és megbízhatóságukat, irigységeiket és okvetetlenkedéseiket, még önzetlenségüket és haszonlesés nélküli gesztusaikat is – ekként meg szinte magunkra ismerhetünk, az Emberre, az esendőre, a botladozóra, a méltóképpen büszkére s a méltatlanul elesettre, röviden: a létezőre. De mert ők, mint „megfigyelték”, nem kívánnak ahhoz alkalmazkodni, hogyan kell viselkednie a kívülálló által „méricskéltnék” és „objektívan megragadottnak”, csak épp annyit tesznek, amennyit kedvük vagy érdekeik diktálnak, mitől is élettelieliek lesznek, szinte regényesen megírhatók (s nem tudományoskodva „le”írhatók). Barley pedig, aki a szövegszerű és ismeretközli megjelenítés korabeli (értsd: 1980-as évekbeli) normáit részben követi is, de nem majmolja a lingvisztikai kontextusokba ágyazott jelentéstulajdonítás hókuszpokuszeit, épp attól tud izgalmasan objektív lenni, hogy saját személye, mint esendő és tétova, képes és képtelen, ügyes és felkészült, de egyben szerepcserére és az ismeretlen Másik nézőpontjának átvételére is alkalmas lény, éppen ezáltal lesz az „objektívna” is objektívabb. Belátja, hogy az idegen kultúra szereplője számára ő csupán hasznavehetetlen és ártalmatlan vendég, kelekótya látogató, aki ugyan nem turista a szó terepijából kikukucs-káló mivoltában, de egyéb haszna alig van, mint hogy pálinkát vesz a Főnöknek vagy befizet egy esküvői szertartáskor némi részeseledést az illedelem kedvéért... Ezért pedig mégcsak azt sem kéri, hogy „úgy igazándiból befogadják”, vagy ne tekintsek

„nevelhetetlen” gyerekek, aki nem érti meg, hogy a rangosakkal meg kell elégednie, ugyanis „a túlzott érintkezés a köznép-pel csorbítja a tekintélyét”, s nemcsak az övét, hanem helybéli pártolói, sőt szolgálatába fogadott segítője tekintélyét is. Barley szövegéből nyilván kiszól a tapasztalat: a *megismerési folyamat* a *lényeges* ebben a szakmában, nem pedig a pusztán adatok, mert ez utóbbiak az előbbi függvényei, merthogy a terep lakói, vagyis kutatási partnerei éppoly komolyan megválogatják, miről és miért, hogyan és mennyit beszélnek el neki, mibe avatják be, vagy miben vezetik felre és tesztelik hiszékenységét mindenfajta módon, hogy abból önmagáról és saját kultúrájáról is épp annyit tud meg, mint a doajókérő...

Barley segítője, aki egyúttal tolmácsa, kapcsolatszervezője, szakácsa és portása is, éppoly fontos „szerzője” a tudós műnek, mint a kutató maga... Segítői, akik nemegyszer járatosabbak a helyi kérdésekben, mint a síksági származású (ezért hát szinte éppúgy „idegen”) Matthieu, megalkotott véleményeik, beállítódásai, reflexív működésmódjuk egész kelléktárával megajándékozzák, de egyúttal félre is vezetik, kipróbálják, lebeszélnek és rábeszélnek némely tapasztalatra vagy felfogásmódra, kételkednek és cikiznek, fölkeszítenek és lekezelvek – mikor mire van épp szükség... Ezzel szinte alkotótársakká válnak, olyan interpretátorra, aki tudja már, mit gondolnak róla, tudja azt is, mit nem jó, ha gondolnak, s azt is, mi lenne jobb ennél... Mindannyian részesei tehát a valóságnak, de nemcsak mint cselekvők, hanem mint válaszadók is, akik épp ennek révén gyarapítják a kérdéseket, az antropológus legfőbb fegyvertárát. Tudatosítják benne, hogy láthat bár jelenségeket így meg úgy, de éppen úgy, ahogy az asszonyok, nők, gyerekek látják, szinte soha nem fog tudni látni, s ezért róluk bármit is leír, az inkább saját stílárús készletére van utalva, mintsem a „tényigazságokra”. A férfiak persze más lények, de az ő igazságai is korlátosak...

Az „igazságok” azok, amelyekkel Barley talán a legkíméletlenebbül bánik. Egyik leírásában szereplő misszionáriusok, akik rendszerint belefásulnak a reménytelen munkába és világnézeti depresszióban tocsognak a világ bármely kutatási terepén, itt épp a legsegítőbb és legrealistább tolmácsok a doajók kultúrája és a britek között. Mint Fehér Ember, gondolhat, mondhat, írhat bármit, a bennszülöttek sosem fognak tudni és akarni úgy viselkedni, mint a „hitelességet” vadászó, autentikus létmódot kereső kutatónak tennék – de a maguk módján ennél még őszintébbek is, cselesebbek is, hiszen hozzászórtak a Fehérek trükkjeihez, amelyek sosem lehetséges segítséget, de annál több bizonytalanságot tükröznek. Meglepődni sem érdemes, ha az alkoholos palackokhoz hasonló helyzetben érzik magukat, „amiket lélekkel kell feltölteni. Amikor meghalnak, és eltemetik őket, az olyan, mint amikor az ember visszaküldi az üres üveget a gyárnak” (49. old.). De épp ezzel a közvetett, mégis gyakorlatias képzetel azt a kutatói felfogásmódot szolgálják meg, amely a funkcionális vagy szervezeti kérdéseket (lásd a szociálandropológia nézőpontját) a tényleges, a reflexív, a válaszadó kultúrát teljes mivoltában kezelő vagy megismerni próbáló törekvést erősíti, nem pedig

a kevés tény birtokában is „eredményes” kutatói magatartást. Ahogyan arra Clifford Geertz, a szimbolikus és interpretatív antropológia egyik atyamestere figyelmeztet: semmi okuk nincs arra, hogy megismertessenek valami alapvetően sérülékeny tüneményrel, amelyről nem gondolható, hogy békében hagyják a kutatók, amikor már megismerték és ismereteiket hazaszállították a tudományos piacra, árucikké tenni azt...

Aki merev tudományosságot vár Barley könyvétől, az nemcsak csalódní fog, de sziszegni, sisteregni is. De akit a létező, a válaszadó és visszakérdező Afrika érdekel, az a kötet 25 évvel ezelőtti keletkezését sem tekinti majd „elavult” tudás közvetítésének, s mai újrakiadását (első magyar fordítását, Varró Zsuzsa munkáját) sem tekinti majd másnak, mint a kortárs antropológiai gondolkodás egy időtálló opuszának, lelkes figyelemre érdemes megjelenítésének. Ennél többet pedig egy kulturális antropológiai műnek nemigen kell vállalnia... A Guineai-öböl közelében, Doajóféldön sem, s Oxfordban sem. Magyarországon pedig még kevésbé, ahol megjelenésével egy időben azonnal egyetemi tantárgykiegészítővé, kötelező irodalomává lett.

A Typotex kiadó a „Szokatlan szempontok” sorozatban tette közzé Barley művét. Csupán bízni lehet abban, hogy az életvalóság közelében tett kalandozások nemsokára már egyáltalán nem lesznek olyan valóban szokatlanok, de lesznek annál inkább a belátásokat gazdagító, tanító és felbízató szempontok... – ennél többet talán maga Barley sem kívánhatna. ☀

A. Gergely András

215 oldal, 2500 Ft

Typotex Kiadó, Budapest, 2006

INTERNETES FORRÁSOK

Grünhut Zoltán

Afrikával foglalkozó magyar nyelvű honlapok

Gondolatainkban elkalandozva képzeljük el, hogy az interneten fellelhető valamennyi Afrikáról szóló magyar nyelvű cikket, publikációt és tanulmányt nekiállunk elolvasni. Aligha kétséges, mindennap találnánk valami újat és újat, egy idő után pedig a már olvasottak is újra ismeretlennek számíthatnának. Szűkítve a forráslehetőségeket képzeljük el, hogy csak azokat a hazai honlapokat böngésszük át, melyek kizárólag Afrikával foglalkoznak. Bármennyire megdöbbentő e célkitűzésünkkel akár egy nap alatt is végezhetnénk. Cikkmel az utóbbi „kihívásra” vállalkozókat szeretném segíteni, néhány internetes oldal rövid bemutatásával.

Amennyiben a téma tudományos szempontú megközelítését keressük, legjobb, ha a Geopolitikai Tanács *Afrika Kutatási Központjának* honlapját látogatjuk meg, ahol nemcsak tanulmányokat olvashatunk, hanem egyúttal adatbázisba gyűjtve böngészhetjük a magyar afrikanisták névsorát, vagy hírlevélre feliratkozva a saját email-postánkra kérhetjük a legfrissebb híreket, programajánlókat, rendezvény-beszámolókat. E bekezdésben kéne még az olvasó figyelmébe ajánlanom az ELTE Afrikanisztika programjának internetes felületét is, melyről azonban az elérhetetlenség miatt nem áll módomban részletesen beszámolni...

Mielőtt átteveznénk az Afrikával aktív szolidaritást vállaló magyar alapítványok és egyesületek vizeire, érdemes kiemelni egy online kezdeményezést – *AfricaInfo* –, mely információgyűjtéssel és közvetítéssel kívánja közelebb hozni hazánkat és az afrikai kontinens országait. A fejlesztő beruházások és a kereskedelmi kapcsolatok élénkítését, valamint a befektetési lehetőségek megismertetését és a magyar-afrikai együttműködés mélyítését célul kitűző szervezet honlapja cikkeket, interjúkat, országismertetőket, különböző internetes kiadványokat, program- és rendezvényajánlókat, valamint hasznos partnerbázist és hírlevél-listát kínál az érdeklődők számára.

Mindezek után pedig lássuk a már beharangozott Afrika megsegítéséért tevékenykedő magyar alapítványokat, melyek közül kétségkívül az *Afrikai-magyar Egyesület* weboldala a legigényesebb mind tartalmi, mind megjelenési szempontból. Az afrikai országok fejlesztését, valamint az ott megvalósítandó sport, oktatási, gyermek- és ifjúságvédelmi, kulturális, műemlékvédelmi, egészségügyi, szociális, természetvédelmi, állatvédelmi, környezetvédelmi, műszaki, és természettudományi tevékenységek támogatását, illetve az azokban való aktív részvételt célul kitűző egyesület szín- és képvilágában is afrikai hangulatot idéző internetes oldalán, számos, folyamatosan frissülő cikket, országismertetőt és programajánlót olvashatunk. Jobboldalra

Fotó: Szilasi Ildikó • Pende férfi, száján átszűrt gallyal • Kongói Demokratikus Köztársaság, Bandundu megye, 2006 ősze

pillantva a nemrég megjelent, legkeresettebb afrikai témájú könyveket ajánlják a figyelmünkbe, miközben a modern technikai vívmányok eredményeként, a „webkamerák” menüpontra kattintva pillanatok alatt mi magunk is Afrikába kerülhetünk.

Az aktuális érdekességeken túl számos közérdekű információt is olvashatunk a honlapon, köztük például az Afrikában működő

magyar külképviseletek, illetve fordítva, a hazánkban megtalálható afrikai nagykövetségek és konzulátusok pontos címeit és elérhetőségeit.

Aktív afrikai tevékenysége miatt másodsorban a France Mutombo Tshimunga által 2002-ben létrehozott *Afrikáért Alapítványt* érdemes kiemelni, mely főként oktatási, szociális, egészségügyi, valamint egyéb humanitárius tevékenységek keretében igyekszik javítani a Kongói Demokratikus Köztársaságra jellemző szörnyű körülményeken. Az alapítvány honlapján tartalmilag részletes, képekkel gazdagon illusztrált formában tájékozódhatunk a szervezet kongói, illetve magyarországi tevékenységéről, a már megrendezésre került, valamint a tervezett programokról, előadásokról, kiállításokról. Amennyiben saját hozzájárulásunkkal, legyen az anyagi vagy tevékenység-jellegű ráfordítás, segíteni szeretnénk az alapítvány működését, a weboldalon számos formát (termékvásárlás, előadás- és kiállítás-szervezés, diákutaztatás, stb.) találunk erre vonatkozólag is.

Az imént bemutatott szervezettel nem összekeverendő a *Magyarok Afrikáért Alapítvány*, mely elsődlegesen a magyar állampolgárok segítségnyújtásra való felhívását, humanitárius segítségük összegyűjtését és eljuttatását, afrikai témájú rendezvények szervezését, az afrikai kultúra megismertetését, képzőművészeti kiállítások, zenei produkciók megszervezését, hazánkban élő afrikai származású személyek beilleszkedésének elősegítését, valamint számukra különböző jellegű ösztöndíjak alapítását és kiosztását tartja céljának. Az alapítvány internetes oldalán elsősorban az imént sorolt prioritásoknak megfelelően végzett tevékenységről, a megrendezésre került programokról, valamint az azok létrejöttét elősegítő támogatókról olvashatunk, illetve a „galéria” menüpontra klikkelve, képeken is nyomon követhetjük az alapítvány működését.

A magyarországi bejegyzésű, Afrika segítségét célul kitűző alapítványok sorát bővíti az *Afroaid Magyarország Egyesület* is, mely – mint magukról írják – „humanista és nem humanitárius” feladatok ellátására alakult. Céljuk elsősorban nem anyagi támogatások gyűjtése és folyósítása, hanem olyan szervezési és társadalomfejlesztő tapasztalatok közvetlen meghonosítása, melyek segítségével az adott közösség maga eredményezi a jobbitó változásokat. Az egyesület terepen lévő munkatársai azért dolgoznak, hogy a segítségre szoruló afrikai emberek „visszanyerjék hitüket saját magukban, kilépjenek a reménytelenségből, passzivitásból és a közönyből, és kezükbe vegyék saját sorsukat”. Az Afroaid Magyarország honlapján részletes beszámolókat olvashatunk az egyesület, főként Kenyában és Libériában végzett oktatási, egészségügyi és szociális tevékenységéről. A virtuális örökbefogadáson keresztül mi magunk is hozzájárulhatunk a szervezet aktív működéséhez, de ha anyagi kere teink ezt nem engedik meg, akkor más módon (szponzorkeresés, weboldalszerkesztés, stb.) is segíthetjük az egyesületet.

Szintén főként Kenyában, illetve kenyai árvaházak érdekében tevékenykedik a *Taita Alapítvány*, melynek internetes oldala mind a tartalom, mind a felhasznált képek tekintetében gazdag és élvezetes módon mutatja be a szervezet néhány elszánt aktivistájának küldetését. A beszámolók egyszerre olvasmányosan megkapóak, ugyanakkor a körülmények élethű leírása miatt elgondolkodtatóak és szívszorítóak. A helyszíni történeteken túl különféle érdekes kapcsolódó anyagokról is olvashatunk a honlapon, kezdve a rendezvény- és linkajánlótól, a Kenya múltját, jelenét és jövőjét bemutató cikksorozaton át, a receptekig és a helyi szokásokig.

Nevéből következtethetően Afrika egy meghatározott térségére fókuszál bemutatónk utolsó egyesülete, a *Szahara Alapítvány* is. Internetes oldalukon tömören a magyar és a saharai népek közötti barátság kialakítását, egymás kultúrájának és történelmének kölcsönös megismertetését, kulturális, tudományos és szociális expedíciók, programok, rendezvények szervezését, különböző jellegű kutatások és nemzetközi tapasztalatcserek megvalósulását, valamint mindezek hatékony realizálódását elősegítő kapcsolati hálózat kiépítését tartják elsődleges céljuknak. A honlapon remekül illusztrált beszámolókon követhetjük nyomon az alapítvány eddigi működését, sőt a kedvcsinálók elolvasása után akár mi magunk is jelentkezhetünk a soron következő expedícióra. A „fogadj örökbe” menüpontra ez esetben is szolidaritásunk kifejezéséhez kínál alternatívákat, elvégre helyesebb Afrikának adni, mint tőle csak kapni... ☀

A CIKKBEN SZEREPLŐ HONLAPOK ELÉRHETŐSÉGEI:

Afrika Kutatási Központ - <http://www.afrikakutato.hu/>
ELTE Afrikanisztika Szak - <http://www.afrikanisztika.hu/>
AfricanInfo - <http://www.africaninfo.hu/hu/index.html>
Afrikai-magyar Egyesület - <http://www.ahu.hu/>
Afrikáért Alapítvány - <http://www.afrikaert.hu/kezd.php>
Magyarok Afrikáért Alapítvány - <http://www.afrikacentrum.hu/>
Afroaid Magyarország Egyesület - <http://afroaid.hu/>
Taita Alapítvány - <http://www.taita.info/>
Szahara Alapítvány - <http://www.szahara.hu/>

INTERJÚ

Csiszolatlan gyémántok

Régi Tamás **Erdélyi Lajos**
interjúja fotótörténész-fotóművésszel

Pontosan 30 évvel ezelőtt, 1977-ben jelent meg a Kriterionnál a magyar és az egyetemes fotótörténet egy nagyon fontos munkája, amelyben Erdélyi Lajos feldolgozta Teleki Sámuel 1887-88-as kelet-afrikai kutatóútját, illetve az ott készült fényképeket. Tavaly, 2006-ban a Budapesti Történeti Múzeumban az Anthropolis egyesület megrendezte a Magyar Afrika-kutatók fotográfiai című kiállítást, amelynek előkészítő kutatásai során Régi Tamás újabb, eddig nem ismert Teleki fotográfákat talált a Kolozsvári Állami Levéltárban, még hozzá olyanokat, melyeket Telekiék az újonnan megismert területeken készítettek.

Ezen események szolgáltatták az apropót, hogy Erdélyi Lajossal interjút készítsünk, arról, hogy miként kapcsolódott össze a Teleki fotográfák és az ő sorsa több mint harminc évvel ezelőtt.

Régi Tamás A Teleki fotográfákat feldolgozó kötete egy szelete csak az eddigi életművének. Mégis, a könyvei és a munkái mintha valami egységességet mutatnának, ha egymás mellé helyezzük őket.

Erdélyi Lajos Igen. De ennek megértéséhez legjobb az elején kezdeni az egészséget. Én egy botcsinálta újságíró voltam, aki egy-

ben egy botcsinálta fényképész is volt. Egyik sem akartam lenni, de a helyzet belekényszerített. Újságíró lettem, mert valamiből meg kellett élnem. Fényképésszé pedig akkor váltam, amikor a Dolgozó nő szerkesztősége megtudta, hogy képes vagyok az exponáló gombot is megnyomni; azt gondolták, hogy sokat megspórolhatnak, ha a riporton kívül a fényképeket is velem készítetik.

Volt aztán egy remek fényképésze a lapnak, aki fogta a legjobb képeimet és kiállításokra küldte őket. Főleg a portréimat. Ennek köszönhetően kaptam egy csomó díjat, majd a nemzetközi fotóművész szövetség is díjazott. Ekkor úgy döntöttem, hogy nem érdekelnek a kiállítások, ahol a zsűrik döntenek el, hogy mi kerül be és mi nem, és attól kezdve csak egyéni kiállításokat rendeztem, olyant, amilyent én akartam.

RT Ez körülbelül mikor történt?

EL Nézze, a legjobb képeimet tíz éves koromban készítettem, de azok sajnos a deportálás után elvesztek. Fene tudja miféle indíttatásból, de a heti piacon kofákat, vagy a lovukat csókolgató cigányokat fotografáltam. Persze nem azt akarom mondani ezzel, hogy már 10-12 évesen tudatosan szociófotókat készítettem.

RT De azok voltak...

EL Igen, azok. Valami ösztön munkálkodhatott bennem. Az tény, hogy 13 éves koromban Kállay Miklóst, Magyarország miniszterelnökét fényképeztem, aki nem tudván, hogy ki vagyok, odaintett magához. Kezet fogtunk, Marosvásárhely dísztribünjén, miközben alattunk vonultak a lovas székely bandériumok. Egy fényképész lefotózott bennünket, majd a képet kirakta a kirakatába. El tudja képzelni mit jelentett az 1942-es zsidótörvények idejében, hogy a közismert Dr. Erdélyi Emil fia Kállayval a dísztribünön kezet fog?

RT El.

EL Nem... Utána, amikor elküldtem a fényképeimet Kállaynak, kaptam a kabinetől egy köszönőlevelet, melyet elvittem magammal Auschwitzba, hátha jó lesz valamire.

RT És, jó lett?

EL Nem. (nevet) De visszatérve a fotótörténeti munkákhoz. Soha semmit nem tudtam sem Orbán Balázsról, sem Teleki Sámuelről. Orbán Balázs székelyföldi képeit egy kollegám lustaságából kifolyólag találtam meg. A különbség az volt a kollegám és én között, hogy én sejtettem: egy 110 éves fotóriport a Székelyföldről az egy kincs, ő meg nem sejtette. Na most ezt a kincset felemeltem, rettenetesen primitíven, áldatlan állapotok között és hozzá nem értésem mellett feldolgoztam. Az anyagnak elképesztő sikere lett.

Persze politikai háttere is volt a dolognak. Arról volt szó ugyanis, hogy egy báró Orbán Balázs a székely magyarságot fényképezte. Ne feledjük, hogy a Ceausescu-rezsimben a székelyföldi magyarkérdés kényes téma volt. A könyvnek eszméletlen sikere lett, én pedig beleboldultam egy kicsit a régi fényképekbe. Elkezdtem tehát egy tudatosan felépített sorozatot a nagyszerű Kriterion kiadó segítségével.

RT Milyen volt a szerkesztőség és a vezetés a Kriterionnál?

EL Amilyen soha nem is volt és nem is lesz: nagyszerű. Azt tűzte ki célul, hogy vizuálisan megőrkítse az erdélyi magyarság kultúráját. Gyenge könyveket adott ki, de nagyon fontosakat. Tudománytalanul, sokszor hozzáértés nélkül adott ki olyan könyveket, mint az Orbán, mint a Teleki vagy mint a Zsidó temetők művészete. Nincs semmi okom a szerénykedésre, nem akarok álszerű lenni, mert tudom, hogy fontos dolgokat csináltam az életemben. Ezek a könyvek elsőként mutattak fel olyan dolgokat, amelyek mások elől rejtve voltak.

Ezután rögtön meghirdettem egy programot: az Erdélyi fotótörténetet. Arra kértem a tévében és a rádióban az embereket, hogy küldjenek olyan múlt századi fotókat, amelyeknek történetük van. Nem éppen családi fotókat, hanem olyanokat, amelyeken történik valami. Szerettem volna megírni a százéves fotóriport

Erdélyről című munkámat. Az emberek pedig elkezdtek küldeni a fotókat. Rengeteg anyag gyűlt össze, melyekből részletek itt-ott megjelentek, de egységesen soha nem látott napvilágot.

RT Hogyan bukkant fel a Teleki Samu anyag az életében.

EL Szólt egy történész barátom, akivel az 1956-os zavargások utáni kirugatásom után együtt dolgoztam az Akadémián, hogy a Kolozsvári Állami Levéltárban ömlesztve és koszosan fényképek vannak, nézzem meg őket. Én rögtön felmentem, hogy megnézzem az anyagot, de a dolog nem volt olyan egyszerű. A levéltárat ugyanis átvette a Securitate, melynek a vezetője egy Gál nevű tábornok volt Bukarestben. Hogy végül is miért engedélyezték a munkámat, azt nem tudom pontosan, de a lényeg, hogy bejutottam. Felmentem és kihoztak egy ládát, az tele volt trágás, szalmaszálás képpel. Nem engedték meg, hogy lemossam; egy zsebkendőt vittem, hogy egy kis alkohollal valamennyire letisztíthassam őket. Semmiféle berendezés nem volt, amivel dolgozhattam volna. A reprodukciókat úgy készítettem, hogy leszedtem a nagyítógép üvegét és az állványra erősítettem a fényképezőgépet, annak pedig csak előttétlencsái voltak. Nem volt makro objektívem, így egy csiszolt lencsét felhasználva készítettem a reprodukciókat. Nem volt könnyű, főleg úgy, hogy világ életemben nem érttem a laboráláshoz. Ennek ellenére a könyvben szereplő képek részletgazdagabbak, mint az eredetiek. Akkor ugyanis volt még ahhoz türelmem, hogy vérlúgsóval feljavítsam a kontúrokat.

Nézzé, én faekével szántottam. Rettenő primitív körülmények között dolgoztam, de csodálatos dolgok kerültek a kezembe életem során. Ami a tudományos értékét illeti az annyi, hogy én gyémántokat találtam, azokat felemeltem, megmutattam, de hogy én azokat csiszoljam vagy kidolgozzam, arra már nem volt erőm.

RT Hogyan állt neki a munkának és mikor?

EL '73-74-ben. A feleségem kapott útlevelet Budapestre, így őt el tudtam küldeni a Teleki unokahúgához, aki 101 évesnek mondta magát akkor. Persze ez nem volt igaz: 99 volt (nevet). Egy gödöllői öreg otthonában élt, és ott elmondta a feleségemnek, hogy Erzsébet királyné ráripakodott Telekire: hogyha nem megy el Afrikába, akkor Rudolf még mindig élne. Képzeld el ezt a beszélgetést! Döbbenetes! Egyes szám első személyben meséli valaki nekünk, hogy Teleki lehet az oka a mayerlingi tragédiának. Döbbenetes! Ez olyan volt, mint amikor az Orbán Balázst írtam, mert akkor megkerestem azt a két embert, aki ismerte Orbánt. Azt az Orbánt, aki '49-ben Kossuthal együtt menetelt. Erről az emberről azt hallani, egy öregember szájából, hogy szerette a fehérsépet...

Egy idős zenetanár pedig diákként kapott Orbán Balázstól úgynevezett Orbán cipókat, melyeket Orbán osztogatott látogatáson a jó tanulóknak. Ezek a félelmetes újságírói élmények.

Kértem a román államtól engedélyt, hogy kijöhessek Pestre, de nem kaptam útlevelet. Kértem, hogy engedjenek ki Kenyába, nem engedtek. Ami információt fel lehetett csipegetni, azt összeszedtem a Teleki anyagról. Akkor még nem volt internet, ráadásul én nem vagyok szakember. Elmentem Kolozsvárra Balogh professzorhoz, a jeles történészhez és Ő tőle kértem segítséget. Továbbá megkerestem azokat, akik még életében találkoztak Telekivel.

De meg kell mondjam, hogy ami a tudománytalanságban elképzelhető, azt én mindent elköttem. A könyvben felvettem annak a lehetőségét, hogy Telekinek esetleg azért kellett távoznia, mert szájon csókolta Stefánia hercegnőt. Ezt a hozzáértő tudósok lehetetlennek minősítették, de én ezt az információt két egymástól független forrásból szereztem, két olyan embertől, akik még éltek Teleki korában. Kós Károly és báró Kemény János külön-külön mesélte el, hogy Telekinek azért kellett elmennie, mert szájon csókolta Stefániát.

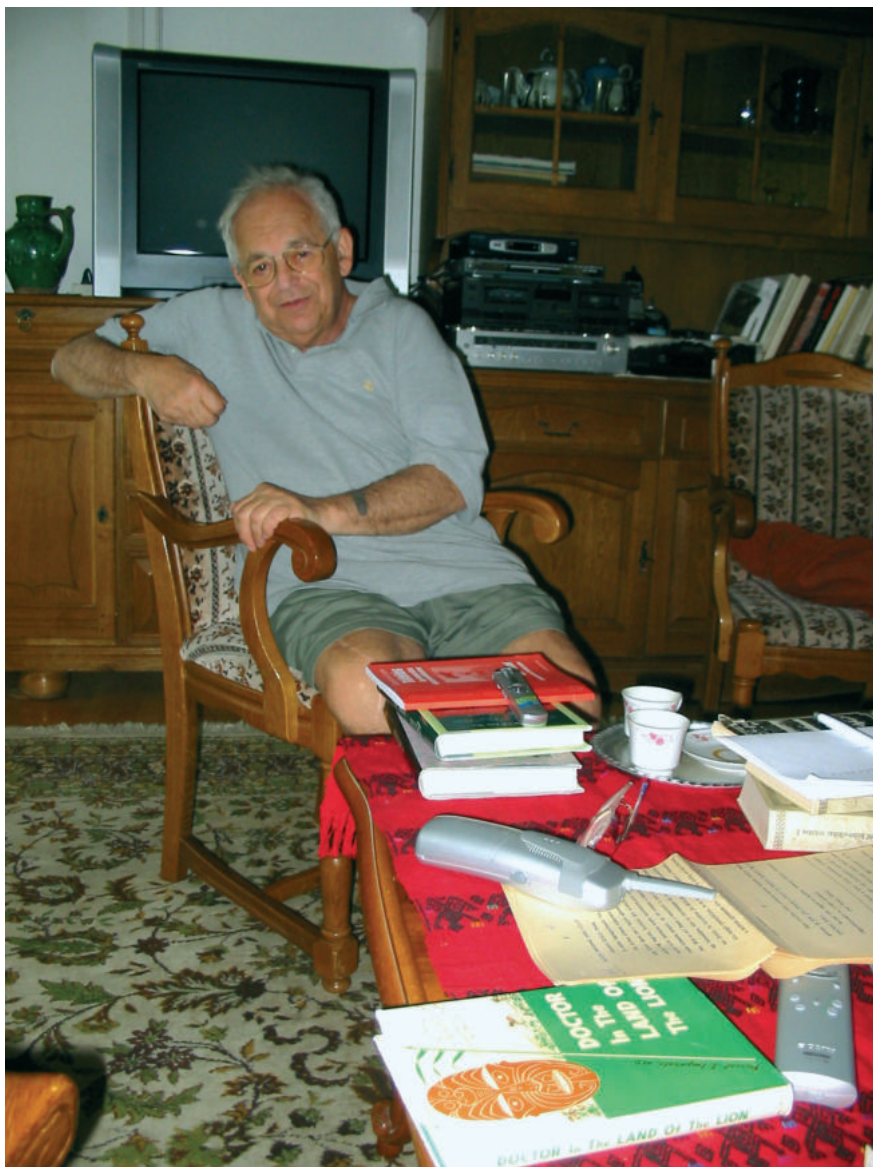
Az tehát egyértelműnek tűnt akkor, hogy Telekinek ezért kellett mennie. Az persze nem volt egyértelmű, hogy kutatni is fog.

Még tovább megyek. Rudolf a Habsburg udvarban magyarbarát volt. Sokak szerint Telekivel való kapcsolatának akár komoly politikai jövője és következménye is lehetett volna. Ha nem lesz öngyilkos, az sokat jelenthetett volna az erdélyi magyarság számára.

RT Akkor nem is annyira Afrikával kapcsolatban, hanem inkább magyar vonatkozásban volt Rudolfnak politikai kapcsolata Telekivel.

EL Pontosan.

RT Bár az időpont megengedné, de Kós Károlyék mégsem találkoztak személyesen Telekivel.

EL Ők nem, de megkerestem olyanokat, akik találkoztak vele. Például Teleki Ádi bácsit, Samunak az unokaöccsét és más családtagokat.

RT Volt-e valami olyan érzése, amikor ezekkel az emberekkel beszélt, hogy esetleg nem szívesen beszélnek bizonyos dolgokról Telekivel kapcsolatban, esetleg említettek-e olyasmit, amit akkor Ön nem írhatott meg?

EL Nem. Romániában mindent meg lehetett írni. Aki azt mondta, hogy nem, az hazudott. Igaz: meg kellett tanulni azt a titkos nyelvet, amin a dolgokat le lehet írni. Mindent megírhattam. Illetve egyet nem. Amikor megjelent a Teleki kötet, akkor felhívtam a Securitate, hogy miért nem román utazókról írok. Mondtam nekik, hogy boldogan írok, csak mondják meg, hogy kiről. És tényleg őszintén mondtam. Ez pont az a periódus volt, amikor engem a Securitate mepróbált beszervezni, és amire nemet mondtam.

RT A Kolozsvári Állami Levéltárban ma már csak az eredeti Teleki fotográfiaírókról készült nagyítások vannak. Mi lett a sorsa az eredeti üveglemezeknek?

EL Mind megsemmisültek. A Höhnel anyag bombázás következtében megsemmisült.

RT Ki készíthette a nagyításokat?

EL Höhnel. Biztosan Höhnel. Na most, én igyekeztem kideríteni, hogy melyek lehetnek azok a felvételek, amelyeket biztosan Teleki készíthetett. Ennek persze nem sok jelentősége van, de érdekes lenne tudni. Nekem ez azért volt fontos, mert elhangzott Domonkos Gézának egy hülye megjegyzése, amellyel kockára tette az egész kötet megjelenését. Azt mondta, hogy minket csak akkor érdekel, ha ezt az egészet egy erdélyi magyar készítette. Éppen ezért, nekem az volt az érdekem, hogy minél több fotográfiaíróról bebizonyítsam, hogy Teleki készítette. Van néhány kép, amelyen Höhnel szerepel, és néhányról kiderítettem, hogy akkor nem lehetett a közelben Höhnel, tehát azokat Telekinek kellett elkészítenie. Ettől függetlenül én minden képet abszolút elfogultan vizsgáltam, mert ez volt a feltétele a megjelenésnek.

RT Én azt gondolom, hogy ennek nagy részét Höhnel csinálta.

EL Valószínű. De ezt nekem eszembe nem jutott volna hangsúlyozni.

RT De tudta akkor, illetve gondolta?

EL Gondoltam, de nem voltam teljesen biztos benne. Mindketten tudták kezelni a gépet és a kísérőik közül is megtanítottak néhányat a műveletre. Ennek ellenére a fényképezés nem igazán érdekelte őket.

RT Nem volt még olyan biztos forrás, mint a rajz.

EL Pontosan.

RT Höhnel lakásán elpusztulnak az üveglapok. Azt is Ön írta le, hogy a lenagyított képeket a II. világháború végén az oroszok az állatok alá dobálták a Sáromberki kastélyban.

EL Igen. Amikor engem 1957-ben kirúgtak az Új élet szerkesztőségéből, akkor Entz Gézáat is kirúgták. De előtte soha nem szólt arról, hogy Jakó Zsigmonddal '44-ben vagy '45-ben már nem emlékszem pontosan, ők mosták ki szó szerint a szarból, a trágából Sáromberkén a képeket. Pedig sok időt együtt töltöttünk, beszélgettünk. Később aztán elmondja, hogy miként küldték ki őket Jakóval, hogy járják végig egy lovas szekérral az erdélyi kastélyokat és mentsék ki az ott található értékes iratokat. Ők így bukkantak rá a Teleki hagyatéokra. A képeket csipeszekkel kilógatták egy szárítókötélre, miután lemosták. Majd az adománylevelekkel együtt ömlesztették. Így tulajdonképpen a Teleki

második útján készült képekkel együtt minden fotó egy helyre került. Nekem ezek közül rengeteg fénykép megvan a mai napig, csak nem közöltem őket.

RT Meg tudta állapítani a Teleki két útján készített képek közötti különbséget?

EL Igen, néhány helyszínt be tudtam azonosítani, ahol Teleki először nem járt. De nekem az egészből nem ez volt az érdekes. Én Teleki személyét akartam megtisztelni. Nem az erdélyi arisztokráciát, hanem ezt az erdélyi nagyurat, aki ugyan senkibe vett mindenkit, de nem volt benne gyűlölködés, nem volt benne lenézés. Tehát próbáltam Telekit mint embert megjeleníteni. És ezért fejezem be azzal a könyvet, hogy az élete nem ért sokat az afrikai éveket kivéve. Semmittevő, fényűző életet élt. Erdély egyik legnagyobb birtokosa volt. A nagyúr képe mindig háttérbe szorította a felfedező alakját. Amikor Teleki Ádi bácsival, vagy másokkal beszéltem, azokkal, akik ismerték Telekit, mind csak a nagyúrról beszéltek, soha nem a felfedezőről. Egyetlen egy emberrel nem találkoztam, aki ismerte őt és aki az afrikai dolgokról mesélt volna.

RT Elképzelhető, hogy Teleki nem igen beszélt a környezetének Afrikáról miután hazatért?

EL Hát ott volt a fekete szolgája, hát hogyne beszélt volna. Meglátogatják őt híres felfedezők az otthonában, Höhnel pedig állandó vendég. Biztosan fontos neki az afrikai felfedezés miután hazatért. De ez egy szűk környezet. Akik emlékeztek rá, akiket én elkaptam a családból, azok a nagyúrra emlékeztek.

RT A könyv kiadása után hogyan élt együtt a Teleki anyaggal?

EL Letettem az asztalra és kész. A Telekikkel még leveleztem egy ideig, Teleki Gézával például. De például James Imperato is meg akarta szerezni a fényképeket. Írt egy levelet, hogy hallotta: vannak fényképek és szeretné őket elkérni. Leutazott Vásárhelyre az amerikai kultúrattasé. A látogatásnak persze más neve volt, de lényegében a fényképeket szeretne volna megszerezni. Az amerikaiak azt kérték, hogy a tiszteletükre adott vacsorán legyen ott Erdélyi Lajos. Persze adtam nekik képeket, azokat használták is, mint ahogy sok más százan, akik mindenféle engedélykérés nélkül közlik a Teleki fotókat Erdélyben. Ezzel csak azt szeretném mondani, hogy bedobtam egy követ a vízbe, és nem tudtam, hogy a hullámok meddig fognak elérni.

RT Fontos volt a Teleki családnak a könyv?

EL Hogyne! Nagyon. Lényegében a Cholnoky után ez volt az egyetlen munka Telekiről, azaz a 30-as évek után az én könyvem egy Teleki újrafelfedezés volt. Én magam, később, amikor eljuttottam Izraelbe, és megláttam az árokrendszert, félelmetesnek találtam. Nem hittem el, hogyan írhattam én erről addig, amíg nem láttam, hogy milyen is valójában. Félelmetes, ahogy ott

beszakad a föld. De életem legszebb adomáit is akkor szedtem össze, amikor a Telekin dolgoztam. Nem voltam szakember, de azok a morzsák, levelek, gyászjelentések, személyes beszélgetések nagyon fontosak voltak.

RT Amikor 2006 telén a Kolozsvári Állami Levéltárban megtaláltam az addig ismeretlen fotográfiákat...

EL Az nekem rémes volt.

RT Egy kicsit nekem is. Nem értettem, hogy miért nem találta meg Ön ezeket a képeket. Ezek a képek nem kerülhettek bele később a hagyatékba?

EL Nem. De hadd mondjak valamit. Amikor én reprodukáltam a Teleki fényképeket, semmit nem tudtam az egész ügyről azon kívül, hogy ő egy utazó volt és fényképezett. Aztán a kezemben a fényképekkel kezdtem meg a munkát.

RT Az mindössze egyetlen alkalom volt?

EL Egyetlen egy alkalommal mehettem be a levéltárba. Akkor készíthettem el a fényképeket, utána azokból kellett dolgoznom. Előtte én még a Höhnel könyvet sem ismertem. Semmit. Bár, ha pontos akarok lenni, akkor kétszer voltam ott. Egyszer csak a dobozt mutatták meg, de a képekhez nem nyúlhattam. Már az is nagy dolog volt, hogy megszereztük az engedélyt.

RT Akkor ez egyértelműen megmagyarázza, hogy miért nem tűntek fel akkor ezek a képek Önnek.

EL Igen.

RT Dolgozik most valamin?

EL Igen. Most jelent meg egy önéletrajzi írásom. Azt mondják nagyon jó. Én nem tudom, mert nem vagyok író, de arra kértek, hogy írjam meg bővebben. Amit azonban az ember 30-35 oldalban jól megír, azt nem szabad 500 oldalban megírni. Úgyhogy neki kezdtem lábjegyzeteket írni hozzá.

RT Mennyi könyve jelent meg eddig?

EL Tíz. És van még tíz – ezeket nem írtam, meg mert lusta voltam. Illetve egyet megírtam, de az nem jelent meg. Sok tervem volt. Például szerettem volna megcsinálni egy anyagot A magyar alkotók a nagyvilágban címmel. Ez akkor történt, amikor volt útlevelem és elmehettem Brassaihoz, Kertészhez, a Cappa testvérehez. De nem tudtam kiadni.

RT Milyen gépeket használt élete során?

EL Egy Rolleiflexet és Nikont. De a Rollei volt az igazi. A lencsék közül két nagy lencsét ismertem az életben. A Leicanak az Elmarját és a Rolleinek a Tessarját. A lányom vett drága japán teleobjektív gépet, de nem használtam.

RT Fotózik még?

EL Nem. Mióta a térdem nem engedi, hogy leguggoljak, azóta nem. Illetve egy másik dolog elvette a kedvemet. A digitális fotó, ahol az ember csinál 250 képet, és rögtön látja, hogy melyik a jó. Tudja milyen izgalom volt elkészíteni egy portrét és négy napig arra várni, hogy az sikerült-e vagy sem? El sem tudja képzelni. ☀

univ pécs

A Pécsi Tudományegyetem hírlapja

Magyarországi viszonylatban a **legnagyobb példányszámú**, igényes kivitelű egyetemista sajtóorgánium, melyet a pécsi egyetem hallgatói írnak. **12.000 példányban** jelenik meg szorgalmi időszakban, **kéthetente**, összesen **16 alkalommal**.

A lap **ingyenes**, hozzájutni a campus falain kívül is lehet Pécsen, Szekszárdon, Zalaegerszegen, Kaposváron és Szombathelyen, illetve a régió középiskoláiban.

UnivPécs szerkesztőség

Pécsi Tudományegyetem, 7633 Pécs, Szántó Kovács János u. 1/b.

Tel.: 72/501-500/2122, 2144, 2145; Fax: 72/501-500/2140;

E-mail: univpecs@marketing.pte.hu, hirdetes@marketing.pte.hu

PORTRÉ

*Fotó: Simone D. McCourtie – World Bank
Nemzetközi Valutaalap 2007 Konferencia, 2007. október 19.*

Befolyásos Nők Klubja:

Ellen Johnson-Sirleaf, Libéria államelnöke

Tarrósy István

2007-ben is megtartotta helyét a világ Forbes Magazin által közzétett 100 legbefolyásosabb nő között Libéria és egyben az afrikai kontinens első demokratikusan megválasztott női elnöke¹, aki a 2005 novemberében rendezett választások alkalmával a leadott voksok közel 60%-át megszerezve győzött a népszerű egykori futballszár George Weah előtt. A volt világbanki alkalmazott, majd később 1972-73-ban pénzügyminiszterként is kormányzati gyakorlatot szerző Johnson-Sirleaf az eredetileg 22 elnökjelölt közül emelkedett ki egyértelmű, világos és sokak számára szimpatikus programjával. Annak ellenére, hogy fő vetélytársa, Weah hivatalosan is óvást nyújtott be a második forduló elvesztése után, az ENSZ, az EU és a Nyugat-afrikai Államok Gazdasági Közössége (ECOWAS) választási megfigyelői által is transzparensnek és visszaélésektől mentesnek ítéltetett hajrában a libériaiak által csak „Mamma Ellen”-ként aposztrofált politikusnő feljutott a csúcsra.

Ellen Johnson-Sirleaf 1938-ban született a libériai fővárosban, Monroviában, Libéria egykori gyarmatosítóinak, az USA-ba került volt afrikai rabszolgák, az americo-libériaiak leszármazottaként. 1948 és 1955 között számvitelt és közgazdaságtant tanult a fővárosi College of West Africa-n, majd miután 17 évesen házasságot kötött James Sirleaf-fel, az USA-ba költözött, ahol először a University of Colorado-n, majd a Harvardon szerzett

diplomát – utóbbin mesterdiplomát a közigazgatás területén. Az 1980-ban katonai puccsal hatalomra kerülő Samuel Kayon Doe elől a Tolbert-kormány² volt minisztereként úgy tudott elmenekülni, hogy önkéntes száműzetésbe vonult évekre a kelet-afrikai Kenyába, ahol 1983 és 1985 között a Citibank igazgatójaként dolgozott Nairobiban. Időközben visszatérve hazájába, az 1984-ben köztársasági elnökké avanzsáló Doe elleni politikai kampányolás miatt először házi őrizetbe vették, majd 10 évi börtönbüntetésre ítélték, amelynek letöltését úgy válthatta ki, hogy ismét száműzöttként elhagyta az országot. Újabb, a bankszférában eltöltött évek után 1992 és 1997 között az ENSZ Fejlesztési Programjának (UNDP) regionális igazgatójaként, amely egyben az ENSZ főtitkárhelyettesének közvetlen munkatársi feladatait is magában foglalta, egyre nagyobb ismertségre tett szert szülőhazájában. Ez azonban 1997-ben még kevés volt ahhoz, hogy a legfelső hatalmat megszerezhesse – a szabad és fair elnökválasztáson Ellen Johnson-Sirleaf alulmaradt Charles Taylorral szemben. Az 1999-ben újból lángra kapott polgárháború a Taylor-kormány bukását is magával vonta, és az interim kabinetben az új választásokat előkészítő Johnson-Sirleaf pozícióit olyannyira megerősítette, hogy a 2005-ös választások meghozták számára a sikert.

A libériai „Vaslady” komoly nemzetközi, különösen amerikai támogatottságnak örvend, amelyet profi módon tud apró pénzre váltani

Fotó: Simone D. McCourtie

reformjai megvalósításához. A Nemzetközi Valutaalap például nemrégiben 800 millió dollár adósság-törlesztést engedett el, valamint további pénzügyi és technikai segélycsomagot hagyott jóvá az ország számára. A nemzet „Mamája” napi szintű baráti kapcsolatokat ápol többek között a brit királynővel, az új-zélandi miniszterelnök asszonnyal, a finn és a fülöp-szigeteki elnök asszonyokkal, amely szálak mindegyike Libéria fejlődéséhez alapvető fontosságú támogatottságot képes biztosítani a nemzetközi politika színterén. A legfrissebb jelentések szerint az elnök mérföldkönek tekinthető előrehaladást ért el a Világbanknál és az Afrikai Fejlesztési Banknál is a Libériával szemben fennálló tartozások törlesztése, vagy éppen a U2-frontember Bono-nak a hathatós segítségével kialakított eltörlésével kapcsolatban. Mindez megteremtheti azokat az előfeltételeket, amelyek az elmaradott szektorok gyorsított ütemű fejlesztését lehetővé teszik az elkövetkező években.

Beiktatása óta az elnök asszony következetesen hajítja végre azokat a reformokat, amelyek egy demokratikusabb Libériát eredményezhetnek azáltal, hogy a politikai értelemben is vett kirekesztés időszakának vége, teret kaphat a politikai versengés, a különböző politikai manifesztót képviselő szereplők közötti választás, a gazdasági megújulás, az Afrika-szerte kiemelt prioritást élvező korrupció-ellenes harc, amely által pedig egy átláthatóbb kormányzás gyakorlatba ültetése. Mindehhez a nemzetépítés új korszakát hirdette meg, egy egészséges libériai állam megvalósításán dolgozik.

Ellen Johnson-Sirleaf elvált, négy fia révén hat unoka nagymamája. Számos kitüntetése mellé 2007-ben megkapta az Amerikai Egyesült Államok Elnökének Szabadság Medálját (Medal of Freedom), az USA legnagyobb civil kitüntetését. ☀

FELHASZNÁLT INTERNETES FORRÁSOK

- <http://africanhistory.about.com/od/liberia/p/Sirleaf.htm>
- <http://allafrica.com/stories/200709100097.html>
- <http://www.liberiapastandpresent.org/JohnsonSirleaf/Inaugural-Address.htm>
- http://en.wikipedia.org/wiki/Ellen_Johnson-Sirleaf
- http://en.wikipedia.org/wiki/William_R._Tolbert%2C_Jr.

VÉGJEGYZET

- ¹ A XX. században Johnson-Sirleaf-t tartják az első olyan női államelnöknek, aki többpárti választásokon nyerte el e tisztséget. Megjegyzésre szorul, hogy nem ő a század első afrikai női állami vezetője tekintettel arra, hogy 1916 és 1930 között Etiópiában Zauditu (Zewditu) császárnő hasonló pozícióban vezette országát.
- ² William Richard Tolbert 1971 és 1980 között töltött be az elnöki pozíciót, miután 1975-ben újraválasztották. Számos liberális reformot indított el, engedélyezte a Libériai Progresszív Szövetség elnevezésű ellenzéki párt létrehozását, de nem tudott úrrá lenni az egyre növekvő szociális feszültségeken a különböző őslakos etnikai csoportok és az americo-libériaiak között. 1980-ban 15 kézzúrással a hatalmát megdöntő Samuel Doe kivégeztette.

AHOGYAN AZ EMBER ÜZLETET KÖT, MI ÚGY REPÜLÜNK.

PONTOSAN, MEGBÍZHATÓAN, RUGALMASAN

Ezek fémjelzik elkötelezettségünket ügyfeleink és utasaink felé egyaránt.

14 afrikai célállomás Brüsszelen keresztül.

ABIDJAN - BANJUL - BUJUMBURA - CONAKRY - DAKAR - DOUALA - ENTEBBE - FREETOWN - KIGALI - KINSHASA - LUANDA - MONROVIA - NAIROBI - YAOUNDÉ

brussels airlines
flying your way

NEKROLÓG

Szabó Loránd

A „Köztársaság kalóza” átkelt a Styxen

Bob Denard

2007. október 13-án, 78 éves korában elhunyt Pierre-Robert „Bob” Denard „ezredes”, aki a XX. század történetének második felében Afrika egyik legismertebb fehér zsoldosa volt az ír „Mad Mike” Hoare, a belga „Black Jack” Jean Schramme vagy a kilencvenes években Kongóban felbukkant Christian Tavernier mellett. Ő volt Franciaország sötétbe burkolt keze, Charles de Gaulle bizalmasának, Jacques Foccart-nak¹ a végrehajtója a terepen, vagyis Afrika volt francia gyarmatainak.² A vele szimpatizálók szerint a haza érdekében lépett fel, amikor az nyíltan nem tehette, ellenségei szerint azonban csak pénzsóvárságát takargatta a hazafiasság látszatával, sőt, szemére vetik szélsőjobboldali kapcsolatait is – igaz, sosem tagadta meggyőződéses antikommunizmusát.

Életében számos nem teljesen tisztázott „foltot” találni, hiszen több eseményről vagy csak az általa közreadott beszámolót³, vagy többek nem egyező emlékeit ismerjük. Így nem csoda, hogy még a nemzetközi mércével is mértékadó lapok (pl. *The Independent*, *La Libération*, *Le Figaro*, *The Economist*, *Le Monde* stb.) róla szóló – a halála apropóján megjelent – rövid életrajzi leírásaiban⁴ is számos ellentmondó vagy változó adattal találkozhat az olvasó, melyek ellenére nem kétséges, hogy fordulatokban gazdag volt az élete.⁵ Az sem véletlen, hogy Frederick Forsyth:

A háború kutyái (*The Dogs of War*, 1974) című regényében róla mintázta a régi vágású nyugati zsoldost⁶, Clint Eastwood pedig 1979-ben megvette élete megfilmesítésének jogát.⁷

1929. április 7-én született Bordeaux-ban egy katonacsalád gyermekeként, tizenévesen már ellenálló volt a második világháború forgatagában, majd 1948-ban önkéntes matróznak szegődött Francia Indokínába. Az ázsiai gyarmaton a francia haditengerészeti kommandósok szállásmestere volt, később megfordult Algériában is⁸, majd 1952-ben kilépett/elbocsátották a hadseregből⁹, és sofőrnek szegődött Marokkóba, ahol belépett a protektorátus rendőrségének kötelékébe (1952–57). 1954-ben új állomáshelyén olyan jobboldaliak körébe keveredett, akik a baloldali francia miniszterelnök, Pierre Mendès France meggyilkolásán mesterkedtek.¹⁰ Letartóztatták, 14 hónapot töltött vizsgálati fogóságban, mielőtt felmentették. Marokkóban házasodott meg először. 1957 után Párizsban dolgozott egy háztartási gépeket árusító cég bemutató ügynökeként, amikor valamelyik ismerőse felhívta a figyelmét egy hirdetésre, melyben bányászati cégek kerestek biztonsági embereket a forrósodó Belga Kongó Katanga nevű régiójába. Legközelebb ott bukkant fel kommandós ruhában, a magának vindikált ezredesi rangban.

Az 1960-as évektől sorra avatkozott be a nyugati világ különböző afrikai konfliktusokba, főként Franciaország érdekében. Denard 1961 decemberétől nagyjából 1962 végéig, vagy 1963 januárjáig volt az 1960-ban függetlenné vált, majd polgárháborúba bonyolódó Kongóban a katangai „szörnyűek/borzalmasok” („*les affreux*”) nevű zsoldoscsapat egyik vezetője¹¹, akik támogatták (a belga bányaiipari érdekeket képviselő) Moïse Tshombét/Csombét Katanga elszakadási törekvésében.¹² Egy másik zsoldosvezérrel, Mike Hoare-val sikeresen visszaverték a Tshombe ellen küldött ENSZ-erőket. A nemzetközi szervezet az USA támogatásával indított újabb támadást a szeparatistákat támogató zsoldosok ellen. Kolwezi eleste után (1963 januárja) Denard a portugálok jóváhagyásával Angolába menekült, majd onnan Franciaországba.

1963 augusztusától 1964 végéig 17 zsoldossal Észak-Jemenben tartózkodott a brit titkosszolgálat, az MI6 megbízásából, hogy a Szaúd-Arábia által pénzelt royalista törzsi ellenállók Mohamed al-Badr trónörökös vezette seregében küzdjön a Nasszer Egyiptoma által¹³ támogatott köztársaságpárti kormány ellen. Az egyiptomi repülők bombázása közepette tartott kiképzést a tuaregeknek a sivatagban.

1964 végén visszatért Kongóba, mivel Tshombe – immár miniszterelnökként – francia ejtőernyősökből és az Idegenlégióból toborzott zsoldosokkal együtt alkalmazásba vette. Egy csoport katangaival zászlóaljot hozott létre, és a kubai, illetve kínai támogatást élvező különböző baloldali gerillák (Gbenye, Soumialot és Mulele követői) ellen vonultak, melynek eredményeként számos ember visszatér-

Fotó: Szilasi Ildikó
Bunda asszonyok hajnalban
a gungui piacra felé menet,
Kongói Demokratikus
Köztársaság, Bandundu megye,
2006 ősze

hetett lakhelyére. Valószínű, hogy ő is részt vett a belga-amerikai Vörös Sárkány Műveletben, Stanleyville közelében ezernél is több fehér telepesét mentették meg attól, hogy lemészárolják őket a *simba* lázadók, azaz a kábítószertől feltüzelt helyi halálosztagok. 1965 novemberében a hadsereg vezetője, Joseph-Désiré Mobutu tábornok megdöntötte Tshombe hatalmát, amíg az külföldön volt. Az új kongói államfő tovább alkalmazta Denard-t embereivel, mivel azonban egy idő után bizalmatlanná vált amiatt, hogy szervezkednek ellene, feloszlatta a zsoldos hadsereget. 1967 nyarán Denard csatlakozott a Maniéma vidékén jelentős területet ellenőrző belga zsoldos, Schramme embereihez, valamint a katangaiakhoz a keleti lázadásban, de már a harcok elején megsebesült, és más sérültekkel együtt Rhodesiába repült (Ndaywel E Nziem 1998: 658–660.). Az ezt követő zűrzavarban megpróbálta az ostromlott

Schramme-t és embereit felmenteni: egy 80 főnyi, zsoldosokból és katangai csendőrökből álló kerékpáros osztag élén Angolából megpróbált hozzá eljutni, hogy segítse Schramme bukavívi kitörését (melyre október végén került sor, amikor Ruandába menekült), de tragikomédiába fulladt az egész, a kongói légierő visszaüzte őket Angolába (Odom 1992).

1968–78 között a gaboni kormányt segítette tanácsadóként. Eközben több helyen is „segédkezett”. A Nigériában 1967–70 között önállóságra törekvő biafrai ibók oldalán küzdött 1968-ban, fegyvert és gyógyszereket szállítva nekik; majd állítólag egy a guineai kormány elleni akcióban is benne volt 1970-ben; 1972-ben Kadhafeval találkozott Líbiában; 1975-ben az MI6 és a CIA támogatásával Angolában harcolt Jonas Savimbi oldalán; 1976-ban Cabindában, 1977-ben pedig Beninben vett részt a baloldali rezsim megdöntésére irányuló puccskísérletben, majd állítólag megkeresték, hogy segítsen destabilizálni James Mancham seychelle-szigeteki rendszerét. A sikertelen benini csíny után 1977-ben újra Rhodesiába ment.

Még gaboni tanácsadói megbízatása idején jutott el első alkalommal későbbi „állandó fellépéseinek színterére”, a Comore-szigetekre, amelyek Mayotte kivételével 1975 nyarán mondták ki Franciaországtól való függetlenségüket.¹⁴ Francia kérésre szeptemberben letartóztatta Ahmed Abdallah elnököt, és a tizenéves Ali Soilih-ra cserélte.

1978 májusában visszatért a Comore-szigetekre 43 emberrel, hogy véget vessen Soilih véres uralmának, s visszacserélte Ahmed Abdallahot.¹⁵ Ettől kezdve a nem sokat érő comorei hadsereggel versengő, mintegy félezer fős elnöki gárda megszervezését vette kézbe bő tucatnyi európai (francia ajkú) kiképző segítségével. A gárda működési költségeihez előbb Rhodesia, majd az ottani fajvédő rezsim bukása után Dél-Afrika járult hozzá. Denard újból megnősült, áttért az iszlám vallásra¹⁶, a helyi gazdaság és infrastruktúra (útépítés, mezőgazdaság) fejlesztésében erőteljesen kivette a részét. 1978-as csínye viszonylagos stabilitást hozott egy évtizedre a szigeteknek, az elnök igazából csak a bábja volt, a tényleges hatalmat ő birtokolta. Egyben az izolált dél-afrikai apartheid-rendszer számára nyitott kiskaput, mely a Comore-szigeteken keresztül tudott fegyvereket beszerezni, másrészt Denard jól jött Franciaországnak is, hiszen Párizs rajta keresztül fegyvereket adhatott el az embargótól sújtott comorei rezsimnek, bár 1981-től a franciák¹⁷ látszólag eltávolodtak Denard-tól, különösen, miután 1987-ben a benini kísérlete miatt pert indítottak ellene. „Főhősünk” ezután inkább Pretoriához közeledett.¹⁸ A fájldöző Dél-afrikai Köztársaság a vele szemben álló Mozambik és Angola elleni katonai műveletek logisztikai központjaként is használta a Comore-szigeteket, ahova Pretoria Denard segítségével lehallgatóállomást telepített.¹⁹

1987-ben lázadás tört ki az elnöki gárdában Denard ellen, melyet ugyan sikerült levernie, de a nyolcvanas évek végére a Dél-afrikai Köztársaság is megváltozott, Namíbiát például hagyta függetlenné

válni, így a zsoldosokat a hivatalos politika már nem támogatta²⁰, mely miatt Abdallah, comorei elnök úgy vélte, itt az idő, hogy lerázza a nyakára ültetett európai vezetésű gárdát.

1989 novemberében állítólag Abdallah rendeletben szólította fel az elnöki gárdát a comorei hadsereg lefegyverzésére, mivel az – Denard szerint – puccsra készült. Feltételezések szerint a rendelet aláírása után a sereg egy tisztje az elnök irodájába lépett, lelőtte az államfőt, illetve megsebesítette Denard-t, mire az elnöki gárda egy európai tisztje lelőtte a merénylőt. Az új franciabarát elnök Mohamed Taki Abdulkarim lett. December elején francia ejtőernyős egységek Denard-t és embereit Dél-Afrikába menekítették, és csak 1993 februárjában tért vissza Franciaországba, ahol 1991 óta letartóztatási parancs volt ellene érvényben, a benini államcsínnel kapcsolatban indított per miatt. 1993-ban az ügyét tárgyaló párizsi bíróság bűnösnek találta és öt év felfüggesztettré ítélték.

1994 az apartheid megszűnésének és egy tartózkodóbb francia Afrika-politika kezdetének az éve volt, közben Denard azonban még egy puccsot végre hajtott. 1995-ben Norvégiában vett egy régi halászhajót, s szeptember 27-ről 28-ra virradóra Saïd Mohamed Djohar, comorei elnök hatalmát mintegy harminc emberével megdöntötték, ez volt a Kaskari Művelet.²¹ Maga Jacques Chirac, francia államfő is jóváhagyta Denard 1995-ös államcsínyét, mely ellen a fekete-afrikai országok először hiába tiltakoztak, csak mikor már azzal fenyegetőztek, hogy nem vesznek több fegyvert Párizstól, akkor avatkoztak be egy október 4-i francia–comorei megállapodás alapján a francia haderők.²² Djohar azonban mégsem maradt elnök, mivel Párizs szempontjából ellenőrizhetetlenné vált, így Mohamed Taki Abdulkarim került a helyére, aki a franciáknak is megfelelt. Denard megadta magát honfitársainak, akik haza vitték és 1999-ben perbe fogták, ezút-

tal Abdallah elnök 1989-es meggyilkolásáért, aki a hírek szerint el akarta Denard-t mozdítani a gárda éléről. 10 hónapot töltött előzetesben, de a volt elnök családja visszavonta a keresetet, és bizonyíték híján ejtették a vádat. Szabadulása után Denard visszavonult médoc-i szőlőbirtokára. Hiába akart, nem térhetett már vissza a szigetekre, mivel a közben újabb puccsokkal hatalomra jutott comorei elnökök sorra ellenezték azt. Közben felhalmozott vagyona a pereskedések és rossz befektetések miatt lassan elapadt, ráadásul szervezetét megtámadta az Alzheimer-kór. 2001-ben a veronai államügyész azzal vádolta, hogy szélsőjobboldali olasz körökben toborzott az akkori comorei elnök, Azali Assoumani ezredes hatalmának megdöntésére. 2006-ban az 1995-ös puccs pere kapcsán 5 év börtönt kért rá az ügyész, de ő és társai²³ azzal védekeztek, hogy Franciaország hallgatóságos jóváhagyásával cselekedtek.²⁴ Öt évet kapott felfüggesztve bűncselekmény elkövetésre irányuló csoportos szervezkedésért, bár a francia titkosszolgálat szerepét is elismerték az ügyben – ezért lett csak felfüggesztett. Ám 2007 júliusában a feljebbviteli bíróság pénzbüntetésre és 4 évre ítélte, melyből egy letöltendő, három felfüggesztett lett volna, de megromlott egészségi állapota miatt nem kezdte meg az egy év letöltését sem.

„A francia titkosszolgálat fegyveres karja volt ő a hidegháborús időkben, az állam zsoldosa, amikor a volt afrikai gyarmatokon a francia érdekeket a belpolitika részének tekintették” (Antoine Glaser, idézi: Lichfield 2007),

s a kérdésre az egyik perben, hogy csak akkor lépett-e akcióba, ha Franciaországtól „zöld lámpát” kapott, azt válaszolta, hogy nem egészen, sárgánál cselekedett... A titkosszolgálatok és a zsoldosok közt „ugyanolyan a kapcsolat, mint a nemes apa és fattyú fia közt”, nyilatkozta egy mai zsoldos. Denard nem hagyott hátra „szakmai” utódot: nincs igazán olyan a francia zsoldosok közt, akinek kellő katonai kikép-

Fotó: Szilasi Ildikó Emanuel, egy pende hagyományörző táncszóport tagja fellépés előtt, Kongói Demokratikus Köztársaság, Bandundu megye, 2006 ősze

zése, harci tapasztalata, kiképzői képessége, szervezőképessége és megfelelő felső kapcsolatai lennének. A mai francia zsoldosok közül senki nem képes egy század vezetésére, maximum egy szakaszéra, véli az egyik mai francia zsoldos. Az angolszászok ipari jellegű munkát végeznek, míg a franciák kézművesek, jobban tudnak improvizálni, a nem teljes háttér kényszere miatt (Dominguez – Vignaux 2003).

Denard átmenetet képviselt a pontszerű és szervezetlen zsoldosság (1960-as, 1970-es évek, rögtönzött akciók a frissen függetlenné vált államokban az erőforrások ellenőrzésének fenntartására) és a mai, bonyolult technikát használó katonai magánszervezetek között: a külpolitika meghosszabbított eszközeinek tekinthető. Amit a 80-as években gárdájával és a maroknyi európaival kialakított, az már a mai magánszervezetek egyik elődjének tekinthető, mivel ők is vállaltak katonai akciókat az afrikai kontinensen.²⁵ ☀

FELHASZNÁLT IRODALOM:

BÉGUIN, FRANÇOIS

2007 „Bob Denard a toujours agi pour le compte de l'Etat français” Le Monde, 15.10.2007. <http://www.lemonde.fr/web/article/0,1-0@2-3224,36-967276,0.html>.

CHAPLEAU, PHILIPPE

2003 „Les entreprises para-privées de coercition: de nouveaux mercenaires? De Bob Denard aux sociétés militaires privées à la française.” Cultures & Conflits n°52, 4/2003: 49–66. pp. <http://www.conflicts.org/document977.html>.

DOMINGUEZ, FRANÇOIS – VIGNAUX, BARBARA

2003 „La nébuleuse des mercenaires français.” Le Monde diplomatique, Août 2003: 4–5. pp. <http://www.monde-diplomatique.fr/2003/08/DOMINGUEZ/10303>.

THE ECONOMIST

2007 „Bob Denard. Bob Denard, mercenary and coup-master, died on October 13th, aged 78” (from print edition) The Economist, Oct 18th 2007. http://www.economist.com/displaystory.cfm?story_id=9982943.

FERREIRA, MANUEL

2001 „The Killing of a President. South African Military Intelligence (1987–1994).” <http://uk.geocities.com/sadfbok/manfer.html>.

LE FIGARO/C. M.

2007 „L'ancien mercenaire Bob Denard est mort” Le Figaro, 14 octobre 2007. http://www.lefigaro.fr/france/20071014.WWW000000028_lancien_mercenaire_bob_denard_est_mort.html.

LIBÉRATION

2007 „Feu Bob Denard. Le mercenaire français, impliqué dans plusieurs coups de force en Afrique, est décédé.” Libération, 14 octobre 2007. <http://www.liberation.fr/actualite/societe/284505.FR.php?rss=true>

LICHFIELD, JOHN

2007 „Bob Denard. Mercenary Operating in Africa.” Independent Online, 16 October 2007. <http://news.independent.co.uk/people/obituaries/article3063842.ece>.

MARGOLIS, ERIC

2006 „Denard” June 29, 2006. <http://www.ericmargolis.com/archives/2006/06/denard.php>.

Fotó: Jasper Kata
Korán-olvasás az apai sírnál

Fotó: Szilasi Ildikó
 Bunda asszony portréja,
 Kongói Demokratikus Köztársaság,
 Bandundu megye, 2006 ősze

NDAYWEL E NZIEM, ISIDORE

1998 Histoire générale du Congo. De l'héritage ancien à la République Démocratique. Paris, De Boeck & Larcier (Duculot).

ODOM, THOMAS P.

1992 Shaba II: The French and Belgian Intervention in Zaire in 1978. U.S. Army Command and General Staff College, Fort Leavenworth, Kansas Combat Studies Institute. <http://www-cgsc.army.mil/carl/resources/csi/odom2/odom2.asp>.

OPERATION AZALEE (S.D.)

<http://www.specwarnet.net/miscinfo/azalee.htm>.

SAINT-JACQUES, PATRICE

2007–2008 „Bob Denard le mercenaire.” Le Monde et ses magouilles. <http://www.monde-magouilles.com/bobdenard.php>.

TELEGRAPH

2007 „Bob Denard” Telegraph, 16/10/2007. <http://www.telegraph.co.uk/news/main.jhtml?xml=/news/2007/10/16/db1601.xml>.

WIKIPEDIA

2007 „Bob Denard” http://fr.wikipedia.org/wiki/Bob_Denard, http://en.wikipedia.org/wiki/Bob_Denard.

VÉGJEGYZET

- ¹ Ismertebb becenevén *Monsieur Afrique*, aki több elnöknek volt afrikai ügyekben tanácsadója 1960–1974 között.
- ² Az úgynevezett *Françafrique*-ban („Franciafrikában”).
- ³ Denard, Bob – Fleury, Georges (1998): *Corsaire de la République*. Paris, Robert Lafont.
- ⁴ Magyarul egy bővebb életrajzi ismertető a *Kül-Világ* című on-line folyóiratban jelent meg. Csizmadia Sándor (2007): „A „köztársaság kalózkapitányának” halálára” *Kül-Világ*, IV. évf. 2007/3. <http://www.kul-vilag.hu>.
- ⁵ Még az is keveredik, hogy Bob Denard volt-e az eredeti neve, és a Gilbert Bourgeaud nevet csak a francia titkosszolgálattól kapta, vagy netán fordítva? A nyolcvanas évektől már kezdték „kiszínezni” élettörténetét, tévés show-műsorokba hívták meg.
- ⁶ Mivel 1968-ban a biafrai háborúban járt tudósítónaként.
- ⁷ A tervből azonban semmi sem lett.
- ⁸ Az egyik változat szerint itt kapott golyót a lábába (és eszerint Marokkó után járt Algériában, párizsi tartózkodása előtt), amitől sánta lett, egy másik szerint Kongóban szerzett sebesülése okozta.
- ⁹ Egyik változat szerint egy étterem felgyújtása miatt, egy másik szerint egy saigoni bordélyban szított lázadás miatt kellett távoznia.
- ¹⁰ Ekkor adta fel Franciaország Indokínát, megpendítette a tunéziai belső autonómiát, és elkezdődött az algériai háború.

- ¹¹ Valószínűleg az egykori algériai idegenlégiós Roger Faulques, a katangai zsoldosok vezére vitte oda.
- ¹² Érdekes, hogy embereit válogatás nélkül sorakoztatta fel, holott korábban a fehérek szigorúan előrébb kerültek.
- ¹³ 70 000 katonával.
- ¹⁴ Comorei Iszlám Szövetségi Köztársaság.
- ¹⁵ Ali Soilih hozzá hasonló korú iszákos fiatalokkal kormányzott, rendőrfőnöke 15 éves volt. Eric Margolis (Margolis 2006) szerint éppen tivornyázott, amikor Denard rányitott, és lelőtte, comorei üzletemberek fizettek neki, hogy szabadítsa meg őket tőle. Egyes vélekedések szerint Soilih a szocialista tömb felé is kacsingatott, ezért is terhessé vált uralma. Soilih megölését Denard viszont mindig tagadta perében: „Katona voltam, nem gyilkos.” Ha ebben az esetben bizonyíthatóan nem volt is gyilkos, azért kínzásokban részt vett, amint az egyik ellenzéki comorei emlékeztetett az általa 1985–89 között elszenvedett kínokra a börtönben.
- ¹⁶ Felvette a Szaid Musztafa Mahdzsub nevet, bár emberei csak „Col Bako”-nak vagy az „Öreg”-nek hívták, az afrikaiak pedig „fehér ördög”-ként is emlegették, s legálisan élt együtt több nővel a Comore-szigeteken, ahol a férfiak kb. 20 %-a poligám, kapcsolataiból pedig összesen 8 gyermeke született.
- ¹⁷ A szocialista Mitterrand-nal az élen, aki annak idején Mendès France belügyminisztere volt.
- ¹⁸ 1988-ban Párizsban megölték az ANC képviselőnőjét, Dulcie Septembert, aki Nelson Mandela közeli kollégája volt. A tett elkövetésével az apartheid bukása után a régi rendszer emberei Bob Denard jobbkezét, Jean-Paul Guerrier-t vádolták, de az ügynek nem lett folytatása.
- ¹⁹ A Comore-szigetek ráadásul jó leszállóhely volt az Iránba tartó fegyverszállítmányoknak.
- ²⁰ Évi 6 millió dollár volt a comorei elnöki gárdának juttatott támogatás, amelyet a dél-afrikaiak a rhodesiaiktól „örökölték”, de a végén már a támogatást felezniük kellett az apartheidre nehezedő nemzetközi nyomás miatt (Ferreira 2001).
- ²¹ Az 1995-ös puccsot a comorei ellenzék pénzelte Denard egyik törvénytelen, drogüzlet miatt letartóztatott fia és korzikai vállalkozók segítségével, akik Afrikában szerencsejáték-vállalkozásokban voltak érdekeltek. A vizsgálat szerint a szigetektől offshore-paradicsomot és szabad kikötőt akartak létrehozni (Libération 2007).
- ²² Ezt a különböző francia kommandós alakulatok mintegy ezer emberével végrehajtott akciót Azálea Műveletnek nevezték.
- ²³ Perükben Charles Pasqua és más gaulle-ista politikusok is kiálltak mellettük.
- ²⁴ Hivatkoztak több telefonhívásra Jacques Foccart-tól, aki a kormány afrikai ügyekért felelős megbízottja volt akkor, és a DGSE (1982 előtt SDECE) – a francia külföldi elhárítás – több magas rangú tisztjének támogatására.
- ²⁵ Denard a comorei elnöki gárda felállításával és frankofon zsoldosaival elindított egy profizmusra törekvő vállalkozást, mely mögött egy hotel-láncnak dolgozó szolgáltató vállalat (őrzés és fuvarozás) is anyagi háttérrel biztosított. Ez tette lehetővé számára kisebb akciók végrehajtását a líbiai erők ellen Csádban 1981–82-ben és egy későbbi, meg nem valósult eltervezését Vanuatuban 1990-ben. De a kilencvenes években megjelentek a nagy és jól szervezett angol-szász katonai magánvállalkozások, mint az angol Sandline, a DSL vagy a dél-afrikai Executive Outcomes. Ezek egyrészt a hidegháború utáni leszerelési és seregkarcúsítási folyamatok során feleslegként megjelenő munkakerőt tudták meglovagolni, másrészt a nagyhatalmak a költségcsökkentés folyamatában elkezdték „kiszervezni”, magánkézbe adni az addig hagyományosan a nemzeti hadsereg kizárólagos hatáskörébe tartozó feladatokat (képzés, támogatás, szállítás, aknakeresés, csapatok és objektumok védelme).

Tudta, hogy a Generalinál kedvező feltételekkel takaríthat meg euróban?

Tegyen szert árfolyamnyereségre új Aranszárny Euró biztosításunkkal! Forint-megtakarításait egyedülálló módon MNB középárfolyamon váltjuk át és fektetjük be euróban!

Keressen munkatársainkat!
 Generali-Providencia Zrt.
 Pécs, Tüzér u. 13.
 Pécs, Budai Nagy Antal u. 1.
 Pécs, Király u 23-25.

Részletek: www.general.hu/aranyszarnyeuro

A Brussels Airlines jelentősen bővíti afrikai hálózatát.

2007 DECEMBERÉTŐL MÁR HETI 46 JÁRATOT INDÍTANAK.

A légitársaság budapesti képviselője, Földvári András rendkívül optimista, több éves előkészítő munkájuk végre nyereséges járatok formájában kezdi meghozni gyümölcsét:

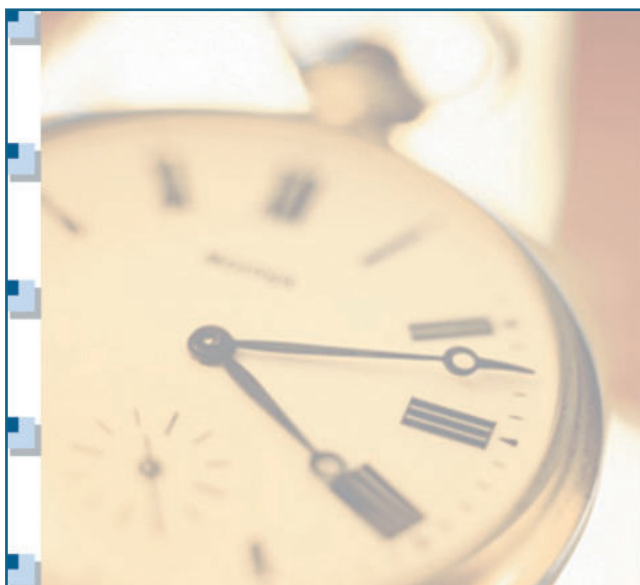
„Afrikai jelenlétünk hagyományosnak számít, hiszen a Sabenától jelentős üzleti hagyományokat örökölt a teljesen magánkézben lévő légitársaság, melynek komoly részvényese a Virgin csoportot jegyző Richard Branson. A negyedik teljesen felújított Airbus 330-as üzembe állításával 10 újabb járatot tudunk indítani, és ezzel a növekvő keresletet hatékonyabban kielégíteni. December 16-tól a karácsonyi rokonlátogató csúcs előtt már forgalomba áll a flotta legújabb tagja, ezzel Conackry, Monrovia, Yaounde, Entebbe és Bujumbura is heti plusz egy járathoz jut. A régi Belga Kongó fővárosába, Kinsasába naponta fog gép közlekedni, és Abidzsiban is heti 4 gép száll majd le.”

A kongói terjeszkedés újabb formája az AirDC közös vállalat, amely 49%-ban belga, és 51%-ban helyi tőkével alapul. Az AirDC egy kis szócikk, hiszen az ország nevének francia nyelvű rövidítése RDC, ennek egy kis csavarja a frappáns elnevezés, amely egy négy gépből álló belföldi és regionális kis légitársaságot takar. A cég nem titkolt terve, hogy a leányvállalat a belföldi járatok sűrítése mellett komoly ráhordó szerepet is be fog tölteni az afrikai kontinensen üzemelő útvonalak számára.

A Budapest és Brüsszel közötti járatok a Malévvel együttműködve üzemelnek, ezek menetrendje kitűnő csatlakozást biztosít az afrikai hálózathoz.

A magyarországi bevételek közel 10%-a már az afrikai járatok töltésének eredménye, amely Brüsszel, mint üzleti és politikai célállomás mellett jelentős forgalomnak tekinthető.

További információ a légitársaság honlapján, a www.brusselsairlines.hu-n található, vagy minden jelentősebb utazási irodánál.

A sikeres export

biztosítéka

a **MEHIB**
MAGYAR EXPORHITEL BIZTOSÍTÓ

hitelbiztosítása.

A kockázat el van vetve...

MEHIB – MAGYAR EXPORHITEL BIZTOSÍTÓ Zrt.
1065 Budapest, Nagymező u. 46-48.
Telefon: 06-1-374-9200, Fax: 06-1-269-1198
E-mail: info@mehib.hu Internet cím: www.mehib.hu

Szerzőinkről

A. Gergely András

társadalomkutató, az MTA PTI Etnoregionális és Antropológiai Kutatóközpont tudományos igazgatója, az ELTE Kulturális Antropológia szakcsoport oktatója, a Magyar Kulturális Antropológiai Társaság elnöke

Kutatási terület: etnoregionális kérdések, politikai antropológia, városantropológia, populáris kultúra a Maghrebben

E-mail: agergelyster@gmail.com

Biernaczky Szilárd

néprajzkutató, egyetemi előadó az ELTE-n, a Mundus Kiadó igazgatója

Kutatási terület: általános afrikánisztika, speciálisan: afrikai szájhagyományok összehasonlító vizsgálata (mesei, költészeti és főleg hősepikei korpusz – az Afrikán-kívüli folklórkincsnek a korparatisztikai elemzésekre való bevonásával), a szájhagyományozott történelem kutatása (kutatástörténet, vizsgálati módszerek kérdése, az afrikánisztikai folklórisztika és az oral history research közötti tudományközi kapcsolatok)

E-mail: munduspress@munduspress.hu

Ejalu, William

jogász, Ph.D. aspiráns ELTE Jogi és Politikai Tanulmányok Tanszék

Kutatási terület: fejlesztési lehetőségek Afrikában és posztkonfliktusos területeken, emberi jogok, nemzetközi kereskedelmi és büntető jog

E-mail: williamejalu@williamejalu.com

Grünhut Zoltán

Ph.D. hallgató, Pécsi Tudományegyetem Interdiszciplináris Doktori Iskola Politológia Program

kutatási asszisztens, IDResearch Kutatási és Képzési Kft.

Kutatási terület: Izrael, izraeli-palesztin konfliktus, zsidóság története, zsidó közösségek a világban, Közel-Kelet

E-mail: grunhut@publikon.hu

Joó Zsófia

harmadéves politológus hallgató az Eötvös Loránd Tudományegyetem Társadalomtudományi Karán. 2007-ben végezte el az ELTE Bölcsészettudományi Karán az Afrikánisztika Oktatási Programot.

E-mail: j.zs.africainfo@gmail.com

Szabó Loránd

történész, egyetemi adjunktus a Pécsi Tudományegyetem Bölcsészettudományi Kar Újkortörténeti Tanszékén

Kutatási terület: belga (és) francia gyarmatosítás Kongóban a 19-20. század fordulóján

E-mail: szabo@btk.pte.hu

Tarrósy István

Ph.D. aspiráns (politikatudomány) és óraadó a PTE BTK Politikai Tanulmányok Tanszékén, az IDResearch Kutatási és Képzési Kft./Publikon Kiadó ügyvezetője

Kutatási terület: globalizáció és az Észak-Dél kapcsolatrendszer, a Kelet-afrikai Közösség, Tanzánia államfejlődése az 1960-as évektől, sino-afrikai kapcsolatok a 21. században

E-mail: tarrosy@publikon.hu, www.tarrosy.hu

Tóth Norbert

jogász, tudományos segédmunkatárs, MTA Etnikai- és Nemzeti Kisebbségkutató Intézet

Kutatási terület: Afrikai integráció, kisebbségpolitika, a területi autonómia kérdése a nemzetközi jogban

E-mail: ntoth@mtaki.hu

Multi Marketing Group

**AZ EGYÜTTMŰKÖDÉS ÚTJA CSAK EGYMÁS KÖLCSÖNÖS
ELISMERÉSÉN, AZ IGÉNYEK ÉS A TRADÍCIÓK TISZTELETBEN
TARTÁSÁN KERESZTŰL VEZETHET...**

**MAGYARORSZÁG EGYETLEN, AFRIKÁRA SZAKOSODOTT
TANÁCSADÓ CÉGE AZ ÖN PARTNERE A KÉTOLDALÚ
GAZDASÁGI KAPCSOLATOKAT ÉRINTŐ, BERUHÁZÁSI ÉS
KERESKEDELEMFEJLESZTÉSI KÉRDÉSEK
PROFESSZIONÁLIS MEGOLDÁSÁBAN**

MULTI MARKETING GROUP KFT

DEDICATED TO DEFINE THE BEST SOLUTION FROM CONCEPT TO REALIZATION IN AFRICA

H-1106 Budapest, Fehér út 10.

Tel.: + 36 1 267-2992

Fax.:+ 36 1 318 2396

info@multimarketing.hu

☒ 1475 Budapest, Pf. 380.

**Képviseletek : Addis Ababa - Asmara - Bangui - Banjul - Bissau - Dakar
Lomé -Luanda -Kinshasa - Maseru - Nairobi - Praia - Sao Tomé**

Official partner of UN Global Technologies & United Consortia

Szerzőinkhez

A publikálás feltételeiről

Az Afrika Tanulmányok folyóirat magyar, illetve előzetes egyeztetés után angol nyelven beküldött kéziratokat – tanulmányokat, terepmunkáról szóló beszámolókat, útibeszámolókat, interjúkat és könyvrecenziókat – fogad el. Az elfogadás feltételeinek rendszere több ponton átvesszi a magyar Politikatudományi Szemle publikációs elvárásrendszerét. A publikálás alábbi feltételrendszerre az I. évfolyam 2. számától kerül bevezetésre.

A kézirat terjedelme tanulmányok esetén nem haladhatja meg a 40 000 karaktert, recenziók esetén 20 000 karaktert. Amennyiben a téma kifejtése szükségessé teszi, a szerkesztőség kivételt tehet, és tanulmány esetén befogadja a maximálisan 80 000 karakter terjedelmű írásokat is.

A szöveget A/4 méretben kinyomtatva kérjük leadni. Egyúttal szövegfájlban (az MS Word bármelyik változatában lementve) is kérjük mellékelni e-mailben. A szerző neve a tanulmány felett szerepeljen.

A szöveggel együtt – különösen útibeszámolóknál és terepmunkát dokumentáló összefoglalóknál – képeket is fogadunk. A képeket (fotókat) 300 dpi felbontásban, eps. vagy tif. kiterjesztésű fájlformátumban, külön CD-re vagy DVD-re kiírva kérjük mellékelni.

A szöveg közbeni kiemelésként dőlt betű alkalmazható; ritkítás, aláhúzás, vastag betű, csupa nagybetű csak egészen kivételes esetben fogadható el.

A közvetlen hivatkozásokat a szövegtörzs tartalmazza, ezek ne jegyzetekben szerepeljenek. Minden idézetet, hivatkozást igénylő állítást vagy kifejezést követően zárójelben tüntessék fel a szerző vezetéknevét, az idézett vagy hivatkozott mű publikálásának évszámát és – ha szükséges – az idézett oldalakat a következő formában: (Tordoff, 2002: 24) vagy (Tordoff, 2002: 242-243).

A jegyzetek a főszöveg kiegészítéseit tartalmazzák (tehát nem hivatkozásokat). A jegyzetek helyét a tanulmányon belül felső indexben lévő arab számmal jelöljék (így¹), a jegyzeteket pedig kérjük a szöveg végén számozott formában elhelyezni. Indokolt esetben lábjegyzet alkalmazható, amelyet – ha csak kis számban fordul elő – a szövegben csillaggal (*) kell jelölni, és az oldal alján kell elhelyezni.

Kérjük, hogy a felhasznált irodalom jegyzéke lehetőleg csak a ténylegesen hivatkozott publikációkat tartalmazza. Az explicit módon hivatkozott forrásokon kívül további max. 10 forrásmegjelöléssel dolgozzon.

Az irodalomjegyzéket a tanulmány végén közöljük a következőképpen:

(1) Könyveknél:

Tordoff, William (2002): *Government and Politics in Africa*. Houndmills, Basingstoke: Palgrave Macmillan

(2) Tanulmánykötetben, gyűjteményes kötetben megjelent szövegek esetén:

Inotai András (2001): „Gondolatok a globalizációról”. In: Földes György – Inotai András (szerk.): *A globalizáció kihívásai és Magyarországa*. Budapest, Napvilág Kiadó

(3) Folyóiratban megjelent tanulmány esetén:

Fergusson, Niall (2005): „Sinking Globalization”. *Foreign Affairs*. Vol. 84., No. 2. March/April, 64-77. pp.

Tanulmányok esetén kérünk a szerzőktől papíron és elektronikus formában egy kb. 15-20 soros angol nyelvű összefoglalót (abstract). A tanulmány címét és alcímét is kérjük lefordítani.

A táblázatokat és az ábrákat megfelelően formázva, az eredetüket is feltüntetve a szövegbe építve kérjük.

A szerkesztőséghez beérkezett anyagokat először formailag szűrjük. Amennyiben formai szempontból az írás elfogadásra kerül, opponens(ek)nek küldjük ki azt véleményezés céljából. Az opponens(ek) a szerzők nevének feltüntetése nélkül kapják/kapják meg a kéziratokat. A közlés feltétele, hogy az opponens(ek) támogató véleményt adjon/adjanak ki. Az opponens(ek) által javítandónak értékelt kéziratokat átdolgozásra visszajuttatjuk a szerzőkhöz, megjelölve azt a határidőt, ameddig a javításokat a szerzőnek szükséges megtennie. Az opponens(ek) egyértelműen elutasító véleménye esetén a kéziratot nem közöljük.

A szerkesztőség a beérkezett kéziratokért honoráriumot nem fizet. Külön felkérésre rendelünk meg írásokat, recenziókat.

Szerzőinktől külön kérünk egy rövid bio-t, amely a következőket tartalmazza: név, foglalkozás, munkahely, beosztás, kutatási terület, e-mail cím. A kapcsolattartás elősegítése érdekében adják meg további elérhetőségeiket is: telefon, mobil, fax, stb.

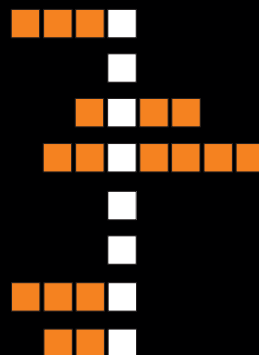
Köszönjük a megfelelően előkészített kéziratokat!

A szerkesztők

Rejtvény

1. Melyik évben gyilkolták meg Anvar Szadat, egyiptomi elnököt?
2. Kerekítve hány millió lakosa van Szomáliának?
3. Melyik évben vált függetlenné Nigéria?
4. Hány négyzetkilométer Szudán területe?
5. Hány kilométer hosszúságú Burkina Faso tengerpartja?
6. Hány országgal határos Sierra Leone?
7. Ebben az évben volt a tobruki csata?
8. Mi Gabon nemzetközi előhívószáma?

A fehér kockák egy fontos évszámot (év, hónap, nap) adnak ki.
Mi történt ezen a napon a Dél-afrikai Köztársaságban?

Beküldési határidő: 2008. február 15.

A megfejtéseket kérjük az afrika@publikon.hu címre küldeni.

A sikeres megfejtők között egyéves Afrika Tanulmányok folyóirat előfizetést és értékes könyvnyereményeket sorsolunk ki.

Előzetes

a II. évfolyam (2008) 1. számából

Fókuszban: A kontinens motorja: A Dél-afrikai Köztársaság

Tárgyi homogenizálódás Eritreában

Az afrikai mezőgazdaság és a globalizáció

Női portré: Agathe Uwilingiyimana, Ruanda volt miniszterelnöke